

શ્રી યશોવિજયજી
જેન ગ્રંથમાળા
2980

દાદાસાહેબ, ભાવનગર.

ફોન : ૦૨૭૮-૨૪૨૫૩૨૨

300૪૮૪૬

... ગ્રંથાંક ...

૪૨

હિ-ત-ચિં-ત-ન

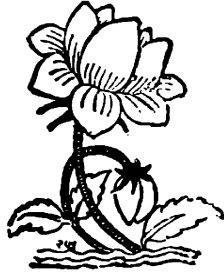

- લેખક -

પન્યાસ ધુરન્ધરવિજય ગણિ

શ્રી વૃદ્ધિ-નેમિ-અમૃત-અંબાળા=અંબાકં-૪૨

હિત-ચિંતન

— લેખક —

શાસનસમ્રાટ-સરિયકચકવર્તિ-સર્વતંત્રસ્વતંત્ર-તપાગચ્છાધિપતિ-
જગદ્ગુરુ-પૂજ્યપાદાચાર્ય મહારાજ શ્રી વિજયનેમિસૂરી-
શ્વરજી મહારાજશ્રીના પટ્ટાલંકાર શાસ્ત્રવિશારદ-કવિરત્ન-
પીયૂષપાણિ-પૂજ્યપાદાચાર્ય મહારાજ શ્રી વિજયઅમૃતસૂરી-
શ્વરજી મહારાજના વિનેયરત્ન વિનયનિધાન-વયોવૃદ્ધ-પંન્યાસ
પ્રવર શ્રી પુણ્યવિજયજી ગણિવર્ય મહારાજના શિષ્ય.

પંન્યાસ ધુરન્ધરવિજયજી ગણી

— મૂલ્ય —

૧-૫૦ નવા પૈસા

- પ્રકાશક -

શ્રી જૈન સાહિત્ય વર્ધક સભા
શેઠ સુરેન્દ્રભાઈ સારાભાઈ
અમદાવાદ

- પ્રાપ્તિસ્થાન -

શ્રી અમૃતસૂરીશ્વરજી જૈન જ્ઞાન મંદિર
દોલતનગર, ખોરીવલી (પૂર્વ)
મુખ્ય નં. ૬૬

- મુદ્રક -

બાબુલાલ મગનલાલ મહેતા
સક્તિ પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ
સંઘેડીયા બજાર, લાવનગર

સહાયક

આ પુસ્તક સ્વ. માણેકચંદ ચત્રભુજ શાહ (મૂળી-
વાળા)ના સ્મરણાર્થે (શ્રેયોર્થે) તેમના સુપુત્ર
ડૉ. હાદ્યાલાલ માણેકલાલ શાહ M. B. B. S
પ્રકાશિત કરાવ્યું છે. અમે તેમનો અનુ-
મોદના કરીએ છીએ.

પ્રકાશક

* નિવેદન *

સંવત ૨૦૧૦ના મુંગધ, શ્રી નમિનાથજી જૈન ઉપાશ્રયમાં ચાતુર્માસ પ્રસંગે પાટીયા ઉપર લખવા માટે લખાયેલા લખાણોનો આ સંગ્રહ છે. ગીરધરલાલ દુર્લભજી શાહ ચિત્ર સાથે આ લખાણો પાટીયા ઉપર લખતા અને વાચકો રસપૂર્વક વાચતાં. કેટલાક ભાવુક આત્માઓ તેનો ઉતારો પણ કરી લેતા. એ સર્વ ઉપરથી પુસ્તકરૂપે આ લખાણ પ્રકટ થયું હોય તો અનેકને હિતપ્રેરક અને એ નિર્વિવાદ હતું. છતાં 'શ્રેયાંસિ બહુ વિદ્વાનિ' એ વચનની પ્રતીતિ કરાવતું ન હોય તેમ બહુ વિદ્વાનોમાંથી પ્રસાર થઈને આ બહાર આવેલ છે.

અનેક રસથી ભરેલું, ટૂંકી અનેક કથા-ને-વાતોના સમન્વય સમું, સહેલાઈ સમજાય એવું આ પુસ્તક વાચક વર્ગ હાથમાં લીધા પછી આગળને આગળ વાંચવા માટે ઉત્સુક બનશે અને જીવનમાં ઓછેવત્તે અંશે. પણ તેમાં કહેલા વિચારોને વણશે એવી ઇચ્છા વધુ પડતી નથી.

લેખક

૨૫-૧-૧૯૬૬

॥ ॐ ह्रीं अर्हं नमः ॥

હિતચિન્તન

૦ અને ૧ વચ્ચેનું અંતર

શૂન્ય એટલે મીંડું અને એક વચ્ચે અંતર ઓછામાં ઓછું અંતર્મૂર્તિનું છે અને વધારેમાં વધારે અનંત કાળનું છે. શૂન્યને પરવશ પડેલો આત્મા સંસારમાંથી છૂટી શકતો નથી અને એકના પ્રભાવે આત્મા શાશ્વત સુખનો ભોક્તા બને છે.

૦-શૂન્ય એ મિથ્યાત્વ છે

૧-એક એ સમ્યક્ત્વ છે.

મિથ્યાત્વં શૂન્યસદૃશં, સમ્યક્ત્વમેકસદ્બ્રહ્મકમ્ ।
પતયોરન્તરં જ્ઞાત્વા, સમ્યક્વાણ્યા શિવં વૃણુ ॥ ૧ ॥

(૧) હું ?

કા. વ. ૬ તા. ૨૬-૧૧-૫૩

વાતવાતમાં દરેક જન કહે છે કે હું આવો છું ને તેવો છું. મેં આમ કર્યું અને તેમ કર્યું. મારું આ છે અને તે છે મારી શક્તિ, મારી આવડત, મારી સમજ કોઈ જુદા પ્રકારની જ છે-પણ-આ હું એ છે કોણ ?

હું એ આત્મા છે ? હું એ મન છે ? કે હું એ શરીર છે ? હું બોલનાર દરેક જો હું એ કોણ છે ? અને તે ખરેખર કેવો છે ? એટલું જો વિચારે અને તેનું સાચું સ્વરૂપ સમજી લે તો જ્યાં હું નથી ત્યાં વારંવાર હુંને ખેંચવામાં આવે છે, તે છૂટી જાય, અને એ છૂટી જાય એટલે હું એ જે સાચો હું છે તે પણ બંધનમાંથી છૂટી જાય અર્થાત્ આત્મા મુક્ત બને.

હુંને ઓળખો અને તેના ખરા સ્વરૂપને મેળવો.

अहं कर्ता च भोक्ताऽहं, मनुते जडचेतनः ।

जानीयाच्चेत् स्वतन्त्रेऽयं, मुच्येत खलु बन्धनात् ॥ ૧ ॥

(૨) હા અને-ના- કા. વ. ૭ તા. ૨૭-૧૧-૫૩
ને સ્થાનફેર કરો.

૧. સારી સુખશય્યામાં સૂવા માટે અને સંધ્યામાં સૂવા માટે પૂછવામાં આવે તો મન ક્યાં 'હા' પાડે છે ને ક્યાં 'ના' પાડે છે.

૨. મનગમતાં લોજન એક બાજુ છે અને બીજી તરફ લૂકમું ખાવાનું છે. 'હા અને ના' ક્યાં રહે છે ?

૩. બગીચાની મુગંધ લેવાના સંયોગો બખતે જ એક ગુણીયલની સેવા કરવાની છે. સેવામાં તેની અશુભિ આદિ પણ સાફ કરવાના છે 'હા અને ના'ની પસંદગી શેમાં જાય છે ?

૪. સુંદર રૂપદર્શન એક બાબુ છે ને ખીજી બાબુ લગ્ય છતાં રૂપવિહોણું દર્શન છે. 'હા અને ના'ની સ્થિરતા ક્યાં છે ?

૫. સંગીત સાંભળવા અને ઉપદેશ શ્રવણ કરવાનો સમય એક સાથે છે. 'હા અને ના' કોનો પક્ષપાત કરે છે ?

મનને જરી પણ દબાણ કર્યા વગર આ હા અને ના માટે પૂછવું અને ક્યાં 'હા' હોવી જોઈએ અને ક્યાં 'ના' હોવી જોઈએ, એ પોતે વિચારવું. જો તેના સ્થાનોની અદલાઅદલી કરવા જેવું લાગે તો ક્ષણનો પણ વિલંબ કર્યા વગર સ્થાનફેર કરી નાખવો.

પરિણામ શું આવશે તે તો અનુભવે સમજશે

'હા ને ના'નો સ્થાનફેર કરો અને તેના સારા અનુભવો પ્રાપ્ત કરો.

इन्द्रियाणां सुखाज्जीवः सुखी दुःखी च दुःखतः ।

तयैवात्मसुखाच्चेत् स्यात् प्राप्नुयाच्छ भूतं सुखम् ॥ ૨ ॥

(૩) જરા થોભો : કા. વ. ૯ તા. ૨૯-૧૧-૫૩

ઓ મુસાફીર ! ઓ ભાઈ ! ઓ મારા સાથીદાર ! જરા થોભ. જરા જિભો રહે, જરા પાછું વાળીને તો જો.

તું આમ ક્યાં દોડયે જાય છે ? તારે જવાનો આ રસ્તો નથી. તું માર્ગ ભૂલી ગયો છે. આ જિંદગી રસ્તે આટલી ઉતાવળે શા માટે દોડી રહ્યો છે ? જરા ધીરો પડ. હું તારી

પાસે આવું છું. તને માર્ગ ઉપર લઈ જવા હું તારી પાછળ આવ્યો છું, પણ તું દોડી રહ્યો છે. હું તને મળું એટલે તો ધીરે પડ.

શું થાય ! દિશાભૂલેલો આ આત્મા ઉધે માર્ગે ચડી ગયો છે ને અટકતો નથી.

X

X

X

તમારા સાથીદાર-તમને સાચો રાહ બતાવનાર-તમને મળે એટલે વખત તમે જે માર્ગે આગળ વધી રહ્યા છો ત્યાં અટકી જાવ.

હંમેશા થોડું અટકતા-થોભતા શીખો.

મોઃ ! પ્રવાસિન્ ! ક્ષણં તિષ્ઠ, વિમાર્ગે ગતવાનસિ ।

પન્થાનં હિતમાચિન્ત્ય, નિઃશ્રેયઃપથમાશ્રય ॥ ૩ ॥

(૪) એમાં તારું શું છે ? કા. વ. ૧૧ તા. ૨-૧૨-૫૩

શરીર, ધન, દોષત, કુટુંબ, મિત્ર, પરિવાર અને દેખાતું સર્વ એમાં તારું શું છે ? તેનો કોઈ પણ વખત વિચાર કર્યો છે ? ને વિચાર કર્યો હોય તો કહે કે-તેમાં નિર્ણય શો આવ્યો ?

ને નિર્ણય કર્યો હોય કે ઉપર ગણાવેલ સર્વ મારું છે-તો તે નિર્ણય-તે વિચાર સાચો નથી, એમ ચોક્કસ સમજજે. તારું તે જ કહેવાય કે જે તારાથી જુદું ન રહી શકે, તારાથી જુદું રહે છે-તે તારું નથી.

તારું જે છે એ જુદું જ છે. તે તારી પાસે જ છે. પણ હજી તે તને સમજાયું નથી. એટલે જે તારું નથી તેની પાછળ તું રાતદિવસ નોંધા વગર લટક્યા કરે છે. તેમાંથી

કાંઈ મળે ત્યારે રાજી થાય છે અને જાય છે ત્યારે દુઃખી થાય છે તને તારું શું છે એ ખરેખર સમજાઈ જશે, પછી તને તેનું દુઃખ નહિ થાય.

જે તારું છે તેને ઓળખ અને તેને મેળવવા પ્રયત્ન કર.

देहादि दृश्यते बाह्यं, पौद्गलं तत्र किं तव ? ।

त्वदीयं तव पार्श्वेऽस्ति, प्राप्तुं तद् यत्नमाचर ॥ ૪ ॥

(૫) ફક્ત એક વાર કા. વ. ૧૨ તા. ૩-૧૨-૫૩

કપડાં મેલા થયા હોય, પરસેવાવાળા થયા હોય તો કાઢી નાંખો છો. રોજ ને રોજ બદલાવો છો. દિવસમાં જે વખત-ત્રણ વખત પણ બદલાવો છો. ખરુંને ?

શરીરને મેલ ચણ્યો હોય તો સ્નાન કરો છો ? સવાર સાંજ સ્નાન કરવામાં કંટાળતા નથી-રાજી થાવ છો. ઊનાળો હોય ને તાપ લાગતો હોય તો ત્રણ-ચાર વખત પણ નાહી નાંખો. ખરુંને ?

ધરને સાફ કરો છો, સાફ રાખો છો. તમારી આબુ-ખાબુ કચરો હોય તે તમને ગમતો નથી ખરુંને ?

પણ

મનમાં અને આત્મામાં કચરો છે કે નહિ ? તે મેલાં છે કે નહિ ? તેને નવરાવવાની જરૂર છે કે નહિ ? તે સાફ કરવા છે કે નહિ ? એનો કોઈ વખત વિચાર કર્યો છે કે નહિ ? એનો કોઈ વખત વિચાર કર્યો ?

જો તમને લાગે કે એ સાફ-ચોખ્ખા કરવા જેવા છે તો વધુ વખત નહિ. ફક્ત એક વાર તેને સાફ કરો-તેનો મેલ ઉતારો પણ એક વાર ખરાબર મેલ ઉતારજો. એમાં

ઉતાવળ ન કરતાં. તમારી પાસે તેઓ એક જ વાર-ફક્ત એક વાર મેલ ફર કરવાનું માગે છે.

એક વાર પૂરા ચોકખા કરો, પછી તેઓ કદી નહિ કહે: તમે હવે ફરી અમને સાફ કરવા મહેનત લ્યો.

ફક્ત એક વાર પ્રયત્ન કરો.

गेहं देहं च वासांसि, निर्मलीक्रियते मुहुः ।

सकृदेव मनः सम्यग्, जीव च निर्मलीकुरु ॥ ५ ॥

(૬) તમે માથું શિંગડામાં ભરાવ્યું છે ? ૫-૧૨-૫૩

‘ઓ ભટ્ટજી ! આ શું કર્યું ? જરી વિચાર તો કરવો હતો ?’ વાત એમ બની હતી કે-એ ભટ્ટજી-ગોર હાથમાં પંચીયું લઈને નદીએ ન્હાવા જાય. ત્યાંથી પાછા ફરે ત્યારે એક બળદ તેમને રોજ સામે મળે. બળદના બે શિંગડા માથે એવા વળીને અરસપરસ જોડાઈ ગયેલા કે વચમાં ગોળ ગાળો ઘણો જ સુંદર દેખાય. ભટ્ટજી એ ગાળાને જોયા કરે ને વિચારે ચડે. એમને વિચાર આવે કે આ ગાળામાં આ માથું આવી શકે કે નહિ. આવો વિચાર કરતાં કરતાં છ મહિના વીતી ગયા. છેવટે ભટ્ટજીએ માથું ઊંચું કરીને શિંગડામાં ભરાવ્યું બળદ ભડક્યો ને ભાગ્યો-લોકો ભેગા થઈ ગયા ને ભટ્ટજીને કહેવા લાગ્યા કે જરી વિચાર તો કરવો હતો. ભટ્ટજી શું કહે ? !

x

x

x

તમે તમારું માથું કોઈ બે શિંગડા વચ્ચે નથી ભરાવ્યું ને ? વિચાર કરીને ભરાવ્યું છે કે એમ ને એમ. ન ભરાવ્યું હોય તો ભરાવવાનો વિચાર થાય છે ને કે ભરાવી જોઈએ.

કર્મ-બળદના રાગ-દ્વેષ-રૂપી શિંગડામાં માથું ભરાવીને તમે બીજને હસો છો. શા માટે ? તમારા માથાને બહાર કાઢવા સ્થિર થાવ તો પણ ઘણું છે.

કર્મવૃષસ્ય શૂઙ્ગૌ દ્વૌ, રાગદ્વેષૌ નુ વર્તુલૌ ।

તન્મધ્યે મસ્તકં ન્યસ્ય, કિં હસસિ મહાશયમ્ ? ॥ ૬ ॥

૭) દેતા નહિ, લેતા શિખો તા. ૫--૧૨--૫૩

એ વસ્તુ તમે બીજને છૂટથી આપો છો. બીજને જરૂર ન હોય તો પણ આપો છો. સામો ના પાડે તો પણ આપો છો. તમે આપતા થાકતા નથી, કંટાળતા નથી. તમારી પાસે એ વસ્તુની છૂટ પણ ઘણી છે, પણ કોઈક વખત તમારું વદનકમળ કરમાય છે એમ શાથી બને છે એ સમજાતું નથી તમને જે વસ્તુ બીજને દેવી સારી લાગે છે તે જ વસ્તુ બીજે તમને આપે છે ત્યારે તમે કેમ રાજી થતા નથી ?

એ વસ્તુનું નામ છે-શિખામણ.

દેવા કરતાં લેતાં આવડે તો ખરેખર બગડતી બાજી સુધરી જાય ને લાભનો પાર ન રહે.

શિખામણ દેતા નહિ પણ લેતા શિખો.

परस्मै या हिता शिक्षा, दीयते श्रीमती यथा ।

तथैव सा परस्माच्चेद्, गृह्यते स्यात् सुखं तदा ॥ ७ ॥

(૮) નફાનો બ્યાપાર મા. શુ. તા. ૧૧--૧૨--૫૩

બાર મહિનામાં આ એક જ દિવસ આવે છે-આ દિવસે જે વેપાર થઈ શકે છે, તે વેપાર બીજે દિવસે કરવામાં

નથી આવતો. ક્રમાણી કરવાના આ દિવસને ખાસ યાદ રાખજો ને લાભ લેવાનું ચૂકતા નહિ.

૧. ચોવિહારો ઉપવાસ.
૨. આઠ પહોરનો પોસહ
૩. શક્ય તેટલું મૌન
૪. ૧૫૦ નવકારવાળી
૫. દેવબંદન

આવશ્યક કરણી સાથે ઉપરના પાંચની આરાધના માટે માગશર શુદ્ધિ ૧૧ નો દિવસ ઘણો જ ઉત્તમ છે. તેનું કૃણ ઘણું છે. તે દિવસે ૯૦ તીર્થંકરોના ૧૫૦ કલ્યાણક થયા છે. બાવીશમા શ્રી નેમિનાથ પ્રભુએ આ દિવસની આરાધના શ્રી કૃષ્ણ વાસુદેવને બતાવી હતા શ્રી કૃષ્ણ એકાદશીને વિધિપૂર્વક આરાધતા હતા.

સુમત શેઠનું સૌભાગ્ય એકાદશીની આરાધનાને આભારી હતું.

વર્ષમાં આવતા આ એક દિવસને ભૂલમાં જવા દેતા નહિ.

निर्विवादं परं लाभं, लब्धुमात्मन् ! यदीच्छसि ।

सेव्यतां यत्नतो मौनी-मेकादशीं श्रुते श्रुताम् ॥૮॥

(૯) મૌન

મા. શુ. ૬ તા. ૧૨-૧૨-૫૩

બોલવાની શક્તિ આ જીવને મળવી દુર્લભ છે અનંત-કાળના પરિબ્રમણ પછી જીવ બેઇન્દ્રિયમાં આવે છે ત્યારથી તેને જીભ મળે છે. મળેલી એ જીભ સ્પષ્ટ બોલી શકતી નથી. તિર્યંગગતિમાં પંચેન્દ્રિય થાય ત્યાં મુખી જીવની એ સ્થિતિ

રહે છે. મનુષ્ય ગતિમાં પણ જીભના દ્રાષેને પરવશ પડેલા જીવો બોલી શકતા નથી. જીભ મળવી દુર્લભ છે અને એ મળ્યા પછી સ્પષ્ટ બોલવાની શક્તિ પણ, એ મળ્યા પછી પણ જીભના ઉપર કાળૂ ન રાખવમાં આવે તો મળ્યું નકામું થઈ જાય છે એટલું જ નહિ ગેરલાભ-દુઃખ આપનાર થાય છે. જીભ જીવાડનાર છે એટલી જ મારનાર છે. જીભની લગામ છૂટી રાખનારાઓ પારવગરના છે, તેના ઉપર કાળૂ રાખનાર વિરલા છે. જીભના ઉપર કાળૂ મેળવવાનો સચોટ ઉપાય ‘મૌન’ છે અને એ ‘મૌન’ શિખવાનો દિવસ માગશર શુદ્ધિ એકાદશીનો છે. ‘મૌન’ એકાદશીના આરાધકને જીભને લઈને આવી પડતાં કષ્ટો સહન કરવા પડતા નથી.

આરાધન કરીને અનુભવ લ્યો.

एकेन्द्रियादिषु चिरं विफलं विगीतं,

मौनं धृतं परमवपाप्य बचोऽनुरूपाम् ।

जिह्वां बचोविलसनं रसनावशेन,

कुर्वन्नावपस्यसि भवं चर तन्नु मौनम् ॥૧॥

(૧૦) ક્રોધ આવે ત્યારે શું કરવું? તા. ૧૨-૧૨-૫૩

ક્રોધ આવે ત્યારે-પોતે નિર્દોષ નથી એમ વિચારવું.

ક્રોધ આવે ત્યારે-પોતે પોતાનું નુકશાન કરી રહ્યો છે એમ માનવું.

ક્રોધ આવે ત્યારે-કર્માધીન આત્મા છે માટે કર્મને ખરાબ માની શાંત થવું.

ક્રોધ આવે ત્યારે-ઉતાવળે કોઈના ઉપર કાંઈ પણ ન કરવું.

ક્રોધ આવે ત્યારે-ક્રોધના કારણે વિચારવા.

ક્રોધથી કરોડો પૂર્વવર્ષનું કથું નિષ્કળ થઇ જાય છે
ક્રોધથી શ્રીમંત બિખારી બની જાય છે. ક્રોધ દુર્ગતિમાં
લઇ જાય છે. ક્રોધીને કોઇ ચાહતું નથી,

ક્રોધ કરવો નહિ અને એ ન બને તો ક્રોધ ત્યારે આવે
તો કાંઇ પણ કરવું નહિ.

ક્રોધઃ કર્મપ્રવેશનાય વિશ્વરં, ક્રોધઃ જયેદ્દુર્જનં,
ક્રોધેન પ્રબલાગ્નિનાઽઽત્મદહનં, ક્રોધાય નો શસ્પૃહા ।
ક્રોધાત્ સ્વક્ષતિહ્રસ્વતા ભવતતિઃ, ક્રોધસ્ય દુષ્ટા ગણતિઃ
ક્રોધે ક્રોધવશં સમૈતિ દુરિતં, રે ક્રોધ ! દુરં સર ॥૧૦॥

(૧૧) દિવસ અને રાત તા. ૧૫-૧૨-૫૩

દિવસ એટલે પ્રવૃત્તિ, દોડધામ, જાગૃતિ, કામ કરવાની
અનુકૂળતા

રાત એટલે નિવૃત્તિ શાન્તિ, ઊંઘ, કામ બંધ કરીને
આરામ લેવાની અનુકૂળતા.

દેહ અને તેને લાગતું વળગતું છે તે માટે જીવને જે
દિવસ છે-તે જ આત્મા અને તેને લાગતાવળગતા માટે
રાત છે. જીવ દેહને માટે અને તેની સાથે સંબંધ રાખ-
નારા માટે દોડધામ કરી મૂકે છે. જ્યારે આત્માને લાગે-
વળગે એવી સ્થિતિમાં ઊંઘે છે.

આત્માને માટે દોડ-ધામ કરનારા માટે દેહની પ્રવૃત્તિઓ
રાત છે ત્યાં તેઓ ઊંઘે છે.

જીવોને સંસારીઓને જે રાત છે તે યોગીઓને દિવસ છે
અને સંસારી જીવોને જે દિવસ છે તે યોગીઓને રાત છે.
તમે દિવસ અને રાત કેને માનો છો ? જો તમારી

માન્યતામાં ભૂલ સમજતી હોય તો તે ભૂલ ક્ષણનો પણ વિલાંબ કર્યા વગર સુધારી લેશે.

X

X

X

સાચા દિવસના અજવાળાં તમારા આત્માને અજવાળે એવું કાંઈક કરો.

દિવસો નિતરાં ચતતે કરણે,

રજનિઃ કરણાદિરતિં તનુતે ।

સ્વહિતેઽસ્તુ સદા સ્વવશો દિવસો,

દુરિતેઽસ્તુ નિશા ત્વનિશં ભવિનામ્ ॥૧૧॥

(૧૨) નિર્ભય

તા. ૧૫--૧૨--૫૩

અત્યાર સુધી મને ભય હતો રોગનો-તે મારું આરોગ્ય ચૂંથી નાખે છે ને તેથી હું દુઃખી થઈ જાઉં છું. મને ભય હતો ઘડપણનો કે તે મારું યૌવન લૂંટી લે છે ને હું શિથિલ બનું છું. મને ભય હતો મૃત્યુનો-કે તે મારું જીવન છીનવી લે છે ને હું વિનાશ પામું છું.

આ ત્રણ સિવાયના બીજા પણ નાના નાના અનેક ભયો મારી પાછળ પડ્યા હતા પણ હવે મને એ કોઈનો ભય નથી. હવે હું નિર્ભય છું. કારણ મને મારી ખરી ચીજનું-મારી સાચી મિત્રતાનું હવે ભાન થયું છે તે વસ્તુને લૂંટનાર કોઈ નથી. મને મારી વસ્તુ થોડીઘણી મળી છે, અને તેના સમર્થ રક્ષક પણ મળ્યા છે. હવે મને ભય કોનો ? ફક્ત હું મારી પોતાની વસ્તુ સંપૂર્ણપણે મેળવું એટલી તકેદારી મારે રાખવી જરૂરી છે. તેમાં હું આગસ ન કરું-આગસ છે તે દૂર કરું, અરેઅર હું તદ્દન નિર્ભય છું.

મયસન્તકતઃ સમયોઽન્વયમ્,

પરમાત્મહિતં વિવિતં વિમયમ્ ।

અધુના ત્વમ્મયં મયતો રહિતઃ,

પરમાત્મસમઃ પરમોઽસ્ત્યયનઃ ॥૧૨॥

(૧૩) પાછળ પડો

તા. ૨૦-૧૨-૫૩

કોઈ મહા શ્રીમંત હોય ને તમે સાવ ગરીબ હો,

કોઈ મહાજ્ઞાની હોય ને તમે સાવ મૂર્ખ હો,

કોઈ મહાબળવાન હોય ને તમે સાવ માયકાંગલા હો,

કોઈ ખૂબ ચપલ હોય ને તમે અતિશય વેદીયા હો,

કોઈને હજારો નમતા હોય ને તમે હજારોને નમતા હો-આવી કોઈ પણ પરિસ્થિતિમાં તમે હો ત્યારે તમને પહેલાની વિશિષ્ટતા જોઈને અશ્ચર્ય થશે. તમને થશે કે આ આવો છે ને હું કેવો છું પણ એમ મનમાં સમસમી રહેવાની કાંઈ જરૂર નથી. તમારે-શ્રીમંત, જ્ઞાની, બળવાન, આલાક કે છેવટે હજારો તમને નમે એવા થવું હોય તો તેની પાછળ પડો. વગર કંટાળે જેવા થવું હોય તેની પાછળ પડી પ્રયત્ન કર્યા કરો. પછી તમે બીજાને અદ્ભુત લાગશે અને તમને સહજ-સ્વાભાવિક લાગશે.

તમને જે ઈચ્છા હોય તેની પાછળ પડો. પણ એક શરત કે તમારી ઈચ્છા તમને પાછળ પાડનાર ન હોવી જોઈએ-બસ, પાછળ પડો.

यदि कामयसे महतो विषया-

गच्छिष्यसुमनस्कसुखोदयिष्यन् ।

ચિત્તયં યતનં ત્યજ મૂઢમતે !

સદુપાયમુપાચર ચાલતયા ॥૧૩॥

(૧૪) ભીખ માંગતા શિખો તા. ૨૦-૧૨-૫૩

તમને કોઈ કહે કે ' ભીખ માંગતા શિખો ' તો તમને કદાચ આશ્ચર્ય થશે, પણ આશ્ચર્ય પામવાની જરૂર નથી. તમે કહેશો કે- ' હું ભીખ માંગતો નથી, મારે ભીખ માગવી નથી અને ભીખ માંગતા શિખવું નથી. ' પણ તમારું કહેવું સાવ ખોટું છે.

અમે તમને બોધ્યે છીએ કે તમારી એક પણ ક્ષણ એવી નથી કે તમે ભીખ ન માંગતા હો ! ફક્ત અમને લાગે છે કે તમને ભીખ માંગતા આવડતી નથી. એ શિખવવાની જરૂર છે:

તમે જ્ઞાની પાસે અજ્ઞાનની ભીખ માંગો છો.

તમે સંયમી પાસે વિષયની ભીખ માંગો છો.

તમે અપરિશ્રદ્ધી પાસે પરિશ્રદ્ધને માંગો છો.

તમે વીતરાગ પાસે રાગનાં સાધનો માંગો છો

જરી શાંત ચિત્તે વિચાર કરજો. તમને તમારી ભૂલ સમજાશે. અમે તમને તમારા હિત માટે કહીએ છીએ કે તમે ભીખ જરૂર માંગો પણ ભીખ માંગતાં શિખીને ભીખ માંગો. ભીખ માંગતાં આવડશે એટલે તમારે ભીખ માંગવાનું છૂટી જશે.

મિક્ષા ભવે નિવસતામુચિતા નિકામં,

યન્નાસ્તિ યન્નિકટમેતદસૌ ન દાતા ।

યાચ્યં તતઃ સમુચિતં સફલં યથા સ્થાત્,

વાચ્ચા સ્વતાં સર્વલક્ષ્મીમિતકામધેનુઃ ॥૧૪॥

(૧૫) હૃદયના દ્વાર

તા. ૨૩-૧૨-૫૩

હૃદયના ખારણા ઘણી વખત ખંધ હોય છે અને ઘણી વખત ખુલ્લા હોય છે. એ ખારણા આગળ એક ચોકીદાર પણ જીભો રહે છે. એ વક્ષદાર છે કે નહિ એ વાત જવા ધો. પણ એની લુચ્ચાઈ ઘણી છે

હૃદયમાં કેને પેસવા દેવા અને કેને પેસવા ન દેવા એ હૃદયના માલિકના હાથની વાત નથી. એ કાબૂ ખારણે રાત-દિવસ ચોકી કરતા ચોકીદારોના હાથમાં છે.

માટે હૃદયના માલિકને નુકશાન કરનારાને માટે તે ખારણા ખોલી દે છે અને હિત કરનારા માટે ખારણા ખંધ કરે છે.

હૃદયમાંથી કેટલાકને વિદાય આપવાની હોય છે પણ ચોકીદાર તમને જવા દેતો નથી.

એ ચોકીદાર છે મન. હૃદયનો માલિક ખારણા ઉપરની સત્તા પોતાના હાથમાં લે અથવા ચોકીદારને પોતાનો હિતસ્વી બનાવી લે એટલું થાય પછી તે હૃદયમાં ચૂંચતું દેવી વાતાવરણ વિશ્વને ખેંચવા માટે સમર્થ બનશે.

प्रवेश नो दत्ते शुचिगुणगणायात्मनि भृशं,

प्रविष्टान् तान् बाढं प्रबलबलतः सारयति यत् ।

महामोहोन्मोदान् अनभिलषिता वेशयति तद्,

विधेयं स्वाधीनं शमभिलषणा चित्तमचिरात् ॥ ૧૫ ॥

(૧૬) ઉચાટ મા. વ. ૩ બુધ, તા. ૨૩-૧૨-૫૩

ઉચાટ એટલે ચિંતા, સીકર. જીવને ઘણી વખત ઉચાટ થાય છે. રાતની રાતો અને દિવસના દિવસો કેટલીક વખત

ઉચાટમાં-ચિંતામાં-ફીકરમાં એમ ને એમ વ્યાધ્યા જાય છે. નથી રાતે જાંઘ આવતી કે નથી દિવસે કામ સૂઝતું.

પણ

જીવ જે ઉચાટ કરે છે તે કેના માટે અને શા માટે એ નથી સમજતું. જો તે પારકા માટે કરતો હોય તો ખરે-ખર મૂર્ખ છે અને પોતાના માટે કરતો હોય તો તેના જેવો કોઈ ડાહ્યો નથી. પોતાના માટે ઉચાટ જરૂર કરવા જેવો છે ને પારકા માટે ખીલકૂલ કરવા જેવો નથી. પારકી ચિંતા છોડીને પોતાની ચિંતા-ફીકર કરવી કે જેથી કાંઈક લાભ થાય.

ચિન્તાં કરોષિ વિવિધામપહાય નિદ્રાં,
કસ્મૈ તવેયમિતિ ચારુ વિષચારનીયમ્ ।

યસ્મૈ ન તત્ તવ તથા તવ યત્ સમસ્તિ,
તસ્મૈ કૃતે સતત્માચર ધર્મચિન્તામ્ ॥ ૧૬ ॥

❧

(૧૭) લક્ષ્મીને લાત મારો તા. ૨૩-૧૨-૫૩

તમને લક્ષ્મી ખૂબ વહાલી છે એટલે તમને કોઈ કહે કે ‘લક્ષ્મીને લાત મારો’ તો તમને એ વ્યાજખી નહિ લાગે પણ. તમને એ લાત મારે છે ને તમે તેને પંપાળો છો-એ તમે કેટલા મૂઢ છો? તમે કહેશો કે અમે લક્ષ્મીની પૂજા કરીએ છીએ-જેને પૂજીએ તેને લાત કેમ મરાય? તમારો પ્રશ્ન વ્યાજખી છે. પણ લક્ષ્મીને લાત મારો એનો અર્થ એ નથી કે હીરા-મણિ-માણુક-સોનું-રૂપું, નોટુ-રૂપિયા-પૈસા એ સર્વનો ઢગલો કરીને લાત મારો. લાત મારવી એટલે જેમ કોઈને લાત મારીએ એટલે તે દૂર દૂર જઈને પડે તેમ તમારી લક્ષ્મી દૂર દૂર જઈને પથરાએલી હોય, એ હવે તમારી ન રહી હોય છતાં તમારી ન મટી હોય.

ઉપર પ્રમાણે ન કરી શકેા તેા એટલું તેા જરૂર કરજો કે એ તમને લાત ન મારી જાય. એની લાત તમને લાગશે તેા તમારી દશા ઘણી ખૂરી થશે. એ લાત ન મારી જાય એટલા સાવધ જરૂર રહેજો.

લક્ષ્મી: પ્રિયા તદપિ તાં પદતો નિહન્યાત્ ,

પાદાહતા મ્ભવતિ સા સ્વવશા સદૈવ ।

નો ચેદિયં નિજપદાદિનિત્રીહત્ય ગાદં,

દુરં ગમિષ્યતિ તદ્વા તવ કિં મહત્ત્વમ્ ॥ ૧૭ ॥

(૧૮) લક્ષ્મીની લાત તા. ૨૬-૧૨-૫૩

લક્ષ્મી લાત મારે છે. લક્ષ્મીની લાત વાગે છે, તે દેખાતી નથી, પણ તેનું પરિણામ દેખાય છે. તે પરિણામ ઉપરથી-જેને લક્ષ્મીની લાત વાગી છે તે નહિ પણ ખીજ-સમજી માણસો જોઈ શકે છે, જાણી શકે છે કે આને લક્ષ્મીની લાત વાગી છે,

લક્ષ્મી આવે છે ત્યારે આગળ-છાતીમાં લાત મારે છે. તે લાત વાગવાથી માણસ અકબલ થઈ જાય છે. નીચે જોઈ શકતો નથી. અદ્ધર જોઈને જ તે બાલે છે. તેવા લક્ષ્મીની લાત જેને છાતીમાં વાગી છે એવા માણસો આ જગતમાં ઘણા જોવા મળશે.

પણ

તે કરતાં એ હજારોગણા માણસો એવા જોવા મળશે કે જેને લક્ષ્મીની લાત પીઠ ઉપર વાગી છે. લક્ષ્મી જાય છે ત્યારે પીઠ ઉપર લાત મારતી જાય છે. તે લાતથી માણસ જોવા નહીં જાય છે. તે જોઈ જોઈ શકતો નથી. પાછળ

પડેલી લાતની પીડા અસહ્ય હોય છે. આગળ લાગેલી લાત ઉન્માદ ચડાવે છે ત્યારે પાછળ લાગેલી લાત વિષાદ-ખેડ-દુઃખ ઉપજાવે છે.

આ બે લાત મારવાને કારણે લક્ષ્મીને દો લાત કહેવામાં આવે છે. તમે સમજી હો તો સાવચેત રહેજો કે લક્ષ્મી તમને આગળ કે પાછળ લાત ન મારી જાય. લક્ષ્મીને તમે લાત મારતા શિખો તો તે તમને લાત મારી શકશે નહિ.

उच्चैरश्चरणतो विनिहत्य लक्ष्मी-

रायाति तेन न जनं परमीक्षते ना ।

પીઠં નિહત્ય પદતઃ પરિગચ્છતીયં,

તેનોર્ધ્વમીક્ષિતુમનીશતરો દરિદ્રઃ ॥ ૧૮ ॥

(૧૯) ચન્દનના કોલસા તા. ૨૯-૧૨-૫૩

એક ભિલ્લ જંગલમાં રહેતો હતો. લાકડાના કોલસા પાડીને શહેરમાં વેચી આવતો ને ગુજરાન ચલાવતો. એક દિવસ એક ભૂલો પડેલો રાજ જંગલમાં તેને ત્યાં આવી ચડ્યો. ભિલ્લે રાજની આગતા-સ્વાગતા કરી. રાજ ખુશ થયો ને ભિલ્લને એક વિશાળ ચંદનના ઝાડોવાળો બગીચો જંગલ સાથે બક્ષીસ આપ્યો. એકાદ વર્ષ બાદ રાજ ભિલ્લને મળવા આવ્યો ને પૂછ્યું: ‘કેમ છે?’ ભિલ્લે કહ્યું, ‘ઘણો સુખી છું.’ રાજએ આજીવન-બાજી જોયું તો બગીચો ખેદાનમેદાન થઈ ગયો હતો. ભિલ્લે કહ્યું: ‘પહેલાં તો લાકડા મહામુસીબતે-ઘણી મહેનતે વીણી વીણીને લાવવા પડતા હતા. હવે અહીં ઘણાં ઝાડ છે એટલે મહેનત નથી

પડતી ? રાજાએ તે ઝાડના લાકડાનો એક ટુકડો આપીને બજારમાં મોકલ્યો. નાના ટુકડાને વેચવાથી તેને સારું ધન મળ્યું. તે આશ્ચર્ય પામ્યો. આ બધા ઝાડ ચંદનના હતા એ રાજાએ સમજાવ્યું. ભિલ શોક કરવા લાગ્યો. પણ હવે શું થાય ? ઘણા-ખરા ઝાડ તેણે બાળી નાખ્યા હતા.

ભિલ એ જીવ છે. રાજા એ ધર્મ છે. આનુબાનુની સારી સામગ્રી સહિતનો માનવ જન્મ એ ચંદનના બગીચા-વાળો બંગલો છે. ભિલ જેવો મૂર્ખ જીવ એ સામગ્રીને બાળીને કોલસાફી લોગમાં વાપરે છે. જ્યારે ધર્મ તેને સમજાવે છે ત્યારે દુઃખી થાય છે. એવું ન થાય માટે પહેલેથી ચેતી જવું જરૂરી છે.

चन्द्रनोपवनं प्राप्य दहत्यङ्गारकारकः ।

तथैव मोहमूढात्मा दहति धर्मजीवनम् ॥ ૧૯ ॥

(૨૦) જમે-ઉધાર

તા. ૨૯-૧૨-૫૩

જરૂર છે આત્માની કમાણીનો ચોકખો હિસાબ લખનાર મુનીમની. ચોપડામાં ગોટાળો થયો છે. જમે-ઉધારની બજાર પડતી નથી. મૂડી શું છે ? વેપાર નફાનો ચાલે છે કે નુકશાનનો ? લેણું કેટલું છે ને દેણું કેટલું ? એ કાંઈ બજાર પડતી નથી બધું છે છતાં પેઢીને દીવાળું કાઢવાનો વખત આવે એમ છે, માટે જરૂર છે હિસાબ ચોકખો કરીને સમજાવનાર મુનીમની. આ ચોપડામાં હવાલા નાખી શકાતા નથી. એટલે મહેનત બહુ નથી પણ ચોપડો અટપટો બની ગયો છે. એક વખત વ્યવસ્થિત જમે-ઉધાર થઈ જાય એટલે બસ.

વ્યાપારં વિશદં કૃત્વા નો ચેદાયવ્યયક્ષતા ।
કષ્ટમેવ ભવેદન્તે તેનાયવ્યયવિદ્ ભવ ॥ ૨૦ ॥

(૨૧) શત્રુઓથી સાવધ રહો. તા. ૩-૧-૫૪

૧. તપશ્ચર્યા કરતા હો તો ક્રોધ તેનો શત્રુ છે.
૨. જ્ઞાન લાભતા હો તો માન તેનો શત્રુ છે.
૩. દાન દેતા હો તો વાહ-વાહ તેનો શત્રુ છે.
૪. ધર્મ કરતા હો તો દંભ તેનો શત્રુ છે.

આમ સારા સારા ગુણોની પાછળ શત્રુઓ છૂપાઈ રહ્યા હોય છે. તે તે ગુણો મેળવવા ધન્યનારે તે તે શત્રુઓને ઓળખી લેવા જોઈએ અને તેનાથી ચેતતા રહેવું જોઈએ; નહિ તો તે તે શત્રુઓ તે તે ગુણો મળ્યા છતાં-તેને કિંમત વગરના કરી મૂકે છે માટે શત્રુઓથી સાવધ રહો.

ક્રોધાત્તપો મદાજ્ઞાનં, દાનં લોકપ્રશંસનાત્ ।

દમ્ભાદ્ ધર્મં સદા રક્ષેત્ સદ્ગુણાન્ નનુ દોષતઃ ॥ ૨૧ ॥

(૨૨) એક ને એક કેટલા ? તા. ૩-૧-૫૪

‘એક ને એક કેટલા ?’ એ પ્રશ્ન ગણિતનો છે એ પ્રમાણે વ્યવહારનો પણ છે. ગણિતનો સામાન્ય વિદ્યાર્થી પણ તુરંત જ ઉપરના પ્રશ્નનો જવાબ આપી શકે કે એક ને એક-બે. પણ એ જવાબ એક અપેક્ષાએ સાચો છે પણ ખીજી અપેક્ષાએ સાચો નથી. એક ને એક-અગીઆર એવો પણ જવાબ ખીજી અપેક્ષાએ આવે છે. એકની નીચે એક મૂકીએ તો બે થાય પણ એકની બાજુમાં એક મૂકીએ તો (અગીઆર)

૧૧ થાય એક ને એકે ગુણીએ તો એક જ જવાબમાં આવે અને એક ને એકે ભાંગીએ તો શેષ ૦ છે.

વ્યવહારમાં કોઈપણ બીજા એકને નીચે રાખીને સરવાળો કરશો તો-કાર્યકળ બમણું થશે. બીજા એકને તમારી સમાન ગણી તમારી બાજુમાં બેસાડશો. તો તમે એક હશે છતાં તમારી સાથે બેઠેલા બીજા એકની સહાયથી તમે ૧૧ જણ જેટલું કાર્ય સાધી શકશો. તમે બંને એક બીજા સામ-સામા ગુણાકારમાં ઉતરશો તો કાર્ય-એક જેટલું થશે. અને સ્પર્ધા-ખોટી ઇર્ષ્યાથી એક બીજાનું કાર્ય ભાંગી નાખવા તત્પર થશો તો પરિણામ શૂન્ય આવશે. હવે વિચાર કરીને વર્તન કરજો ને જવાબ આપજો કે એકને એક કેટલા ?

एकेनैकस्य योगे स्याद्, द्वौ चैकादश वस्तुतः ।

एकादश भेदेन-मेकमेकेन योजयेत् ॥ ૨૨ ॥

(૨૩) દાન અને નાદાન તા. ૬-૧-૫૪

દાન લક્ષ્મીનું થાય છે, દાન અન્નનું થાય છે.

દાન પાણીનું થાય છે, દાન જ્ઞાનનું થાય છે.

દાન પ્રાણનું થાય છે, દાન કીર્તિ માટે થાય છે.

દાન પ્રેમ માટે થાય છે, દાન ધર્મ માટે થાય છે.

દાન સહુ કોઈ કરે છે, કોઈ પણ દાન ન કરતું હોય એવું બનતું નથી. કોઈ સારી વસ્તુઓનું દાન કરે છે તો કોઈ ખરાબ વસ્તુઓનું દાન કરે છે. કોઈ સારી વસ્તુઓનું દાન સારી રીતે કરે છે તો કોઈ ખરાબ રીતે કરે છે. એ પ્રમાણે ખરાબ વસ્તુઓનું દાન પણ સારી રીતે કરાય છે અને ખરાબ રીતે કરાય છે.

સારી વસ્તુઓનું સારી રીતે દાન કરનાર દાતાર-દાને-શ્વરી કહેવાય છે. ને તે ધર્મ-કીર્તિ-પ્રતિષ્ઠા મેળવે છે ને પરંપરાએ પરમ સુખી બને છે. તે સિવાયના દાન કરનારાઓ નાદાન છે. તેઓ દાન કરીને નાદાની મેળવે છે, પરંપરાએ પોતે દુઃખી થાય છે ને જીજ્ઞાસુઓને દુઃખી કરે છે.

દાનં નિશનં પરમં પ્રધાનં, ત્રિધા વિશુદ્ધ્યા વિહિતં હિતાનામ્।
નાનાવિધં તદ્ રહિતં વિશુદ્ધ્યા, મર્માવિધો રાતિ દુરન્તરીડાઃ ॥૨૩॥

(૨૪) એ કઈ જાતના પ્રાણી? તા. ૬-૧-૫૪

એક મહાન જીવશાસ્ત્રના જાણકાર જુદી જુદી જાતના જીવો વિષે સમજાવતા હતા. તેમની સમજાવવાની પદ્ધતિ એટલી સુંદર હતી કે એ રીતે જીવોનું જ્ઞાન મેળવ્યું હોય તો જીવોને જાણવામાં મહેનત ન પડે.

એ મહાન જ્ઞાની પણ એક વખત મૂંઝવણમાં પડી ગયા. તેમની મૂંઝવણ નીચે પ્રમાણે હતી.

૧. વનસ્પતિ આદિ અમુક ઋતુમાં અમુક પ્રકારનો આહાર કરનારા છે. તે એક જાત.
૨. નાના નાના જંતુઓ નિયમિત રીતે આહાર કરનારા છે. તે એક જાત.
૩. અમુક પશુ-પક્ષીઓ રાતે જ આહાર કરનારા છે તે એક જાત.

પણ

આ કઈ જાતના પ્રાણીઓ છે? કે જેઓ આહાર કરવામાં-ખાવામાં કોઈ વ્યવસ્થા જાળવતા નથી. દરેક વસ્તુ

ખાવા લાયક છે ને દરેક સમય ખાવા યોગ્ય છે એમ માનીને
ગમે ત્યારે ગમે તે ખાય છે. એ પ્રાણીને કંઈ જાતમાં મૂકવા-
એ તેમની મૂંઝવણ છે.

जीवन्ति जीवा विविधा जगत्या-

माहारचर्यानियमं चरित्वा ।

यत्तद् यथाकाममतन्त्रतन्त्रा

अश्नन्ति ते के न विबोध्यामः ॥ ૨૪ ॥

(૨૫) ખાવાનું શાસ્ત્ર

તા. ૬-૧-૬૪

જીવને ખાધા વગર ચાલતું નથી. દરેક જણને ખાવું
પડે છે. ખાનાર ભૂખ્યો છે માટે ખાય છે એ ખરેખર સાચું
નથી. ખાવાની તેને લાત છે-આદત છે માટે ખાય છે તે
જેટલું ખાય છે તે બધું તેને પચી જાય છે એમ પણ નથી.
ખાય છે તેમાંથી બહુ જ ઓછું પચે છે. ખાનાર જે જે
ખાય છે તે તે ખાવા લાયક હોય છે એમ પણ નથી. નહિ
ખાવા લાયક પણ તે ઘણું ખાય છે. ખાનાર ખાવાને સમયે
જ ખાય છે એમ નહિ; ક-સમયે વારંવાર ખાય છે.

આ બધાનું પરિણામ એ આવ્યું છે કે જીવ ભયંકર
રોગોનો ભોગ થઈ પડ્યો છે. હવે એ રોગો વધતા અટકાવવા
હોય, રોગો ઓછા કરવા હોય, તદ્દન નિરોગી થવું હોય તો
તેને ખાવાનું શાસ્ત્ર જાણવાની જરૂર છે તે શાસ્ત્ર તેને
સમજાવશે.

૧. ખરી ભૂખે ખાવું. ૨. ખાવા લાયક ખાવું. ૩ પચે
તેટલું ખાવું. ૪. ખાવાને સમયે ખાવું. ૫. ખાવાની રીતે ખાવું.

રોજ ખાવું પડે છે તો જરૂર ખાવાના શાસ્ત્ર શિખો ને
રોગનો ભોગ બનતા અટકો.

મો જન ! મોજનં ત્યક્તું, યદ્યસિ ત્વમનોશ્વાઃ ।

યથાવિધિ વિધિ જ્ઞાત્વાઽઽહારં કૃત્વા સુખી ભવ ॥ ૨૫ ॥

(૨૬) જેરી હવા

તા. ૧૧-૧-૫૪

હવામાં જ્યારે રોગના જંતુઓ પેસી જાય છે ત્યારે તેનાથી બચવું ઘણું મુશ્કેલ થઈ પડે છે. રોગની હવાનો અનુભવ દરેકને થયો હોય છે. ભાગ્યે જ કોઈ તેનાથી અજાણ હશે.

હમણાં હમણાં રોગના-અમુક રોગના-મરકીના, મેલે-રીયાના, તાવના, કોલેરાના, વાયરા વાય છે-એ પ્રમાણે વ્યવહારમાં વારંવાર વાતો થતી હોય છે

એ જ પ્રમાણે હવામાં એક ઝેર એવું પેસી જાય છે ને કેટલીક વખત એ હવામાં પેસી ગયેલું ઝેર એટલું સ્થાન જમાવી બેઠું હોય છે કે તે દૂર કરી શકતું નથી. એ ઝેરની અસર મન ઉપર થાય છે, એ ઝેરથી મન ખરાબ થાય છે, મનમાં રોગો થાય છે અને એ રોગો મરકી ને કોલેરા કરતા પણ ભયંકર નીવડે છે એ જેરી, હવાથી બચવાની ખાસ જરૂર છે.

ચરાચરે ચરન્ત્યત્ર, વાયત્રો વિષમિશ્રિતાઃ ।

કુર્વન્તિ વ્યાધિમાધિશ્ચ. તદાત્માનં તતોઽવ્રતાત્ ॥ ૨૬ ॥

(૨૭) રોગને તુરત દૂર કરોઃ તા. ૧૧-૧-૫૪

રોગો શરીરના, મનના અને આત્માના એમ ત્રણ પ્રકારના છે.

શરીરમાં રોગ થાય છે ત્યારે તેનો ઇલાજ કરવાનું મન તુરત થાય છે. તે રોગ દૂર કરવાને શ્રીમંતાઇ અને શક્તિ પ્રમાણે દરેક જણુ ધણું કરી છૂટે છે.

મનના રોગો દૂર કરવા માટે થોડાઘણો પ્રયાસ થાય છે, પણ તે માટેની અસરકારક દવા લેવા મન પોતે તૈયાર નથી. એટલે એ રોગથી પીડાયા કરે છે. તેની કાળજી લેવાની જરૂર છે.—તેમ છતાંએ—

આત્માના રોગો તરફ તો ધ્યાન પણ નથી ગયું. જે રોગો—તમામ રોગોનું મૂળ છે એ રોગ દૂર કરવામાં આવે તો કોઇપણ જાતના રોગથી ડરવાનું રહે નહિ.

એ રોગોને પહેલા ઓળખવા, પછી સારા બાણકાર પાસે ઇલાજ કરાવવો.

કેટલાક તો આત્માના રોગને રોગ જ સમજતા નથી ઉલટા તેથી ખુશ થાય છે તેનું શું? ખરેખર તેઓ દયા-પાત્ર છે

દરેકના આત્મા રોગથી મુક્ત બને—એ વિચારણા કરતા પહેલાં પોતાના આત્માને રોગથી થોડો પણ બચાવવા યત્ન કરવો જરૂરી છે.

રોગઃ પુરોગઃ પુરમધ્યવર્તી, સમ્યગ્ મિષ્ણદર્શિતમૈષજેન ।

યત્નેન દૂરીક્રિયતે તથૈષ, યોગં સમાધાય હરાત્મરોગમ્ ॥૨૭॥

(૨૮) જે લક્ષ્મી મેળવવી હોય તો તા. ૧૨-૧-૫૪

જે તમારે લક્ષ્મી મેળવવી હોય, પૈસા-ધન-દોલત-સંપત્તિ જોઈતી હોય, લક્ષાધિપતિ અને કોડાધિપતિ થવું હોય તો નીચેના ઉપાયોનો અમલ કરજો.

૧. લણવામાં આજસ ન કરવી.
૨. વાત કરવી અને લખવું-એ બે કામ સાથે ન કરવા.
૩. પોતાના નામની દુકાનમાં બીજાની સત્તા ન રાખવી.
૪. જ્યાં પોતાને જવાનું ન હોય ત્યાં નામ ન ચલાવવું.
૫. નામું લખવામાં આજસ ન રાખવી.
૬. માથે દેવું ન કરવું-થયું હોય તો તેમાંથી જલદી છૂટા થવું.

૭. પોતાના દેશમાં દુઃખ અને કષ્ટ હોય તો પરદેશ જવું. આટલું કરવાથી જરૂર લક્ષ્મી દેવી-લક્ષ્મી માતા તમારા ઉપર પ્રસન્ન થશે. ઉપરના સાતમાંથી એક પણ બની શકે તેમ ન હોય તો છેવટનો એક ઉપાય એ છે કે 'ધર્મ' સાથે ખરા જિગરની દોસ્તી કરવી. એટલું કરે ને પછી કહેજો કે વાત ખરી છે કે ખોટી!

લક્ષ્મીં ચરીજ્ઞસિ તદા ત્વ માગ્યલક્ષ્મીં,
ધર્મં વિધાય વિશદાં કુરુ સત્ત્વરં ત્વમ્ ।
નો ચેત્ કરિષ્યસિ યદિ ત્વમનન્તયત્નં,
લક્ષ્મીસ્તવાભિવદના ન તદા કદાપિ ॥૨૮॥

(૨૯) ચેતતા રહેજો

તા. ૧૨-૧-૫૪

કેટલાએક પદાર્થો એવા હોય છે કે તેનો પરિચય જીવને ઘણો મીઠો લાગે છે. એનો સમાગમ શરૂમાં આનંદ આપે છે-ગમે છે, કાંઈ તેનાથી નુકશાન નથી એમ દરેકને જણાય છે-પણ એ સત્ય નથી. વખત જતાં તેના પરિણામ ઘણા ગંભીર આવે છે. તેવાઓથી ચેતતા રહેવાની ખાસ જરૂર છે. તેમાંનાં કેટલાક નીચે પ્રમાણે છે.

૧. જીભને મીઠું ગળ્યું ખાવાની ટેવ.
૨. એક બીજાની તુચ્છ મશ્કરી કરવી
૩. પોતાની પ્રશંસા સાંભળીને ખુશ થવું.
૪. જૂઠું બોલવું.
૫. જૂઞાર (નાનો કે મોટો) રમવો.
૬. દુર્જન-નીચ-હલકા માણસની મૈત્રી.
૭. માંગવાની વૃત્તિ.
૮. હરામચસકો.
૯. આળસ-પ્રમાદની પરવશતા.

આ નવ અને તેને મળતા બીજા જે કોઈ હોય તે સર્વથી ચેતતા રહેવું.

જે જરી પણ ભૂલ્યા તો પાછળથી પસ્તાવાનો પાર નહિં રહે માટે ભૂલવું નહિં.

દૂતં દુર્જનમિત્રતાં મધુરતા-સંસિક્તભુક્તિં મૃષા,
યાચ્છામન્યજનોપહાસમકૃતિં, વ્યર્થ પ્રશંસાશ્રુતિમ્ ।

આલસ્યં ત્યજ ચિન્તાવિસર્ગિફલં કુર્વન્તિ દોષાં અમી,
દોષા નો રુચિરા ધિવા હિ રુચિરં, જ્ઞાનાર્કતેજસ્વિનઃ ॥૨૧॥

(૩૦) લક્ષ્મી શંખ

તા. ૧૩-૧-૫૪

એક બ્રાહ્મણ હતો. તેની પાસે એક નાની છીપલી હતી. છીપલી દૈવી હતી. બ્રાહ્મણ તેની રાજ પૂજા કરે ને છીપલી તેને એક સોનામહોર આપે.

એક વખત બ્રાહ્મણ પરગામ ગયો ત્યાં એક બીજા બ્રાહ્મણને ઘેર ઉતર્યો. તે બ્રાહ્મણ ઠગ હતો. સવારમાં બ્રાહ્મણે પૂછીપલીની જા કરીને સોનામહોર મેળવી. બ્રાહ્મણની છીપલી

પઠાર્વી લેવાનું બીજા બ્રાહ્મણને મન થયું. એટલે તેણે ઠગ વિદ્યા આદરી. સાંજે બ્રાહ્મણ સાંભળે એ પ્રમાણે તેણે એક મોટા શંખની પૂજા કરીને ધન માંગ્યું. બ્રાહ્મણે કહ્યું- લાખ સોનામહોર દે ' શંખે કહ્યું-લે બે લાખ એટલું કરી બ્રાહ્મણ બહાર આવ્યો. છીપલીવાળા બ્રાહ્મણની દાનત બગડી. રાતે તેણે છીપલી મૂકીને શંખ ઉપાડી લીધો ને સવારે પલાયન થઈ ગયો.

ઘેર જઈને શંખની પૂજા કરીને લાખ સોનામહોર માંગી- શંખે કહ્યું ' લે બે લાખ ' બ્રાહ્મણે કહ્યું-લાખ, બે લાખ શંખે કહ્યું-લે ચાર લાખ. આમ બમણું બમણું શંખ બોલતો હતો પણ દેવાનું કાંઈ નહિ. બ્રાહ્મણે પૂછ્યું કે- આમ કેમ? ત્યારે શંખે કહ્યું-કે હું લક્ષ્મણ શંખ છું- બોલું પણ કરું નહિ.-નામ્ના લક્ષ્મણશંખાઽહં, વદામિ ન દશામિ ચ । પછી બ્રાહ્મણ પૂરે પડતાયો.

આવા લક્ષ્મણશંખો જગતમાં ઘણાં છે, તેથી ચેતતા રહેવું ને પોતે તેવા શંખ જેવા ન બનવું-થોડું પણ કરી બતાવવું. વધારે પડતાં લોભમાં પડવાથી છીપલી બન્ય છે ને લક્ષ્મણ શંખ ભેટી બન્ય છે, માટે લોભ ન કરવો.

तथा कुरु यथा वक्षि, शुद्धिकेव यथायथम् ।

પ્રલાપં મા કૃથા વ્યથં યથા શુદ્ધો લલોકકઃ ॥ ૩૦ ॥

(૩૧) ત્રણ વાંદરા

તા. ૧૬-૧-૫૪

બપોલ અને ચીનમાં 'ત્રણ વાંદરા'નું રમકડું થાય છે. હવે તો તે ત્રણ વાંદરા ભારતમાં પણ પ્રસિદ્ધ થઈ ગયા છે. એ ત્રણ વાંદરામાં, પહેલો વાંદરો પોતાના બન્ને કાન આડા

હાથ દઇને બેઠો છે. ખીજો વાંદરો પોતાની બન્ને આંખો આડા હાથ દઇને બેઠો છે અને ત્રીજો વાંદરો પોતાના બન્ને હાથવડે હોઠ ભીડીને બેઠો છે

આ ત્રણે વાંદરાઓ એ પ્રમાણે રહીને ઘણું ઘણું સમ-
ભવી બન્ય છે. પહેલો વાંદરો કહે છે કે-નહિ સાંભળવા જેવું
સાંભળવાને મારા કાન બંધ છે. ખીજો વાંદરો કહે છે કે
નહિ દેખવા જેવું જોવાને મારી આંખો બંધ છે. ત્રીજો
વાંદરો કહે છે કે નહિ બોલવા જેવું બોલવાને મારા હોઠો
બંધ છે.

આ પ્રમાણે કાન, આંખ અને મોઢા ઉપર કાબૂ આવી
બન્ય તો વિશ્વમાં થતાં અનર્થો કેટલા ઓછા થઈ જાય.
વિશ્વના અનર્થો ઓછા થાય કે ન થાય પણ પોતાના અનર્થો
ઓછા કરવા માટે જરૂર કાન-આંખ અને હોઠ ઉપર કાબૂ
મેળવી લેવો.

सकर्णानां कर्णौ सुदृढपिहितौ श्रोतुमहितं,
तथा नेत्रे अन्धे विकृतिजनकं द्रष्टुमसितम् ।
जडा जिह्वा वक्तुं परदुरितमाक्षीर्णरहितं,
नरैरित्यं धार्यं स्वहृदि सततं वानरकृतेः ॥ ३१ ॥

(૩૨) ચાર પૂતળીઓ તા. ૧૮-૧-૫૪

એક રાજાએ સારા કારીગર પાસે ચાર પૂતળીઓ કરાવી.
એ ચાર એક સરખી-જરી પણ ફેરફાર બહારથી ન દેખાય.
રાજસભામાં એ ચાર પૂતળીઓ રાખીને ત્યાં બાબુમાં
પાટીયા ઉપર લખાવ્યું કે આ ચારમાં એક પૂતળી લાખ
સોનામહોરની છે—તે કય છે તે શોધી કાઢશે તેને રાજ

સારું ઇનામ આપશે. રોજ હજારો માણસો આ જોવે ને પાટિયું વાંચે પણ કોઈને સૂઝ ન પડે. ચારે સરખી લાગે.

એક બુદ્ધિમાન પરદેશથી ત્યાં આવ્યો ને તેણે તે ચાર પૂતળીઓની પરીક્ષા કરી.

૧. પહેલી પૂતળીના કાનમાં દોરો નાખ્યો. પણ તે અટકી ગયો, આગળ ગયો જ નહિં.

૨. બીજી પૂતળીના કાનમાં દોરો નાખ્યો તો તે સીધે સીધો બીજા કાનમાંથી બહાર આવ્યો.

૩. ત્રીજી પૂતળીના કાનમાં દોરો નાખ્યો તો તે કાનમાંથી નીચે ઉતરી મોઢથી બહાર નીકળ્યો.

૪. ચોથી પૂતળીના કાનમાં દોરો નાખ્યો તો તે સીધો પેટમાં ઉતરી ગયો, બહાર ન નીકળ્યો.

એક સરખી જણાતી પૂતળીઓમાં જે ભેદ હતો તે બુદ્ધિમાને શોધી કાઢ્યો. અને પેટમાં ઉતરનાર દોરાવાળી પૂતળી લાખ સોનામહોરની છે એમ તેણે રાજાને કહ્યું ને ઇનામ મેળવ્યું. ઉપદેશ સાંભળનારા—કેટલાક પહેલી પૂતળી જેવા હોય છે. તેઓના કાનમાં કંઈ પેસતું જ નથી. બીજી પૂતળી જેવાઓના એક કાનમાં પેસે છે ને બીજા કાનમાંથી બહાર નીકળી જાય છે. ત્રીજી પૂતળી જેવાઓ સાંભળીને મોઢથી બહાર કાઢી નાખે છે. જ્યારે ચોથી પૂતળી જેવાઓ સાંભળીને પેટમાં ઉતારે છે—પચાવે છે, તેઓ કિંમતી છે. બાકીના સાંભળે તો'ય શું ને ન સાંભળે તો'ય શું? ઉપદેશ—અવશ્ય કે બીજું કંઈ સાંભળવું તે ચોથી પૂતળી માફક સાંભળવું કે જેથી પચે ને તેનું ફળ મળે.

શ્રૂયતે ન ક્ષુત્તં દૂરી-ક્રિયતે કર્ણતો મુક્તાત્ ।

ધાર્યતે સ્વોદરે પાઞ્ચાલિકાવૃત્તં વિચાર્ય સત્ ॥ ૩૨ ॥

(૩૩) દુરાગ્રહ

તા. ૨૦-૧-૫૪

આગ્રહ સારો છે કે ખરાબ એ વાત જતી કરીએ તો પણ દુષ્ટ આગ્રહ ઘણો જ ખરાબ છે. દુષ્ટ આગ્રહને દુરાગ્રહ કહેવામાં આવે છે.

૧. નકામી—જેનું ઘણા સમય સુધી સેવન કર્યા છતાં કાંઈ પણ ફળ નથી મળતું—એવી ક્રિયાઓ કર્યા કરવી—તેમાં કાંઈપણ પરિવર્તન કરવા તૈયાર ન રહેવું એ દુરાગ્રહ છે.

૨. જે આચરણો એવા છે કે જેથી આત્માને પોતાને પૂરું નુકશાન થાય છે—તે છોડવા નહિ—એ દુરાગ્રહ છે.

૩. પોતે કાંઈક કરતા હોય—તેમાં લાભ પણ હોય પણ તેથી વધુ લાભ મળે એવું કોઈ સમજાવે તો તે સમજાવો જેટલી પણ ખામોશ ન રાખવી એ દુરાગ્રહ છે.

આમ આ દુરાગ્રહ નુકશાન કરનાર છે અને સાસ લાભથી વંચિત રાખનાર છે માટે તે સત્વર-તુરત છોડી દેવો, એ દુરાગ્રહ ન જ છૂટો હોય તો તેનો જ ભાઈ સદાગ્રહ છે તેને ખોલાવો એટલે દુરાગ્રહ ચાલ્યો જશે. દુરાગ્રહને તો દૂર કરવો જ જોઈએ.

अहितं हृदये धृत्वा, नैव धार्यं दुराग्रहात् ।

यतः श्रेयोहरः कामं, दुःखावहो दुराग्रहः ॥ ૩૩ ॥

(૩૪) સમયની ખરબાદી

તા. ૨૦-૧-૫૪

સમય કિંમતી છે. Time is money સમય એ સોનું છે, એ પ્રમાણે સાંભળવામાં તો ઘણી વખત આવે છે પણ એ સમયનો સદુપયોગ જહુ ઓછો જોવામાં આવે છે. સાધારણ રીતે ખાવાપીવા-સૂવા-જેણવામાં જે સમય જાય છે તે

તો જાય છે, તેને માટે એમ પણ કહેવામાં આવે કે તે કર્તા વગર તો આલે તેમ નથી પણ એ સિવાયનો કેટલો સમય નકામો જાય છે તે કોઈ કદી પણ ગંભીર રીતે વિચારતું નથી.

આપણે આલ્યા જતા હોઈએ અને કોઈપણ આપણા ઓળખીતા મળે-આપણે તેને ઓલાવીએ કે તે આપણને ઓલાવે તે તો વ્યાજબી છે પણ કાંઈ ખાસ ન હોય છતાં અલક-મલકની આડી-અવળો વાતો કાઢીને અડધો-પોણો કે આખો કલાક જિભા જિભા જ કાઢી નાખીએ, -આવો સમય કેટલો નકામો જાય છે તે વિચારવા જેવું છે-ગંભીર રીતે વિચારવા જેવું છે સ્ત્રીઓમાં તો આ સમયની ખરબાદીએ ઘર ઘાલ્યું છે. એ સમયની ખરબાદી થતી અટકી જાય તો ધન કરતાં પણ મોટો ખચાવ છે. તેમાં ઉન્નતિનું મૂળ સમાયું છે. થોડો થોડો પણ સમય ખચાવો અને તેના સુંદર પરિણામ અનુભવો.

વિકયાક્લેશજલ્પાદિ-વાર્તાસુ સમયં નયન ।

નાત્મહિતમવાપ્નોતિ, ચિનોતિ કર્મસશ્ચયમ્ ॥ ૩૪ ॥

(૩૫) સંગ તેવો રંગ તા. ૨૦-૧-૫૪

સારાનો સંગ કરવાથી સારા સંસ્કારો મળે છે. નહારાનો સંગ કરવાથી ખરાબ સંસ્કારો મળે છે. મન ખરાબ થતું હોય છતાં સારા માણસોના સમાગમમાં રહેનાર માણસ ખરાબ ભાષા અને ખરાબ વર્તનથી બચી જાય છે. પરિણામે તેનું મન પણ સારું થાય છે ને સારો ગણાય છે.

ખરાબની સોબત કરનાર સારો હોય તો પણ જતે દહાડે ખરાબ બની જાય છે.

પોપટના બે બચ્ચાની વાત છે. એક જ માતાના બે બચ્ચાઓ, તેને એક શિકારીએ પકડ્યા, એક ઋષિને આપ્યું ને બીજું સિલ્લ-ચોરોને આપ્યું.

એક રાજા વનમાં પોતાના મંત્રી વગેરે સાથે ગયો, ઋષિના આશ્રમમાં ગયો ત્યારે પોપટના બચ્ચાએ રાજાનો મધુર શબ્દોથી સત્કાર કર્યો, રાજાને આવકાર્યો. આગળ વધતાં સિલ્લોના ઝૂંપડા પાસે આવ્યો ત્યારે બીજા પોપટના બચ્ચાએ તેને સરસ્વતીઓ-ગાળો સંભળાવી. એક સરખા બંને પોપટોને જોઈને રાજા વિસ્મય પામી ગયો. યાછે! કર્યો ત્યારે ફરી ઋષિનો આશ્રમ આવ્યો. ત્યાં ફરી પ્રથમ પોપટે રાજાને સત્કાર્યો. રાજાના મનનો સંદેહ દૂર કરવા પોપટે કહ્યું કે-રાજન્! હું અને તે બંને ભાઈઓ છીએ. ફરક એટલો જ છે કે હું ઋષિ-મુનિને ત્યાં રહું છું અને તે સિલ્લને ત્યાં રહે છે. અહં ચ સચ રાજેન્દ્ર! સંહોદરાવુભાવપિ । અહં મુનિભિરાનીતઃ, સચ નીતો ગચ્છા-શનૈઃ ॥ ૧ ॥ માટે સારાની સંગતિ કરવી અને તેના સારા કળો મેળવવા.

सत्सङ्गाच्छुचिसंस्कारा, विपरीताः कुसङ्गतेः ।

विभाव्य शुक्रयोर्वृत्तं सेव्यः सङ्गः सतां सदा ॥૩૫॥

(૩૬) જીભની જવાબદારી તા. ૨૫-૧-૫૪

જીભ બે કામ કરે છે, ખાય છે ને ગાય છે (બોલે છે). જીભ ખાય છે તેની જવાબદારી પેટે ઉઠાવી લીધી છે. જીભ ખાય તેના નફા-નુકશાનનો હિસાબ ચોવીશ કલાકમાં પેટ આપી દે છે. ખાટું-ખાઈ, તીખું-તમતમતું, ગળ્યું-મોળું, ભારે-હલકું ગમે તે જીભ ખાય પણ જવાબદારી પેટની છે.

પેટ હુઝે, પેટ ફૂલે, જીભનું આપેલું પેટ ન સંધરે-પાછું
વાળે એમ નુકશાની પેટ દેખાડે છે, પેટ હળવું ફૂલ રહે,
પેટ કોઈ પણ જાતની ફરિયાદ ન કરે એ લાભ દેખાડે છે.
એમ ખાવાની ખાખતમાં પેટ તુરત જ હિસાબ આપે છે.
પણ બોલવાની ખાખતમાં જીભની જવાબદારી કોઈ લેતું
નથી. એનું પરિણામ એ આવ્યું છે કે જીભ ગમે ત્યારે
ગમે તે બોલ્યા કરે છે. અરે ! ઘણી વખત તો જીભ બોલે
છે, તે એવું બોલે છે કે તેનું બોલ્યું તેને પોતાને ગમતું
નથી ખાવાના વેપાર કરતાં જીભનો ખીનજવાબદારીવાળો આ
બોલવાનો વેપાર ઘણો જ નુકશાનીવાળો છે. એ વેપાર એકદમ
અંધ કરવાની જરૂર નથી જરૂર છે કુદત તેની જવાબદારી
કોઈને સોંપવાની. એ જવાબદારી સોંપી શકાય તેવું કોઈ
હોય તો તે સમજી મન છે. મનને સમજી બનાવીને જીભના
બોલવાના ખાતાની જવાબદારી તેને સોંપી દો ને પછી
ગમે તે બોલો. તમારો બધો વ્યાપાર નફામાં આવશે.

जिह्वा यस्य वशे तेन, विश्वविश्वं वशीकृतम् ।

जिह्वया यो वशीभूत-स्तस्य कष्ट पदे पदे ॥ ૩૬ ॥

(૩૭) હિંસા કરતાં હિંસાના વિચારો ભયંકર છે.

તા. ૨૫-૧-૧૯૫૪

સર્વ પાપનું મૂળ હિંસા છે. જીવમાં એક ખોટી માન્યતા
જડ ધાત્રીને બેઠી છે કે જીવવું હોય તો હિંસા કરવી જ
જોઈએ. હિંસા વગર જીવી શકાય જ નહિ. એ મિથ્યા
વિચારણાને લઈને જીવ જીવને મારે છે ને જીવવાનો પ્રયત્ન

કરે છે. એવી માન્યતાવાળાનું જીવન વધે છે એ ખોટું નથી. પણ તે સંસારનું અશુદ્ધ અને દુઃખી જીવન.

હિંસાને—આવી દુઃખદાયી હિંસાને દૂર કરવાને માટે હિંસા જરૂરી છે—અનિવાર્ય છે—તે સિવાય ચાલે નહિ એ વિચારો દૂર કરવા જોઈએ. એ વિચારો હિંસાના ધરના છે, એ વિચારો ભયંકર છે. એ હિંસાના વિચારોએ જ સ્વર્ગ સમા સંસારને નરક જેવો કરી મૂક્યો છે. તમે જે વિચારોથી ખીજાની હિંસા કરો છો અને કરશો—તે જ વિચારોથી ખીજાઓ તમારી હિંસા કરે છે અને કરશે. સર્વ અનર્થ એમાંથી જન્મે છે અને જન્મશે માટે હિંસાના વિચારોને નાબૂદ કરો.

जीवघातात् तदीयोऽसत्-संकल्पश्चेतसा कृतः ।

ददाति दुस्सहं दुःखं, तस्मात्तं सत्वरं त्यजेत् ॥ ૩૭ ॥

(૩૮) રૂપાળા બાપનો કદરૂપો છોકરો

તા. ૨૫-૧-૧૯૫૪

આ કદરૂપા છોકરાથી વિશ્વ ત્રાસી ગયું છે એ છોકરાને દૂર કરવાને માટે નાનાથી માંડી મોટા સુધીના બધાએ રાત-દિવસ મહેનત કરે છે—પણ એ દૂર થતો નથી—દૂર થવાને બદલે વધુ ને વધુ પડખામાં પેસે છે. એ છોકરાને મારી નાખવા માટે ઘણા પ્રયત્નો કરાયા છે—પણ તે જ પ્રયત્નો તેને અજર-અમર કરનારા બને છે. આ છોકરાથી બચવાનો કોઈ ઉપાય વિશ્વને જણતો નથી.

એ કદરૂપા છોકરાનું નામ છે—‘દુઃખ’
એ છોકરો દૂર નથી થતો તેનું કારણ જગતને નથી

સમજાયું. એ કારણ હાથમાં આવી જાય તો એક ક્ષણમાં તે ચાલ્યો જાય. એનું કારણ એ છે કે-એ છોકરાનો બાપ ઘણો જ રૂપાળો છે. જગતને છોકરો નથી ગમતો. પણ તેનો બાપ બહુ જ ગમે છે. છોકરાના બાપને લોકો હાંશે હાંશે ઘરમાં ધાલે છે-એટલે ગાયની પાછળ વાછરડું જાય-એમ બાપ પાછળ એ બેટો ઘરમાં આવે એમાં નવાઈ શું? એ કદરૂપા છોકરાના બાપનું નામ છે 'પાપ'. દુઃખરૂપી કદરૂપો છોકરો ન ગમતો. હોય તો 'પાપ'રૂપી તેના બાપને પ્રથમ દૂર કરો-ભલે તે તમને પ્રિય હોય પણ તેને લઈને તેની સાથે જ તેનો છોકરો તમારો કેડો નહિં મૂકે. જો દુઃખ દૂર કરવું હોય તો પાપથી બચો.

कद्रूपोऽयं शिशुस्तस्य पिता रूपमनोरमः ।

दुरितं दयितं लोके, तज्जं दुःखं तु विप्रियम् ॥ ૩૮ ॥

(૩૯) દોષ અને ગુણના જોડકાં તા. ૨૭-૧-૫૪

જગતમાં દોષો જેટલા છે તેટલા ગુણો પણ છે. એક દોષની સામે તેના જેવો જ ગુણ છે. તે તે દોષ દૂર કરવાની ઈચ્છાવાળાએ તેને લગતો ગુણ કેળવવો-તે ગુણનો પરિચય કરવો એટલે દોષ આપમેળે ચાલ્યા જશે.

તેવા કેટલાએક દોષ અને ગુણના જોડલાઓ નીચે પ્રમાણે છે:

૧. ક્રોધ અને તેજ ૨. માન-અભિમાન અને સ્વમાન.
૩. માયા અને હોંશિયારી ૪. લોભ અને પ્રગતિ-ઉન્નતિ માટે સતત ઉદ્યમ.

૫. કંબુસાઈ અને ઠરકસર ૬. ઉડાઉપાણું અને ઉદારતા.
 ૭. નિર્માલ્યતા અને સરલતા. ૮. વાચાળતા અને વક્તૃત્વ
 ૯. કામ-રાગ અને ભક્તિ-રાગ ૧૦. વાસના અને
 ઉપાસના.

૧૧. પરવશતા અને વિનય. ૧૨. મજૂરી અને સેવા.
 આમ દરેકની સામી બાબત છે. પહેલાં જણાવ્યા છે તે
 દોષ છે અને પછીથી જણાવ્યા તે ગુણ છે. બન્નેની ક્રિયા
 અને પ્રક્રિયા લગભગ સરખી છે એટલે તેવા પ્રકારનું વર્તન
 કરવું જ છે તો શા માટે ગુણરૂપે ન કરવું. ગુણને મેળવો
 અને તેના લાભ કેવા મળે છે તે અનુભવો.

યાવન્તઃ સદ્ગુણા દોષા-સ્તાવન્તસ્તાદ્દશાઃ શ્રુતાઃ ।

સૂક્ષ્મબુદ્ધ્યા પરીક્ષ્યૈવ, ગ્રાહ્યા ગુણા ન દુર્ગુણાઃ ॥ ૩૯ ॥

(૪૦) બે બૈરીનો ધણી તા. ૨૯-૧-૫૪

એક ચોર હતો. ચોરી કરતાં પકડાઈ ગયો. રાજા પાસે
 તેણે પોતાનો ગુન્ડો કબૂલ કર્યો. રાજાએ શિક્ષા દેવાની
 શરૂઆત કરી ત્યારે ચોરે હાથ બેઠીને એક વિનંતિ કરી
 કે-“મને ગમે તે શિક્ષા કરજો-તે બધી હું સહન કરીશ.
 પણ મને ‘બે બૈરીનો ધણી’ ન બનાવતા.” રાજાએ પૂછ્યું
 “શા માટે એમ કહે છે?” ચોરે કહ્યું, “હું આજે એ બે
 બૈરીના ધણીનું નાટક જોતાં જોતાં તો પકડાઈ ગયો છું. એક
 ઘરમાં હું ચોરી કરવા ગયેલો, ત્યાં મેં એકને કે જે તે
 ઘરનો માલિક હતો તેને દાદર વચ્ચે ખેંચાતો-છેલાતો
 જોયો. એને બે બૈરીઓ હતી. એક માળ ઉપર રહેતી હતી

અને એક નીચે. તે બન્નેનો ધણી ઘરે આગ્યો. ને ઉપર જવા લાગ્યો, એટલે નીચે વાળી ખૂમ પાડીને તેને પકડવા માટે દોડી. નીચેવાળીની ખૂમ સાંભળીને ઉપરવાળી પણ ઉઠીને દાઢરે આવી. પોતાના ધણીને ઉપર લઈ જવા માટે ચોટલી પકડીને ઉપર ખેંચવા લાગી અને નીચેવાળી નીચે લઈ જવા માટે ટાંટીયો ખેંચવા લાગી. આમ ને આમ ખેંચતાણમાં આખી રાત વીતી ગઈ. શેઠ ઘણું ઠહે પણ એકે છોડે નહિ. આ દુઃખ જોઈને મને શેઠની દયા આવી અને હું ખોલી ઉઠ્યો ને પકડાઈ ગયો; માટે હું કહું છું (કે)-મને ગમે તે શિક્ષા કરજો પણ ‘ખે ખેરીનો ધણી’ નહીં બનાવતા.”

આ જીવ પણ ખે ખેરીનો ધણી છે. તે ખે ખેરીના નામ છે સુમતિ અને કુમતિ. તેની ખેંચતાણમાં જીવ દુઃખી થાય છે સુમતિ જીવને ઉપર લઈ જવા ખેંચે છે ને કુમતિ જીવને નીચે લઈ જવા ખેંચે છે. આ ખેંચતાણમાં જીવ છોલાય છે ને દુઃખી થાય છે. જીવને જો ઉપર જવું હોય તો કુમતિનો ત્યાગ કરે અને નીચે રહેવું હોય તો સુમતિનો ત્યાગ કરે પણ ખે વચ્ચેની ખેંચતાણ તો ધણી ખોટી છે. તેના જેવું બીજું ખરાબ નથી.

સુમતિકુમતી માર્યે, જીવાત્માડયં પતિસ્તયોઃ ।

મુદ્ધકે સુલ્લં સુમત્યાડસૌ, પીડયતેઽપરયા પરમ્ ॥ ૪૦ ॥

(૪૧) સર્વ દોષોનો દાદો તા. ૨૯-૧-૫૪

કંજુસાઈ, કૃપણતા, ચીંચુશપણું એ સર્વ દોષોમાં મહાન દોષ છે. એ દોષ એવો છે કે એ જ્યાં સુધી હોય

છે ત્યાં સુધી બીજા કોઈ સારા વિશિષ્ટ ગુણ આવતા નથી અને અનેક દોષો દોડ્યા આવે છે.

કંબુસ માણસ કોઈ સારા સ્થાનમાં જતા સંકેત પામે છે જાય છે તો ડરતો ડરતો જાય છે, કોઈ ન દેખે એ રીતે પાછળ ખેસે, જલ્દી ઉડી જાય. આમ કંબુસ માણસ સારા સ્થાનમાં જાય તો પણ તેનો લાભ લઈ શકતો નથી. સારા સ્થાનની માફક સારા માણસનો સમાગમ પણ કંબુસ માણસને ગમતો નથી. એટલે તેના દોષો દૂર થતા નથી અને ગુણો આવતા નથી. કંબુસ માણસનું નામ લેતા પણ સારા માણસોને સંકેત થાય છે. એટલું તો તેનું નામ પણ કંબુસાઈએ અપવિત્ર કરી મૂક્યું છે.

કંબુસાઈ-કૃપણતા એ સર્વ દોષોનો દાદો છે એ ગૂંડાઓ જે દાદા કહેવાય છે તેના કરતાં પણ ભયંકર છે. તેના પંજમાં જે ફસાઈ ગયા તો પરિણામ ધણું ખરાબ છે, માટે તેનાથી બચવા માટે-તેને દૂર કરવા માટે સતત પ્રયત્ન કરવો.

कार्पण्यं चेत् कृतं दूरे, दोषाः सर्वे निराकृताः ।

कार्पण्यं चेन्न दूरेऽभूत्, दोषाः सर्वे पुरस्कृताः ॥ ૪૧ ॥

(૪૨) પુષ્પનો પશ્ચાત્તાપ તા. ૩૧-૧-૫૪

ફૂલે કહ્યું-ફૂલને વાચા પ્રકટી ફૂલ બોલ્યું-પણ તે ક્યારે? જ્યારે તે નીચે રંગદોળાતું હતું-ચીમળાતું હતું. તેની સામે પણ કોઈ જોતું ન હતું. ત્યારે ફૂલે કહ્યું કે કોઈ અભિમાન કરતા નહિ, અભિમાન કરનારની આવી દુર્દશા થાય છે એક વખત હું જિંચે જિંચે વેલ ઉપર ચડ્યું હતું. મારી સુંદરતા ભલભલાને થંભાવી દેતી હતી. પણ હું

કેઈની પરવા કરતું ન હતું. ઊંચે આકાશ તરફ જોયા કરતું હતું. મારું એ અભિમાન લાંબું ન ટક્યું. માળી આવ્યો ને મને ચૂંટીને લઈ ગયો. ખસ મારી અવદશાના પગરણ મંડાયા. ભરખળારમાં નજીવી કિંમતે હું વેચાયું. ગમે તેવો વિચિત્ર ઉપયોગ મારો થયો. માણસ-કામી માણસના હાથમાં મારે સારી દશાની આશા રાખવી નકામી હતી. હું એક દિવસ કરમાઈ ગયું ને ધૂળ ભેગું થઈ ગયું. સુંદરતા કે સંપત્તિ થોડા સમયને માટે છે, તેનો સદુપયોગ કરવો એ સફળ છે ને અભિમાન કરવું એ દુર્દશા માટે છે.

વિક્રમતા જનનાશિઃસિસ્થિતી,

રજસિ નિર્લુઠનં કમશોઽભવત્ ।

સુમનસશ્ચરિતં પરિભાવ્ય કિં,

સુમનસા મનસાઽપિ વિમુહ્યતે ॥ ૪૨ ॥

(૪૩) કામ ઠેલવવાની ટેવ તા. ૧-૨-૫૪

દરેક માણસ કાંઈ ને કાંઈ કામ કરતો હોય છે. અને તેને ઘણા કામ કરવાના હોય છે. કેટલાક કામ સારા હોય છે કેટલાક કામ ખરાબ હોય છે. કેટલાક કામ મધ્યમ હોય છે. વહેલા કે મોડા કરવાના કામો કરવા તો પડે જ છે, છતાં કેટલાક માણસોમાં કામને ઠેલવવાની ટેવ હોય છે. એ ટેવને લઈને ખરાબ કામ ઠેલાય તો પરિણામ સારું આવે છે પણ એમ ઘણું ઓછું બને છે ખરાબ કામો ઠેલી શકાતા નથી. તે તો મોહક હોય છે એટલે વળગી પડે છે. સારા કામો ઠેલાયા કરે છે અને પરિણામે કામ ઠેલવવાનો વૃત્તિવાળાને બીજી બધી અનુકૂળતા હોવા છતાં તે સારાં

કામો કરી શકતો નથી. છેવટે સારા કામો પણ તેવા માણસ-
ને ઠેલી દે છે, માટે સારા કામો કદિ પણ ઠેલવા નહિ.
અને કામ ઠેલવાની વૃત્તિને નાબૂદ કરવી એ જીવનમાં પ્રગતિ-
ઉન્નતિ મેળવવાનો અદ્વિતીય ઉપાય છે.

विलम्बो न शुभे कार्ये, कार्यः शुभमभीप्सता ।

विलम्बेन शुभं कार्यं, नीरसं सद्दिनश्यति ॥ ૪૩ ॥

(૪૪) જૂઠને પ્રથમ દૂર કરો તા. ૨-૨-૫૪

નાનો કે મોટો નિયમ લેતાં પહેલાં એક વાત જરૂર
વિચારી લેવી કે હૃદયમાં કયાંય-મનના કોઈપણ ખૂણામાં
જૂઠ-અસત્ય તો ભરાઈ બેઠું નથી ને? ગમે તેટલા મતો
લીધા હશે-નિયમો લીધા હશે પણ જો જૂઠને-અસત્યને દૂર
કર્યું નહિ હોય તો એકે કામ લાગશે નહિ.

એક શ્રીમંત શેઠને એકનો એક પુત્ર હતો. પુત્ર બધા
લક્ષણે પૂરો હતો. બધા વ્યસનો સાથે તેને લાઇબ્રેરી હતી.
શેઠને મનમાં ઘણું થતું હતું કે કોઈ ઉપાયે આ છોકરો
સુધરે તો સારું. કેટલાંક સારા માણસોનો શેઠે તેને સમાગમ
કરાવ્યો. તેઓની સાથે તે છોકરો એક મહાત્મા-યોગી પાસે
ગયો. મહાત્માએ તે છોકરાને વ્યસનો છોડવા માટે ખૂબ
સારી રીતે સમજાવ્યું. બધું બરાબર સમજાઈ ગયું હોય
તેમ છોકરાએ બધા વ્યસનો ત્યાગ કર્યા ને કોઈ પણ વ્યસન
સેવવું નહિ એવો નિયમ લીધો. નિયમ લેતા પહેલાં છોકરાએ
કહ્યું કે-મને બધા નિયમ કરાવજો પણ એક નિયમ હું
પાળી શકીશ નહિ. તે એ કે હું જૂઠું બોલવાનું છોડી
શકીશ નહિ. શુદ્ધ હૃદયના મહાત્માએ એક નિયમ સિવાય

ખાડીના બધા નિયમ કરાવ્યા. મહાત્મા પાસેથી નીચે આવ્યા બાદ એ છોકરો તો હતો તેવો ને તેવો જ રહ્યો. કેટલાએક દિવસો પછી ફરી તે છોકરાને મહાત્મા પાસે લઈ ગયા. મહાત્માએ કહ્યું. ‘ભાઈ, નિયમ લઈ તોડવાથી ઘણું જ પાપ બંધાય છે.’ છોકરાએ કહ્યું કે, ‘આપનું કહેવું યથાર્થ છે. પણ મેં નિયમ લીધા જ નથી.’ મહાત્માએ કહ્યું ‘આવું જૂઠું બોલો છે?’ ત્યારે તેણે કહ્યું કે, ‘હા, મારે બધા નિયમો છે પણ જૂઠું બોલવાનો નિયમ નથી. તેની છૂટ છે.’ મહાત્માએ તેને અયોગ્ય માનીને દૂર કર્યો.

असत्यं चेत् कृतं दुरे, पापमात्रमपाकृतम् ।

न चेत् पापापहारेण, किं भवेदिभ्यपुत्रवत् ? ॥ ૪૪ ॥

(૪૫) તારી પાસે શા માટે આવે? તા. ૨-૨-૫૪

બાવળનું ઝાડ અને આંબાનું ઝાડ બરાબર સામસામે હતા. વચમાં ધોરી રસ્તો પડ્યો હતો. રસ્તા ઉપર હળરો માણસો આવતા-જતા હતા. થાક્યા-પાક્યા માણસો આંબાના ઝાડ નીચે બેસતા અને આનંદ કરતાં સાંજ પડે ને સેંકડો પક્ષીઓ આંબાને ગજવી મૂકતા. એક ક્ષણ પણ એવી ન રહેતી કે જ્યારે આંબો એકલો હોય. આંબાને કિલ્લોલ કરતો જોઈને બાવળને વિચાર થતો. કારણ કે તેની પાસે કોઈ આવતું નહિ. જ્યારે જોવો ત્યારે બાવળ એકલો. જતા-આવતાને પોતાની પાસે આવવા અને આંબાની માફક પોતાને ગજવી મૂકવા કહેતો-વિનંતિ કરતો પરંતુ કોઈ પણ તેની પાસે આવતું નહિ. બાવળ બધાને પૂછતો કે તમે આંબા પાસે દોડ્યા દોડ્યા બાવ છો ને મારી પાસે કેમ કોઈ આવતું

નથી ! કોઈ કંઈ કહેતું નહિ. એક વખત એક વિદ્વાને આવળને કહ્યું કે તારી પાસે કોઈ શા માટે આવે ? તારી પાસે લેવા જેવું કંઈ પણ નથી ઊલટું તારી પાસે આવનારને તું કાંટા ભોકે છે. શું કાંટા ખાવા તારી પાસે આવે ? પછી આવળ ચૂપ થઈ ગયો.

આવળ જેવા હો તો કોઈને બોલાવતા નહિ અને બીજાને પોતાની પાસે બોલાવવા હોય તો આવળ મટી જીને ને આંખા જેવા થજે એટલે લોકો પરાણે પરાણે તમારી પાસે દોડ્યા આવશે.

फलपत्रपुष्पलक्ष्म्या कदाप्यदृष्टं वृत्तं च खलु शूकैः ।

उपसर्पेम भवन्तं, वद् बर्बुर कस्य लोभेन ? ॥ (जगन्नाथः)

रसालपादपच्छाया-स्थितानामन्त्रयन् जनान् ।

बर्बुरस्त्रैर्जनैरुक्तः, केनायामस्तवान्तिकम् ? ॥ ४५ ॥

(૪૬) કંથેરીના વન જેવો થઈશ મા ! તા.૩-૨-૫૪

કંથેરીના ઝાડને નાનાનાના ધણાં કાંટાઓ હોય છે. ભૂલેચૂકે પણ કંથેરીના વનમાં વિશ્રાન્તિ લેવા-થાક ખાવા કોઈ બેસે તો પૂરે પસ્તાય તેના કપડામાં કાંટા ભરાઈ ગયા હોય, થાક ઉતરે નહિ ઊલટો ચડી જાય. કંથેરીના તે પૂરા ગુણગાન કરે. ફરી તેની સામું પણ ન જીવે.

રાજા પ્રદેશીને પ્રતિબોધ કરીને વિહાર કરતી વખતે શ્રી કેશી ગણધર ભગવંતે ટૂંકમાં રાજાને કહ્યું હતું કે— 'કંથેરીના વન જેવો થઈશ મા, પણ આંખાના વન જેવો થજે' આ જ આત્માને માટે એ એટલો ટૂંકો ઉપદેશ હૃદયમાં ઉતારવા જેવો છે. દરેક આત્મા જો કંથેરી જેવા મટી જાય

અને આંખા જેવા બને તો દુઃખ શોધવું મુશ્કેલ પડે. બીજા સારા બને કે ન બને પણ પોતે-પોતાની ગણતરી સારામાં કરાવવી હોય તો-કંથેરી મટી જવું જોઈએ અને આંખાના વન જેવા થવું જોઈએ.

रसालः सर्वसौख्याय, त्वमान्मन् ! भव सर्वदा ।

फदाचिन्नैव जायेथाः, कण्टकाकीर्णबन्धुः ॥ ४६ ॥

(૪૭) ચિતા અને ચિંતા તા. ૩-૨-૫૪

ચિતા અને ચિતા એ બન્ને શબ્દ પ્રસિદ્ધ છે કહેવાય છે કે ચિતા મરેલાને બાળે છે અને ચિંતા જીવતાને બાળે છે. બાળવાનું કામ બન્ને કરે છે. બધા ચિતા કરતા ચિંતાને ભયંકર ગણાવે છે, કારણ કે ચિતાથી ચતુરાઈ, રૂપ, તેજ, ગુણ વગેરે ઘટતા નથી પણ ચિંતાથી એ સર્વ ઘટી જાય છે.

ચિંતાની નિંદા કરવામાં બધા એકમત થઈ જાય છે, પણ એક વાત સાવ સાચી છે કે ચિંતા કર્યા વગર દુનિયામાં કોઈને પણ ચાલતું નથી.

જેની શક્તિ વધારે, જેનું કામકાજ વધારે તેને ચિંતા પણ વધારે

ચિંતા કરવી જ પડે છે, તો તેને એવી રીતે કરતા શીખી જવું કે તે આપણને તપાવે નહિ, બાળે નહિ ઉલટું માર્ગદર્શન કરાવે-પ્રકાશ આપે. ચિંતા કરતા આવડે તો ‘ચિંતન’ થઈ જાય છે અને ન કરતા આવડે તો ચિતા થાય છે. વિશ્વમાં વસ્તુ દોષિત નથી. તેનો ઉપયોગ ન કરતા આવડે એ દોષ છે.

ચિન્તા ચિતાસમા પ્રાક્તા, પરં નૈકાન્તતસ્તથા ।
પરચિન્તા તથામૂતા, સ્વાત્મચિન્તા હિતોચિતા ॥૪૬॥

(૪૮) ભૂતનો એકરાર તા. ૮-૨-૫૪

ભૂલ થવી એ સ્વાભાવિક છે. નાનાની ભૂલ થાય અને મોટાની ભૂલ થાય, મૂર્ખ ભૂલ કરે અને ડાહ્યો માણસ પણ ભૂલ કરે. ભૂલ ન કરે કેવળ પૂર્ણ-આત્મા બાકીના બધા કોઈ ને કોઈ ભૂલ કરી બેસે ભૂલ થયા પછી ભૂલ સમજવી એ ભૂલથી બચવા માટે સુંદર ઉપાય છે. ઘણું નો સ્વભાવ એવો હોય છે કે તેઓ ભૂલ થયા પછી પણ ભૂલને કપૂલ કરતા નથી, એથી બીજાને ઓછું વતું નુકશાન થતું હશે પણ ભૂલ કરનારને તો ઘણું જ નુકશાન થાય છે; માટે ભૂલ કરી લીધા પછી તેનો એકરાર કરવામાં જરાપણ સંકોચ કરવો નહિ. એથી ભૂલના ભોગમાંથી તુરત ઉગરી જવાય છે અને ફરી ભૂલ થતી નથી.

કૃત્વા પ્રમાદં કિં માચસિ ત્વં પ્રમાદમાલા પ્રકટીભવિત્રી ।
તસ્માન્ પ્રમાદં પરિહાતુમાત્મન્ ! વૃથા વિલમ્બં ન કદાપિ કુર્યાઃ ॥૪૮॥

(૪૯) મૂર્ખ મિત્ર અને દાનો દુશ્મન તા. ૧૦-૨-૫૪

મૂર્ખ-અક્ષલવગરનો-અણસમજી મિત્ર ભારે થઇ પડે છે. એની મિત્રતા-આઈગંધી કામમાં તો નથી આવતી પણ ઉલટું નુકશાન થાય છે. મૂર્ખના મિત્ર તરીકે રહેવામાં ઘણું વખત મૂર્ખા ગણાવું પડે છે. મૂર્ખ માણસ સાથેની દોસ્તી કોઈ પણ રીતે લાભ આપતી નથી. કોઈ મૂંઝવણની વાત કર-

વામાં પણ મૂર્ખ કામ આવતો નથી. સારી વાત પણ એ સમજી શકતો નથી. મિત્ર વગરનું રહેવું સારું પણ મૂર્ખને મિત્ર કરીને મિત્રવાળા ગણાવવું એ સારું નહિ.

દાનો-સમજી ડાહ્યો, દુશ્મન સારો, દુશ્મનાઈ, શત્રુતા, વેર તો કોઈની પણ સાથે સારાં નહિ, છતાં થઈ જાય તો હલકા સાથે-મૂર્ખ સાથે તો કરવા જ નહિ. મૂર્ખ માણસ સાથે વેરઝેર કરવા નહિ અને થઈ જાય તો લાંબાવવા નહિ-તુરત પતાવી દેવા. સજ્જનની સાથે-ડાહ્યાની સાથે દુશ્મનાઈ-શત્રુતા થાય ને લાંબાય તો પણ પરિણામે લાલ થાય છે. સજ્જનની મિત્રતા તો લાલ આપે પણ શત્રુતા પણ લાલ આપે છે. એ રીતે સજ્જનનો પણ સમાગમ થાય તેમાં લાલ છે, પણ મૂર્ખનો કોઈ પણ રીતે સમાગમ કરવો નહિ.

દુઃસ્વાયૈવ સુહૃન્મૂર્ખઃ સુજ્ઞોઽરિરપિ શર્મણે ।
તસ્માન્નહિ વિધાતવ્યો, સૂર્વો મિત્રં કદાચન ॥૪૧॥

(૫૦) મૂર્ખ મિત્ર અને દાનો દુશ્મન તા.૧૧-૨-૫૪

મૂર્ખ મિત્રથી નુકશાન થાય છે અને દાના દુશ્મનથી લાલ થાય છે. એ માટે નીચેની વાત ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે.

એક રાજા જંગલમાં જઈ ચડ્યો. ત્યાં એક વાંદરાએ રાજાને ઘણી મદદ કરી. ફળ-ફૂલ ખાવા માટે લાવી આપ્યા. રાજા વાંદરા ઉપર ખુશ થઈ ગયો. પોતાની સાથે રાજ્યમાં વાંદરાને લાવ્યો અને તેને રાજાએ પોતાનો અંગરક્ષક બનાવ્યો. વાંદરા એકનિબાથી ખુલ્લી તરવારે રાતે સૂતેલા રાજાનું રક્ષણ કરવા લાગ્યો.

એક દિવસ એક વિદ્વાન બ્રાહ્મણ ચોરી કરવા માટે રાજાના મહેલમાં ગયો. ત્યાં દૂરથી વાંદરાને ચોકી કરતો જોયો. પોતે રાજાનો દુશ્મન છે-ચોર છે છતાં તેને વિચાર આવ્યો કે આ મૂર્ખ વાંદરો અનર્થ કરી બેસશે. અન્ય પણ એવું જ. બારીમાંથી બ્રાહ્મણનો પડછાયો રાજાના શરીર ઉપર પડ્યો. વાંદરાએ બ્રાહ્મણના પડછાયાને માણસ માનીને મારવા માટે તરવાર ઉગામી પણ પાછળ ઊભા રહેલા બ્રાહ્મણે તરવાર પકડી લીધી. અવાજ થયો. રાજા જાગી ગયો. બ્રાહ્મણ પકડાઈ ગયો. તેણે પોતાનો ગુન્ડો કબૂલ કર્યો. બ્રાહ્મણને શૂળીની શિક્ષા થઈ. શૂળી ઉપર ચડાવતાં પહેલાં તેની કાંઈ ઇચ્છા હોય તો તે સંપૂર્ણ કરવાનું કહેવામાં આવ્યું. બ્રાહ્મણે કહ્યું કે-રાજાને મળવું છે. રાજાએ મુલાકાત આપી બ્રાહ્મણે રાજાને કહ્યું કે, મારે બીજું કાંઈ જોઈતું નથી. ફક્ત એક જ કહેવું છે કે આ વાંદરાને આપન અંગરક્ષક તરીકે ન રાખો. રાજાએ કારણ પૂછ્યું ને બ્રાહ્મણે બધી વાત કરી. રાજાએ બ્રાહ્મણને જીવિતદાન આપ્યું શિક્ષા માફ કરીને ખૂબ ધન આપ્યું. મૂર્ખ મિત્ર રાજાને મારો નાખત અને દાના દુશ્મને રાજાને બચાવ્યો.

વાનરમૂર્ખમિત્રસ્યાચ્ચરણં ગણિ યાદશમ ।

શત્રોરપિ ચ વિપ્રસ્ય જ્ઞાત્વા મૂર્ખં ન મિત્રયેત્ ॥ ૧૦ ॥

(૫૧) નિંદા

તા. ૧૨-૨-૫૪

દુનિયામાં મીઠામાં મીઠી ચીજ હોય તો તે નિંદા છે. પણ તે મીઠી છે તે કેવી? (પારકી) પોતાની નાંહ. પારકી નિંદા કરવામાં એટલો રસ આવે છે કે એ રસ આગળ બીજા બધા રસ તેના રસીયાને ફીક્કા લાગે છે.

નિંદા-એટલે ખીજના છતા કે અછતા દોષો ખીજની પાસે ગાવા

નિંદા કરનાર જેના દોષો ગાતો હોય છે તેને મોઢે કહેતાં શરમાતો હોય છે.

નિંદા કરવાનો સમય મોટે ભાગે નવરાશનો છે એ નવરા ભેગા થાય એટલે નિંદા ત્રીજ ત્યાં હાજર થઈ જાય છે.

નિંદા જે નુકશાન કરે છે તે બહાર જાણી શકાતું નથી પણ તે નુકશાનીનો પાર નથી. એ પાછળથી સમજી શકાય છે.

આવી દુષ્ટ નિંદાને છોડી દેવાનું દરેક સારા માણસો કહે છે, પણ અમે તો કહીએ છીએ કે નિંદા કરજો-ખૂબ કરજો પણ તે ખીજની નહિ. તમારી પોતાની-તમારી નિંદા કરો. એટલે પારકી નિંદા છટી જશે પરિણામ તમારા લાભમાં છે. તે તો વખત જતાં સમજાઈ જશે.

નિન્દા પરા પરમરમ્યતરા પૃથિવ્યાં,

સર્વત્ર સર્વજનચિત્તહરાઽપિ નિન્દ્યા ।

चेत्सा क्रियेत निजदूषणभूषणं तद्,

वन्द्या भवेदसमशर्मगृहं नितान्तम् ॥ ૫૧ ॥

(પર) માનવજન્મની મહત્તા-શેના ઉપર

તા ૧૨-૨-૫૪

માનવજન્મ પામવો ઘણો દુર્લભ છે. અનંતી પુણ્ય રાશિ એકઠી થાય ત્યારે માનવજન્મ મળે છે. એ ઉપદેશ દરેક સ્થળે દરેક ઉપદેશકે પાસેથી સાંભળવા મળે છે. માનવજન્મની વિશિષ્ટતા-મહત્તા શેના ઉપર છે તે વારંવાર વિચારવા જેવું છે.

૧. માનવજન્મમાં મળેલી કાયાની એ વિશિષ્ટતા નથી.
 ૨. માનવજન્મમાં મળતી ભોગોની સામગ્રીની એ વિશિષ્ટતા નથી. ૩. માનવજન્મ પામીને દુનિયાદારીમાં હોંશિયાર ગણાવાની એ વિશિષ્ટતા નથી.

માનવજન્મની વિશિષ્ટતા-મહત્તા છે તેમાં કે ત્યાં આ આત્મા સારી કમાણી કરી શકે છે. બીજે ન થઈ શકે એવી કમાણી અહિં થાય છે.

ઘણી અગવડવાળી પણ જ્યાં ઘણા ઘરાકો આવતા હોય અને ધીકતો ધંધો ચાલતો હોય એવી દુકાન કિંમતી ગણાય છે અને દરેક પ્રકારની અગવડવાળી હોવા છતાં જ્યાં બિલકુલ ધંધો ન ચાલતો હોય તો દુકાન કિંમતી ગણાતી નથી. માનવજન્મ એ ભરખભરમાં ધાર્યો વેપાર કરી શકાય એવી દુકાન છે, એ એની મહત્તા છે. એમ છતાં જો એ દુકાન અણુધડ વેપારીના હાથમાં હોય તો તે સોના સાઠ કરીને છેવટે દીવાળું કાઢીને ઉઠી જાય. આ માનવજન્મ પામીને એવા અણુધડ વેપારી જેવું પરિણામ ન આવે એ દરેકે ધ્યાનમાં રાખવા જેવું છે અચેત્ય નીવડે તો ફરી આ દુકાન તમને જલદી કોઈ નહિં આપે, માટે એવી કમાણી કરી બતાવો કે બીજા તમારું અનુકરણ કરે.

મનુજ્જન્મનિ વર્ષમિદ્ધાસ્તિ કિં, નનુ ચિચારય ચાહત્તરં ત્વરમ્ ।
 સુકૃતમિત્રમમન્નમિદં મતં, યદિકૃતં સુકૃતં ન તદા ગતમ્ ॥

(૫૩) કોઈની વાત બીજાને કહેવી તા. ૧૩-૨-૫૪

કેટલાક પ્રસંગો જીવ માટે એવા બની જાય છે કે તે કોઈને પણ કહી શકાતા નથી. એ પ્રસંગો આનંદના કે હર્ષના

નથી હોતા. એ પ્રસંગો બીજાને કહેવાથી કહેનારની પ્રતિષ્ઠા= આબરુ ઓછી થાય છે. વળી એ પ્રસંગો એવા દુઃખદ હોય છે કે એમ ને એમ મનમાં સંઘરી રાખવાથી મનમાં ભાર વધતો જાય છે-એ ભાર ઓછો કરવા માટે એવી કેટલીક ન કહેવાની વાતો પણ બીજાને કહેવી પડે છે. મોટે ભાગે એવી વાતો બીજાને કહેતી વખતે કહેનારને એમ જ હોય છે કે આ વાત બહાર નહિ પડે. કહેતાં કહેતાં પણ વાત કરનાર કહે છે કે ‘જે જે હો, વાત બહાર ન જાય.’

આ પ્રમાણેની બીજાની ખાનગી વાતોનો સંગ્રહ ફરેકની પાસે થોડોઘણો હોય છે. એવી ખાનગી વાતોના બે પ્રકાર છે. એક તો એવા સમર્થ માણસોને કહેવાથી જેનો રસ્તો નીકળે એવી અને બીજી જે કહેવાથી કાંઈ પણ લાભ ન હોય એવી. તેમાં પહેલા પ્રકારની વાતો પોતાની કે બીજાની યોગ્ય વ્યક્તિને કહેવામાં નુકશાન નથી પણ બીજા પ્રકારની વાતો દાટી દેવામાં-ભૂલી જવામાં જ લાભ છે. એવી વાતો જેને તેને કરવામાં કોઈ રીતે કોઈને પણ લાભ નથી. એટલે બીજાની ખાનગી વાત સામાને નુકશાન ન થાય એ પ્રમાણે કોઈને પણ કરવી નહિ. અને જ્યારે કરવાનું મન થાય ત્યારે એટલું વિચારવું કે મારી કોઈ આવી વાત હોય ને તે વાત બીજાને કોઈ કહે તો તેનું પરિણામ મારે માટે શું આવે ?

सुगुप्तं गोपयेद् वृत्तं परस्मै न प्रकाशयेत् ।

प्रकाश्यं चेत् समर्थाय, स्यादर्थोऽपि यतस्ततः ॥ ५३ ॥

(૫૪) ૧૦૮ની સંખ્યાનું મહત્ત્વ તા. ૧૬-૨-૫૪

૧૦૮નો આંક મહત્ત્વનો છે. તેમાં નીચે પ્રમાણે કારણો છે.

૧. પાંચ પરમેષ્ઠિના ગુણો ૧૦૮ છે અરિહંતના ૧૨ ગુણ, સિદ્ધના ૮ ગુણ, આચાર્યના ૩૬ ગુણ, ઉપાધ્યાયના ૨૫ ગુણ, સાધુના ૨૭ ગુણ-એ પ્રમાણે સર્વ મળી ૧૦૮ ગુણ છે.

૨. નવકારવાળીના મણકા-પારા ૧૦૮ છે.

૩. ઉત્તમ પુરુષોના લક્ષણ ૧૦૮ હોય છે.

૪. ૧૦૮ની સંખ્યાનો સરવાળો કરીએ તો ૯ થાય છે. નવનો આંક અખંડ છે.

૫ એક સરખી ઉમ્મરના ૧૦૮ માણસો જે કુળમાં હોય છે તે કુળકોટિ કહેવાય છે.

૬. ૧૦૮ આંગળ ઊંચો હોય તે ઉત્તમ પુરુષ કહેવાય છે.

૭. ૧૦૮ પૂજનું સ્નાત્ર અષ્ટોત્તરી સ્નાત્ર છે.

આમ ૧૦૮ની સંખ્યા મહત્વની છે. એ સંખ્યા જો સિદ્ધ થઈ જાય તો ફરી ભ્રમણ કરવું ન પડે.

શતમષ્ટોત્તરં સદ્વ્યા, હિતા સદ્વ્યાવતાં મતા ।

પરમેષ્ઠિગુણગ્રામ-ગુપ્તિતા વિશ્વવિસ્તૃતા ॥ ૫૪ ॥

(૫૫) સોય જેવા થજો, કાતર જેવા નહિ

તા. ૧૬-૨-૫૪

સોય સાંધવાનું કામ કરે છે અને કાતર કાપવાનું કામ કરે છે. જે જુદા હોય તેને સોય એક કરી આપે છે. જે એકમેક હોય-અખંડ હોય તેને કાતર છૂટા પાડે છે.

એ પ્રમાણે કેટલાક માણસો સોય જેવા હોય છે. તેઓ એકબીજાને સમજાવીને મેળવી આપે છે, સંપ કરાવી આપે છે. ગમે તેવા વેર-વિરોધને દૂર કરીને એક કરી આપવાનું

કામ એવા માણસોને ગમે છે. તેમના વચનો કેટલીક વખત સોયની અણીની માફક શરૂઆતમાં જરા તીખા લાગે પણ પરિણામ ઘણું મીઠું લાગે છે.

જ્યારે કેટલાક માણસો કાતર જેવા હોય છે તેમનું કામ એકબીજાને લડાવી મારવાનું-ફટા પાડવાનું. એ માણસો ખહારથી મોટા જેવા દેખાતા હોય પણ તેમનું કાર્ય ઘણું જ લયંકર છે.

દરજીને ત્યાં સોય ને કાતર બંને હોય છે પણ તેના કાર્યને હિસાબે તે બંનેને દરજી યોગ્ય સ્થાને રાખે છે. સોયને પાઘડીમાં ભરાવે છે-માથે ચડાવે છે, કારણ કે તે સાંધવાનું સારું કાર્ય કરે છે. કાતરને પગ નીચે દબાવે છે, કારણ કે તે કાપવાનું ખરાબ કામ કરે છે.

સોય જેવા થભે પણ કાતર જેવા નહિ, જો સોય જેવા થશે તો ઊંચે સ્થાન મળશે અને કાતર જેવા થશે તો નીચે.

सूचीवदेकतां कर्तुं, यतनीयं हितैषिणा ।

कर्तरीवन्नैक्यस्य, भेदं कर्तुं कदाचन ॥ ५५॥

જ

(૫૬) લક્ષ્મીમાંદોષો કયાંથી આવ્યા ? તા. ૧૭-૨-૫૪

લક્ષ્મી સ્થિર નથી રહેતી, તે ચંચળ છે, તે નીચ લોકો-હલકા માણસો પાસે જાય છે. તે આવવાથી ઉન્માદ ચડે છે. કાંઈ સૂઝતું નથી. આમ શાથી બને છે ?

કહેવાય છે કે લક્ષ્મી સમુદ્રની પુત્રી છે અને કમળમાં રહે છે. કમળને કાંટા હોય છે. તેના પગમાં કાંટા વાગ્યા છે એટલે તે કાંઈપણ જગ્યાએ સ્થિર-પગ ઠેરવીને રહેતી નથી-

રહી શકતી નથી. પાણીનો સહવાસ કરવાને કારણે નીચે જવાની તેમાં ટેવ આવી છે. વિષની સાથે રહી છે એટલે ઉન્માદ કરાવે છે.

આ સર્વ દોષો દૂર કરવા માટે તેને-લક્ષ્મીને સારા કાર્યમાં જોડાવી એ ઉત્તમોત્તમ ઉપાય છે તેથી દોષો દૂર થશે અને તેને બદલે ગુણો આવી જશે.

લક્ષ્મી: સર્પતિ નીચમર્ણવપય:-સજ્ઞાદિવામ્ભોજિની-
સંસર્ગાદિવ કણ્ટકાકુલપદા, ન ક્વાપિ ધત્તે પદમ્ ।

ચૈતન્યં વિષસન્નિધેરિવ નૃણામુજ્જાસપત્યઞ્જસા,
ધર્મસ્થાનનિયોજનેન ગુણિભિ-ગ્રાહ્યં તદસ્યા: ફલમ્ ॥૧॥

(સિન્દૂરપ્રકરઃ)

સમુદ્રજા કજાત્રાસા, વિષસ્વસા જલસ્થિતા ।
ક્ષરા ચ કણ્ટકૈર્વિદ્ધા, માદકૃત્ત્રીચગા રમા ॥ ૫૬ ॥

(૫૭) દશ શ્રાવકો

તા. ૮--૨--૫૪

નામ	ગામ	સ્ત્રી	ઋદ્ધિ-સિદ્ધિ
૧. આણુંદ	વાણિજ્ય ગામ	શિવાનંદા	આર ગોકુળ અને ૧૨ કોડ સોનૈયા.
૨. કામદેવ	ચંપા નગરી	ભદ્રા	છ ગોકુળ અને ૧૮ કોડ સોનૈયા
૩. ચૂલનીપ્રિય	કાશીનગરી	શ્યામા	૮ ગોકુળ અને ૨૪ કોડ સોનૈયા
૪. સૂરદેવ	કાશીનગરી	ધન્યા	છ ગોકુળ અને ૧૮ કોડ સોનૈયા
૫. શતક	આલંબિકા	બહુલા	છ ગોકુળ અને ૧૮ કોડ સોનૈયા

નામ	ગામ	સ્ત્રી	ઋદ્ધિ-સિદ્ધિ
૬. કુંડકોલિક	કાંપિલ્યપુર	પુખ્યા	છ ગોકુળ અને ૧૮ કોડ સોનૈયા
૭. સદાલપુત્ર (કુંભાર)	પોશાલપુર	અગ્નિમિત્રા	ત્રણ કોડ સોનૈયા
૮. મહાશતક	રાજગૃહી	રેવતી	આઠ ગોકુળ અને વિગેરે ૧૩ ૨૪ કોડ સોનૈયા
૯. નંદનીપ્રિય	શ્રાવસ્તીનગરી	અશ્વિની	ચાર ગોકુળ અને ૧૨ કોડ સોનૈયા
૧૦. લાંતકપ્રિય	શ્રાવસ્તીનગરી	ફાલ્ગુની	ચાર ગોકુળ અને ૧૨ કોડ સોનૈયા

આ દશે શ્રાવકો પ્રભુ મહાવોરસ્થામીની પહેલી જ દેશના સાંભળીને પ્રતિબોધ પામ્યા હતા. પ્રભુની પાસે બાર વ્રત લીધા હતા. પાંચમા પરિગ્રહપરિમાણુ વ્રતમાં ઉપર જણાવેલ સંપ્રત્તિથી વધારે ન રાખવાનો નિયમ લીધો હતો. ઉપર પ્રમાણેની સંપ્રત્તિ તો તેમની પાસે પહેલેથી જ હતી. એટલે જેટલી હતી તેથી જરાપણ ન વધારવાનો નિયમ લીધો હતો. શ્રાવકની ૧૧ પ્રતિમા ધારણ કરી હતી, વીસ વર્ષ શ્રાવક ધર્મ આરાધ્યો હતો. ૧૪ વર્ષ બાદ છ વર્ષ સુધી કાંઈપણ ગૃહસ્થાશ્રમની ચિંતા કરી ન હતી. આનંદ શ્રાવક સિંચાય દરેકનો દેવતાઓએ પગીત્તા કરી હતી. સૌધર્મદેવલોકમાં ચાર પલ્લોપમના આયુષ્યત્રાણા દેવ તરીકે તેઓ થયા. ત્યાંથી મહાવિદેહક્ષેત્રમાં મોક્ષ જશે સાતમું ઉપાશકદશાંગ નામનું અંગ સૂત્ર છે, તેમાં આ દશ શ્રાવકોનો વિસ્તારથી અધિકાર છે. વધુ તો નહિ પણ શ્રાવકોએ પોતાના આ દસ સાધર્મિકની ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણેની ટૂંકી હકીકતો જરૂર યાદ કરી લેવી

જોઈએ. બેચાર વખત વારંવાર યાદ કરવાથી મોઢે રહી બય એવું છે માટે જરૂર યાદ કરી લેવી.

શ્રદ્ધાસંયુતદ્વોદશવ્રતધરાઃ શ્રાદ્ધાઃ શ્રુતે વર્ણિતા.
આનન્દાદિકદિહ્મિતાઃ સુરભવં, ત્યક્ત્વા ગમિષ્યન્તિ વૈ ॥
મોક્ષં તદ્વ્રતમાચરસ્વ સુમતે ! ચૈત્યાભિષેકં કુરુ
યેન ત્વં વ્રતકલ્પપાદપફલા-સ્વાદં કરોષિ સ્વયમ્ ॥

(શ્રીપાર્શ્વનાથ-પંચકલ્યાણક પૂજા)

આનન્દાદ્યા દશ શ્રાદ્ધાં શ્રદ્ધાન્વિતવ્રતે સ્થિતાઃ ।
ચરિતં ચિત્રકૃત્ તેષાં, શ્રુત્વા વૃણુ વ્રતં દ્રુતમ્ ॥ ૫૭ ॥

(૫૮) કળેડાં

તા. ૨૦-૨-૫૪

પતિ અતિશય વૃદ્ધ હોય અને પત્નીની વય નાની હોય તો તે કળેડું કહેવાય છે. પતિ કે પત્નીમાંથી એક મૂર્ખ હોય અને બીજો સમજી હોય તો તે પણ કળેડું કહેવાય છે. આવા બાહ્ય કળેડા હુઃખદ અને દયાપાત્ર ગણાય છે તે કરતાં પણ આંતરિક કળેડા વિશેષ દુઃખદ છે.

કોઈક અપવાદ બાદ કરતાં દરેકમાં નીચેનાં કળેડામાંથી કોઈ ને કોઈ હોય છે, ને તે કળેડું દૂર કરી શકાતું નથી એ ખૂબ જ શોચનીય છે.

૧. શ્રીમંતાઈ ને મૂર્ખતા, ૨. શ્રીમંતાઈ ને કૃપણતા, ૩. બુદ્ધિમતા ને દરિદ્રતા, ૪. ગરીબાઈ ને બહુ પરિવાર, ૫. નિર્ધનતા ને ઉદારતા, ૬. કળા ને આળસ, ૭. શક્તિ અને ઉન્માદ, ૮. વિદ્યા અને વાચાળતા, ૯. યૌવન અને ઉન્માદ ૧૦. શાંતિ અને મંદતા, ૧૧. કાંતિ અને કૂરતા, ૧૨. ધાર્મિકતા અને શંકાશીલતા

આવા પ્રકારના કળેડા ઘણા લયંકર છે. તે તે ગુણોને તેની સાથે પડેલ તેનો વિરોધી કામ કરવા દેતો નથી- આગળ વધવા દેતો નથી. એક જ ગાડામાં જોડાએલ બળદ અને પાડા જેવું થાય છે; માટે તે તે કળેડાને તોડી નાખવા પૂરે પ્રયત્ન કરવો.

दम्पत्योर्विषमो योगो, व्यथते जीवनं जनम् ।

तद्वद् गुणसमूहोऽपि, व्यथते दोषसङ्गतः ॥ ૫૮ ॥

(૫૯) વગર અધિકારમાં માથું ન મારવું તા ૨૦-૨-૫૪

જેનો જેટલો અધિકાર હોય તેટલો તે અદા કરે એ વ્યાજખી છે પણ જેમાં જેનો અધિકાર ન હોય ત્યાં જો તે ડાહ્યો થવા જાય તો મૂર્ખ ગણાય અને માર ખાય.

ડોક્ટરના વિષયમાં વકીલ માથું મારે અને વકીલના કેસમાં ડોક્ટર ડાહ્યો થાય તો કાર્ય તો થાય નહિ અને સમયની ખરબાદી અને માથાકૂટ વધે.

કેટલાક તો પોતાને માટે એમ માનતા હોય છે કે અમારો દરેક બાબતમાં અધિકાર છે અને એ માન્યતાને લઈને તેઓ ગમે ત્યાં ગમે ત્યારે વણુમાંગી સલાહ આપવા માંડે છે.

સમાજના અને ગામના તેઓ ધીરેધીરે કાકા-મામા ગણાવા માંડે છે. તેમનું તે નામ છપાઈ જાય છે ભલે પછી લોકો મસ્કરીમાં કહેતા હોય ! વગર અધિકારે બોલવાનું પરિણામ કેવું આવે છે તે માટે નીચેની એક વાત ઠીક પ્રકાશ પાડે છે.

એક ઘોખીને ત્યાં એક કૂતરો અને એક ગધેડો રહે. ઘોખો કૂતરાને પૂરું ખાવા ન આપે, કૂતરાએ ઘણા વખત

મુધી વફાદારી બતાવી પણ તેનું ક્ષણ તેને કાંઈ ન મળ્યું. એક વખત રાત્રે ઘોળીને ત્યાં ચોર આવ્યો. કૂતરાએ ભસવું જોઈએ પણ તે ભસ્યો નહિ તેની બાબુમાં જ ગધેડો હતો તે કૂતરાને કહેવા લાગ્યો કે ‘ચોર આવ્યો છે માટે ભસીને માલીકને જગાડ’. ત્યારે કૂતરાએ કહ્યું કે ‘મને તે કાંઈ ખાવા પણ આપતો નથી માટે હું ભસીશ નહિ.’ ગધેડાએ ઘણું સમજાવ્યો પણ કૂતરા એકનો બે થયો નહીં. ત્યારે ગધેડાએ કહ્યું કે ‘જે તું નહિ ભસે તો મારે ભૂંકવું પડશે.’ કૂતરાએ કહ્યું-‘જેવી તારી મરણ.’ ગધેડાએ ભૂંકવાનું શરૂ કર્યું. નવો પરણેલો ઘોળી મુખમાં સૂતો હતો, તેની બિંધમાં ખલેલ પડી ને તે ઘોકો લઈને ઉઠ્યો ને ગધેડાના હાડકા ખોખરા કરી નાખ્યાં. ચોરે ચોરનું કામ કર્યું ને ગધેડાને માર પડ્યો. આમ વગર અધિકારે માથું મારનાર માર ખાય છે, ને તેનું કાર્ય થતું નથી એટલે જ્યાં અધિકાર ન હોય ત્યાં માથું મારવું નહિ.

અધિકારં વિના કાર્યં, કાર્યં નૈવ કથ્યન્નન ।

પ્રહારં રાસમઃ પ્રાપ્તઃ, શ્વકાર્યં કર્તુમુચ્યતઃ ॥૫૯॥

(૬૦) નીચનો સંગ કરવો નહિ. તા. ૨૧-૨-૫૪

નીચ પ્રકૃતિના હલકા લોકોનો સંગ કરવો નહિ તેથી દરેક રીતે નુકશાન થાય છે. નીચની સંગતિથી કોઈ નવા ગુણ મળતા નથી, હોય તે ઘટે છે અને અવગુણ વધે છે. ખરાબ સંસ્કારો વધે એટલે લક્ષ્મી ઘટે, આખરૂં-પ્રતિષ્ઠા ઓછી થાય એમ દરેક રીતે હલકા માણસની સંગતિથી ગેરલાભ થાય છે માટે તે કરવી નહિ.

માનસરૌવરમાં રહેનાર એક હંસ ઊડતો ઊડતો જતો હતો તે થાક ખાવા થોડો સમય એક વડના ઝાડ ઉપર બેઠો. બાળુમાં જ એક કાગડો બેઠો હતો. કાગડો હંસને કાંઈ ને કાંઈ પૂછવા લાગ્યો. દસ-પંદર મિનિટ થઈ નહિ ત્યાં કાગડો ચરકીને ઊડી ગયો. તે વડ નીચે એક રાજા સૂતો હતો. બરાબર તેના મોઢા ઉપર ચરક પડ્યું. રાજાએ ક્રોધે બરાબર બાણ માર્યું તે હંસને વાગ્યું ને હંસ તરફડતો નીચે પડ્યો. રાજાએ હંસને પૂછ્યું કે તારા આવા લક્ષણ કેમ ? ત્યારે હંસે કહ્યું કે મહારાજ, આ લક્ષણ મારા નથી. આ કર્તવ્ય તો કાગડે કર્યું છે, તેની સાથે હું બેઠો તેનું ક્ષણ મારે ભોગવવું પડ્યું છે થોડો પણ નીચેનો સંગ મારે છે.

नाहं काकी महाराज ! हंसोऽहं विमले जले ।

नीचसंगप्रसंगेन मृत्युरेव न संशयः ॥ ૧ ॥

नीचसङ्गे न कर्तव्यो, नीचसङ्गेन दुर्गतिः ।

काकसङ्गान्મરાલસ્ય, યથા મૃત્યુરજાવત ॥ ૬૦ ॥

(૬૧) મૂર્ખને ઉપદેશ આપવો નહિ તા.૨૧-૨-૫૪

ઉપદેશ-સામાનું હિત થાય એવો સદુપદેશ પણ સામી વ્યક્તિને જોઈને આપવો. ઉપદેશ માટે કેટલાક આત્માઓ તદ્દન અયોગ્ય છે. અતિશય ક્રોધી, અતિશય રાગી, અતિશય અભિમાની વગેરે આત્માઓને ઉપદેશ આપવાથી તેનું તો હિત થતું નથી, ઊલટું ઉપદેશ આપનારનું અહિત થાય છે. એવા અયોગ્ય આત્માઓમાં મૂર્ખ આત્મા પણ અયોગ્ય છે, ઉપદેશને માટે સર્વથા લાયક નથી. ઘણી વખત એવા પ્રસંગો બની જાય છે ત્યારે તેવા આત્માઓને ઉપદેશ આપનારને

સામે ઉપદેશ સાંભળવો પડે છે અને એ ઉપદેશ ભારે પડી જાય છે.

માહ મહિનાની ઠંડી પહતી હતી ને તેમાં માવઠું થયું હતું. આખી રાત ભીંજાઈને ઠંડીમાં એક વાંદરો ઠરી ગયો હતો. સવારે સૂર્ય ઊગ્યો ત્યારે વાંદરાના શરીરમાં કાંઈક ચેતન આવ્યું સામે જાડ ઉપર એક સુધરી રહે તેનો માખો એટલો સુંદર કે ભલભલાને ઇર્ષા કરાવે તે માળાની બહાર નીકળીને ડાળ ઉપર બેઠી. તેણે સામે વાંદરાને ધૂંજતો જોયો. તેના હૃદયમાં દયા આવી ને તેણે વાંદરાને કહ્યું કે, વાનરભાઈ, તમારે માથુસ જેવા હાથપગ છે, એક નાનકડું ઘર બાંધીને રહેતા હો તો આમ દુઃખી થવું ન પડે. અમારે તો એકલી ચાંચ છે છતાં અમે કેવો સુંદર માળો બાંધીને રહીએ છીએ. વાનરે સુધરીને કહ્યું કે તું મને ઉપદેશ આપનારી કેણી ? મને ઘર બાંધતાં નથી આવડતું પણ તોડતા આવડે છે એમ કહીને તે તો કૂધો ને સુધરીનો માળો વિંખી નાખ્યો. સુધરીને મૂર્ખ વાનરને ઉપદેશ આપવાનું કળ મળી ગયું. મૂર્ખને ઉપદેશ આપવાનું પરિણામ આવું માઠું આવે છે.

उपदेशो न दातव्यो यादृशे तादृशे जने ।

पश्य वानरमुखेण सुगृही निर्गृही कृता ॥१॥

विदग्धाय हितं वाच्यं, सरलाय पुनः पुनः ।

दुर्विदग्धाय नो वाच्यं, सुगृहीकपिवार्तया ॥६१॥

(૬૨) પાત્ર કેમ બનાય ? તા. ૨૪-૨-૫૪

કોઈ પણ ઇચ્છા પૂર્ણ કરવી હોય તો તેની ચોગ્યતા પ્રાપ્ત કરવી જોઈએ-પાત્ર થવું જોઈએ. પાત્રમાં કાંઈ પણ

રાખ્યું હોય તો ટકે છે. પાત્ર ન હોય તો વસ્તુ ટકતી નથી. ઢોળાઈ જાય છે, માટે વસ્તુ મેળવવા માટે અને મળેલી ટકાવી રાખવા માટે પાત્ર બનવું જરૂરી છે, પાત્ર એમ ને એમ બનાતું નથી, પાત્ર બનવા માટે ઘણું સહન કરવું પડે છે. એ સહન કરતાં ઠગી જવાય તો પાત્ર બની શકાતું નથી.

ઘડો એ પાત્ર છે, તેમાં અમૃત જેવું પાણી જે આખા જગતનું જીવન છે તે રખાય છે પણ તેણે પાત્ર બનતાં કેટલું સહન કર્યું છે ? પ્રથમ તે માટીરૂપે હતો, ખેતરમાં ત્યાં કોશથી તેને ખોદી-ખોદીને, પાવડાથી ટોપલીમાં ભરી-ભરીને ગધેડે ચડાવાને ઘેર લાવવામાં આવ્યો. ઘરના એક ખૂણામાં દિવસો સુધી તેણે ટાઢ તડકા સહન કર્યાં ત્યારે તેનો વારો આવ્યો. પછી તેના ઉપર પાણી નાખી પગવડે ખૂબ ખૂંદવામાં આવ્યો. કાંકરા-કચરો વગેરે દૂર કરી માટીનો પિંડો બનાવીને ચાક ઉપર ચડાવવામાં આવ્યો ને ગોળ-ગોળ ચક્કર ચડે એ રીતે ફેરવ્યો. કેટલાએ ટપલા મારીને તેનો ઘાટ ઘણો, પછી તડકે-સૂકવ્યો ને નીલાડામાં ભરીને અગ્નિમાં ખાળ્યો. ત્યાંથી કાઢીને વખત આવ્યે ગધેડે બેસારીને બજારમાં બધાની વચ્ચે ચોકમાં ખુલ્લો મૂક્યો. જતા આવતા લોકો ટકોરા મારી-મારીને તેની તપાસ કરવા લાગ્યા. આટલું સહન કરવા છતાં ખોદો અવાજ કાઢે તો કોઈ લે નહિ ને તે પાત્ર ગણાય નહિ એટલે ટકોરા મારે ત્યારે પણ તેનો રણકાર સામાના કાનને સંતોષ પમાડે આમ તે પાત્ર બન્યો અને તેમાં વસ્તુ ટકવા લાગી. પાત્ર બનવું સહેલું નથી અને પાત્ર બન્યા વગર કાંઈ મળતું નથી, માટે પાત્ર બનવું-ગમે તેમ થાય તો પણ પાત્ર બનવું.

પાત્રં ભવ ન ચાપાત્રં, પાત્રામાચાન્તિ સમ્યદઃ ।

ઘટોઽપિ પાત્રતાં પ્રાપ્તઃ, સંવૃતો નિર્મલૈર્જલૈઃ ॥ ૬૨ ॥

(૬૩) યોગની મસ્તી

તા. ૨૫-૨-૫૪

ભોગની વાસના કહેવાય છે, રોગની પીડા કહેવાય છે અને યોગની મસ્તી કહેવાય છે ભોગની વાસના જેને સતાવતી હોય, રોગની પીડા જેને પીડતી હોય તે દુઃખી છે ને દુઃખ દૂર કરવાનું કોઈ પણ સમર્થ સાધન હોય તેા તે યોગની મસ્તી છે. જેટલે અંશે એ મસ્તી વધે છે તેટલે અંશે ભોગની વાસના અને રોગની પીડા ઓછી થતી જાય છે યોગ જુદી વસ્તુ છે. યોગ ધારણ કરનારા અને તેને નભાવનારા ઘણા આત્માઓ છે પણ તેની મસ્તીવાળા આત્માઓ રાજની પણ પરવા કરતા નથી. એવા યોગીઓ અભિમાની નથી હોતા, અતિશય વિનમ્ર હોય છે, છતાં તેઓ કોઈથી પણ દખાતા નથી. ચંદ્ર ચંદ્રનથી પણ અધિક શીતળ હોવા છતાં અગ્નિ કરતાં પણ વિશેષે તાતા હોય છે. તેનાથી દુર્ગુણો અને કર્મો પણ કંપે છે. એવી મસ્તી માટે પ્રયત્ન કરવો જરૂરી છે. યોગની મસ્તી પ્રત્યેનો દૃઢ અનુરાગ કેળવવો આવશ્યક છે. તે પ્રત્યે પ્રેમ જગૃત થશે એટલે બીજા બધા તરફટો કે જે ડગલે ને પગલે ઉપાધિ ઉત્પન્ન કરે છે તે દૂર થશે. થોડી થોડી પણ એની મસ્તી કેળવો અને તેની મજબૂત અનુભવો.

સ્વાત્મનિ યોગિનો લીના, લીના ભોગેષુ ભોગિનઃ ।

રોગેષુ રોગિણા લીના, યેનેષ્ટં તેન ગમ્યતામ્ ॥ ૬૩ ॥

(૬૪) મગશેળીઓ

તા, ૨૬-૨-૫૪

મગશેળીઓ એ એક પત્થર છે, તેનો રંગ કાળો હોય છે અને સ્પર્શ લીસ્સો હાથમાંથી સરકી જાય એવો હોય છે તે કદમાં મગ જેવડો હોય છે. એક વખત આકાશમાં ગર્જના કરતાં પુષ્કરાવર્ત મહામેઘને તેણે કહ્યું કે-તારા બળ હું ત્યારે સાચું માનું કે જો તું મને પીગળાવે-કાંઈક પોચો પાડે તો મેઘ આ સાંભળી હસ્યો. મોટા મોટા પત્થરોને પોચા પાડવાની તાકાતવાળા મારી પાસે આ કેણુ હિસાબમાં? તેણે મોટી મોટી ધારાઓથી વરસવા માંડ્યું. એક દિવસ બે દિવસ નહિ, એક સરખું સાત દિવસ તે વરસ્યો ને પછી શાંત થઈ ગયો. સાત દિવસ પછી જ્યાં જોવે તો ગોલો મગશેળીઓ વધારે ચમકવા લાગ્યો. એ જરા પણ પીગળ્યો ન હતો, જરી પણ પોચો પ્રકચો ન હતો. મેઘ શરમાઈને ચાલ્યો ગયો.

પુષ્કરાવર્તના મેઘમાં મગશેળ ન ભીંજે. મેઘ હો તે મગશેળીઆ ઉપર મહેનત ન કરતા. મહેનત માથે પડ્યો. જો ધમ પાળવાની ભાવના હોય તો મગશેળીયા જેવું કઠિન હૃદય ન રાખતા. મગશેળીઆ મટીને પોચા પત્થર બનને તો અવશ્ય કાંઈક લાભ થશે.

बुध्यते नहि केनापि, महामिथ्यात्वमोहितः ।

नाद्रोऽभूत् पुष्कराब्देन, यथा मुक्कसैलकः ॥ ૬૪ ॥

(૬૫) કેવળજ્ઞાન કેમ મળે ? તો કે આમ !

૨૭-૨-૫૪

કેવળજ્ઞાન મેળવવું સહેલું નથી, આત્મા બળીઓ બને અને કર્મ સામે પૂરું વીર્ય ફેરવે ત્યારે કેવળજ્ઞાન મળે છે પણ શક્તિવાળા આત્માઓને કર્મના ચૂરા કરી નાખવા એ રમતવાત છે. નીચેના પ્રસંગો આત્માને કેવળજ્ઞાન મેળવવું કેટલું સહેલું છે તેનો ખ્યાલ આપે છે.

૧. મરુદેવા માતાએ હાર્થીની અંખાડી ઉપર બેઠા બેઠા કેવળજ્ઞાન મેળવ્યું.
૨. પૃથ્વીચંદ્રે રાજ્ય સિંહાસન ઉપર મેળવ્યું.
૩. ગુણસાગરે લગ્ન કરતાં હસ્તમેળાપ વખતે.
૪. અઘમત્તા મુનિએ ધરિયાવહી પહિચ્છમતાં.
૫. અર્ષિકાપુત્ર આચાર્યે ગંગા નદી ઉતરતાં શૂળી ઉપર.
૬. ભરત મહારાજાએ અરિસા ભવનમાં પ્રતિબિંબ બેતાં.
૭. ઇલાચી કુમારે વાંસ ઉપર નાચ નાચતાં.
૮. અષાઢભૂનિએ ભરતચક્રીનું નાટક લજવતાં.
૯. મૃગાવતીએ ચંદનખાળાને ખમાવતાં.
૧૦. સ્કન્દસૂરિના ૫૦૦ શિષ્યોએ ઘાણીમાં પીલાતાં.
૧૧. પુષ્પચૂલા સાધવીજીએ આચાર્યમહારાજને ગોચરી લાવી આપતાં.
૧૨. ૫૦૦ તાપસોએ ખીરનું ભોજન કરતાં.
૧૩. નાગકેતુએ જિનવરની પુષ્પપૂજા કરતાં નાગ હસ્યો ત્યારે.
૧૪. ચંડકદ્રાચાર્યના શિષ્યે શુરુને સાથે લઇને વિહાર કરતાં.

૧૫. વહકલચીરીએ પાત્રની પ્રમાર્જના કરતાં.

૧૬. ઢંઢણુમુનિએ ગોચરી પરઠવતાં.

આમ કેવળજ્ઞાન ઝટપટ મળી જાય છે પણ ક્ષપક્રમેણી ઉપર ચઢતાં આવડવું બેઠએ. પછી કોઈ પૂછે કે કેવળજ્ઞાન કેમ મળે? તો કહીએ કે આમ.

કેવલજ્ઞાનસમ્પ્રાપ્તિ-દુર્જ્જ્વરા દુર્બલાત્મનઃ ।

સુકરા સા ભવેત્ સદ્યો, યદ્યાત્મા બલવાન્ ભવેત્ ॥૬૫॥

(૬૬) એ શું કામ કરે છે? તા. ૨૮--૨--૫૪

એક વખત કાન, આંખ, નાક, જીભ, હાથ, પગ વગેરે બધાની સલામતી. એ સભામાં સહુ પોતાનું કામ ગણાવા લાગ્યા. અને કહ્યું કે હું સાંભળવાનું કામ કરું છું. મારા કામ માટે હું ચોવીસ કલાક તૈયાર રહું છું. એક ક્ષણ પણ મારા દ્વાર બંધ થતા નથી. હું કામ ન કરું તો આપણી સંસ્થાને મોટું નુકશાન સહન કરવું પડે આંખે પોતાની કારકીર્દી રજૂ કરીને કહ્યું કે મારે પણ એવું કામ નથી રહેતું. દરેક પ્રવૃત્તિનો આધાર મારા ઉપર છે. હું બે કામ એવું આપું તો આ સંસ્થાની ઘણી પ્રવૃત્તિઓ બંધ કરવી પડે. નાક કહેવા લાગ્યું કે મારું કામ તમને નજીવું લાગતું હશે પણ એ નજીવા કામની કિંમત ઘણી છે. તમારા બધાની આખરૂં મારા ઉપર છે. વસ્તુ ખારી છે કે ખરાબ તેની પરીક્ષા હું જ કરી શકું છું. જીભ બોલી ઉઠી કે તમારા બધા પાસે એક એક કામ રહે છે. તો મારી પાસે બે કામ રહે છે, રસ પારખવાનું અને બોલવાનું. છએ રસ અને નવે રસ મારામાં સમાઈ જાય છે. ઘણી વખત

મારે કામ એટલું આવી પડે છે કે ખાવાનું અને યોજવાનું હું એક સાથે કરવા માંડું છું. જો કે ત્યારે મારા એકે કામમાં મજા આવતી નથી અને લોકો એને મૂર્ખતામાં લઈ જાય છે. પણ તે સર્વ સહન કરીને પણ હું મારી ફરજ અદા કરું છું. હાથ પગે કહ્યું કે તમારે બધાને કામ છે પણ ખરી મહેનતનું કામ તો અમે જ કરીએ છીએ તમને બધાને સાફસુફ કરવા, વ્યવસ્થિત રાખવા, ક્યાંય પણ લઈ જવા લાવવા એ બધું કામ અમારે માથે છે એમાં અમે જરી પણ વાંધો આવવા દીધો નથી. બધા પોત-પોતાનું કરી રહ્યા એટલે કામ પૂરું થયું, ત્યાં જીભ યોત્તી ઉઠી કે આપણે બધા બધું કામ કરીએ છીએ પણ આ પેટ શું કામ કરે છે? એ તો બેઠું બેઠું ખાધા જ કરે છે. તે કાંઈ પણ કામ કરતું નથી. બધા તે વાતમાં એકમત થઈ ગયા. પેટ મોટું હતું, તેને કાંઈ કહેવાનું હતું જ નહિ. છેલ્લે ઘણી ચર્ચાને અંતે બધાએ ઠરાવ કર્યો કે પેટને હરામનું ખાવા આપવું નહિ. ખાવાનું બંધ થયું ને એકાદ દિવસ તો બધાનું કામ વ્યવસ્થિત ચાલ્યું, ખાંજો દિવસ બધાએ ખેંચ્યો પણ ત્રીજે દિવસે તો બધા ખૂંમ પાડવા લાગ્યા. પગ ચાલવાનો ના પાડવા લાગ્યા, હાથ ધ્રૂંજવા માંડ્યા, આંખ ઊંચી પહોં થતી નહિ, કાન અને નાકને પણ કામમાં રસ ન રહ્યો, જીભ સૂકી થઈ ગઈ-ફરી બધા એકલા થયા ને આમ કેમ થાય છે, તેનો ગંભીર વિચાર કર્યો. બધાને સમજાયું કે આપણામાં શક્તિ પૂરવાનું કામ પેટ કરે છે. એ છે તો આપણું કામ થાય છે. ખરી ચાવી એ છે. બધા ઠેકાણે આવી ગયા ને પેટનો કિંમત ચૂકવવાનું શરૂ કરી દીધું. સમાજમાં ઘણા માણસો આ આંખ, કાન બંધેરેની માફક વિચાર કરતા હોય છે, અમુક આત્માઓ

શું કામ કરે છે, નકામા બેઠા બેઠા જ તેઓ ખાય છે, હરામનું ખાય છે ઇત્યાદિ. પણ તે વિશિષ્ટ મહાન આત્માઓથી જ સમાજના તંત્રો વ્યવસ્થિત ચાલે છે. નહિ તો બધું તંત્ર અટકી પડે. ખરી શક્તિ તેઓથી પૂરી પડે છે. બીજા બધા મજૂરી કરે છે પણ નાયક આત્માઓ બધાને વ્યવસ્થિત રાખે છે. તે નકામા છે એવો વિચાર મૂર્ખતા ભરેલો છે. તે વિચાર પોતાના જ ગેરલાભનો છે, ખરું કામ તેઓ જ કરે છે

નિષ્ક્રિયોઽપિ સત્કાયઃ, સર્વેષાં સત્ત્વપૂરકઃ ।

અસત્કૃતાત્તતઃ સર્વ, શ્લથં સ્યાદુદરાચયા ॥ ૬૬ ॥

(૬૭) સ્વાર્થ સાધો

તા. ૨૮-૨-૫૪

કોઈને કહેવામાં આવે કે આ સ્વાર્થી છે, આ સ્વાર્થ-સાધુ છે, તો તેને ખરાબ લાગશે પણ જો તે ખરેખર સ્વાર્થ સાધતો હોય તો તેમાં ખરાબ લાગવા જેવું કાંઈ નથી. દરેકે સ્વાર્થ સાધતા શીખવું જોઈએ. સ્વાર્થ સાધવો એ જ સાચો ધર્મ છે. સ્વાર્થ એ બે શબ્દો મળીને એક શબ્દ બનેલો છે તેમાં સ્વ અને અર્થ એમ બે શબ્દો છે. સ્વનો અર્થ પોતે પોતાનું એવો થાય છે અને અર્થનો અર્થ પ્રયોજન, સંપત્તિ એવો થાય છે પોતાનું પ્રયોજન સિદ્ધ કરવું, પોતાની સંપત્તિ મેળવવી એનું નામ સ્વાર્થ સાધવો એ છે. એટલે જેટલા આત્માઓ સિદ્ધ થયા છે તેમણે ખરેખર સ્વાર્થ સાધ્યા છે. તમે પણ સ્વાર્થ સાધો પણ ફક્ત પોતે અને પોતાનું સાચું શું છે ? તે સમજીને સાધો. પછી તો તમે સ્વાર્થ સાધતા હશે અને બીજા તમે પરોપકારી છો, પરમાર્થ કરો છો એમ કહેશે માટે સાચો સ્વાર્થ સાધો.

स्वार्थ एव सदा साध्यः, स्वार्थो हि जगदुत्तमः ।

अज्ञानात् स्वपदार्थस्य, स्वार्थोऽपि दृश्यते जनैः ॥ ६७ ॥

(૬૮) મોટી લીંટીને નાની કરતાં શીખો

તા. ૨-૩-૫૪

એક રાજસભામાં મહાન યોગી જઈ ચડ્યા. સભા ચિહ્નાર ભરાયેલી હતી ત્યાં યોગીએ બધાને ઉપદેશ આપવા માટે એક પાટિયુ (Black Board) મંગાવ્યું અને તેના ઉપર એક લીંટી — દોરી અને સભાને કહ્યું કે આ લીંટીને નાની કરવાની છે. જેને આવડતું હોય તે ઊઠો અને લીંટીને નાની કરી આપો. ઘણા માણસો લીંટીને નાની કરવા માટે ઊઠ્યા પણ યોગીએ કહ્યું કે લીંટીને ભૂંસ્યા વગર નાની કરવાની છે માટે એ રીતે જેને આવડતું હોય તે આવો અને લીંટીને નાની કરી બતાવો. ઊભા થયેલા માણસો શરમાઈ ગયા ને બેસી ગયા. થોડો સમય યોગીએ રાહ જોઈ પણ જ્યારે કોઈ આગળ આવ્યું નહિ એટલે યોગીએ જાતે જ તે લીંટીની નીચે એક મોટી લીંટી દોરી અને બધાને પૂછ્યું કે ઉપરની લીંટી કેવડી છે ? બધા બોલી ઊઠ્યા કે “નાની” આમ ઉપરની લીંટીને ભૂંસ્યા વગર યોગીએ તેને નાની કરી બતાવી ને કહ્યું કે તમે બધા લીંટીને ભૂંસીને નાની કરવાનું શીખ્યા છો પણ તે બરાબર નથી. લીંટીને ભૂંસીને નાની કરવી તેનું નામ ઇર્ષા છે અને લીંટીની નીચે ખીજી મોટી લીંટી દોરીને નાની કરવી તેનું નામ સ્પર્ધા છે. ઇર્ષાવાળો માણસ પોતે આગળ વધવા પ્રયત્ન નથી કરતો પણ આગળ વધેલાને પાછળ પાડવા મથે છે ને તેમ કરીને પોતે મોટો થવા માગે છે પણ તેમાં પોતે મોટો થતો નથી

કદાચ બીજો પાછો પડે પણ પાછો પાડનારને કશો લાભ થતો નથી. સ્પર્ધાવાળો માણસ સામાથી આગળ વધવા માટે ખૂબ પ્રયત્નો કરે છે ને આગળ વધી જાય છે. સ્પર્ધા એ ગુણ છે. મોટી લીંટીને ભૂંસ્યા વગર નાની કરતા શીખો ને મોટા બનેા.

યતનીયં ગુણપ્રાપ્ત્યૈ, ન પુનર્ગુણહાનયે ।

રેલા લઘૂકૃતા યદ્વદ્, યોગિના પરરેલ્યા ॥૨૮॥

(૬૯) વાનરવેડા

તા. ૫--૩--૫૪

વનમાં વાંદરાઓની સભા મળી, તેમનાં આસનો આવનારોને બેસવા માટે વૃક્ષની શાખાઓ ઊંચીનીચી હતી એટલે આવનાર શરૂઆતથી જ ઊંચેનીચે બેસતા હતા. કેાઈને પંક્તિમાં એક સરખું બેસવાનું હતું જ નહિ. બધા દાંતિયા કરીને નવા આવનારનું સ્વાગત કરતા હતા. સભામાં દરેકને ગમે તેવી ચર્ચા કરવાની છૂટ હતી. છેવટે કૂદાકૂદ, લડાલડા, દાંત અને નખની અણીઓનો સારી રીતે ઉપયોગ એકબીજા સામે કરીને વીખરાઈ જતા હતા. આવું વ્યક્તિગત કે સમષ્ટિગત આચરણ થોડું કે ઘણું જ્યાં થાય છે તેને વાનરવેડા કહેવામાં આવે છે. એ વાનરવેડાથી પોતાને અને બીજાને નુકસાન થાય છે, પરિણામ સારું આવતું નથી, મર્યાદા અને પ્રતિબંધ ધટે છે ઘણું સ્થળે કેટલાક લોકો સભા ભરે છે કે કેાઈ કાર્ય માટે એકઠા થાય છે ત્યારે ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે વાનરવેડા જોવામાં આવે છે. સઘ્ય તરીકે ગણાવું હોય તો વાનરવેડા છોડી દેવા જરૂરી છે. બાકી વાનરની સભાના સઘ્ય ગણાવું હોય તો કાંઈ કહેવાનું નથી. જે ગમે તે તરફ આગળ વધે અને તેના પરિણામ અનુભવે.

યુક્તં સભાયાં ચલુ મર્કટાનાં શાખાસ્તરૂણાં મૃદુલાસનાનિ ।
 સુભાષિતં ચીત્કૃતિરાતિથેયી, દન્તૈર્નૃલાગ્રૈશ્ચ વિપાટિતાનિ ॥
 (જગન્નાથઃ)

શાખામૃગાણાં વિટપા વિશષ્ટાઽઽસનાનિ ચીત્કારરવશ્ચ ભાષણમ્ ।
 પરસ્પરં દન્તનૃલાગ્રપીડનં, સુસ્વાગતં પર્ષદિ દર્શનીયમ્ ॥૬૯॥

(૭૦) વડા થવું સહેલું નથી તા. ૫-૩-૫૪

વડાનો અર્થ મોટા થાય છે, આ અમારામાં વડા છે એટલે મોટા છે વડાનો ખીજે અર્થ ખાવાની ચીજ થાય છે. વડા એમ ને એમ થતા નથી. ઘણું સહન કરે ત્યારે વડા થવાય છે ચોળા કે ખીજા મગ, મઠ, આદિમાંથી કેઈ પણ કઠોળના વડા કરવાના હોય તો તે આખા દાણાની પહેલાં દાળ કરવો પડે એટલે નરમાંથી નારી થવું પડે, પછી પાણીમાં પલળવું પડે, પછી પત્થર ઉપર પીલાઈ પીલાઈને પીંડારૂપ થઈ જવું પડે, પછી તેલમાં તળાવું પડે, પછી કેટલીક વખત વીંધાવું પડે ત્યારે વડા થઈને બહાર અવાય.

જો ઉપરના ક્રમમાંથી એક પણ સ્થિતિમાંથી ડગી જવાય તો “વડા” રૂપે બહાર આવી શકાતું નથી.

ઉપર પ્રમાણે માણસમાં વડા થવા ઇચ્છનારે ઘણું સહન કરતા શીખવું જોઈએ. વડા થવું સહેલું નથી.

यदीच्छसि महत्तां तत् तर सागरमापदाम् ।

विनाऽपदा पदं न स्याद्, वटकाद्बुध्यतामिदम् ॥७०॥

(૭૧) ફરજ અદા કરવી

તા. ૭-૩-૫૪

દરેકની ફરજ જુદીજુદી હોય છે. પોતાની ફરજ શું છે ? તે દરેકે જાણી લેવું જોઈએ પોતાની ફરજ જે હોય તે અદા કરવી જોઈએ. ફરજ એટલે કાર્ય-કર્તવ્ય, અદા કરવી એટલે બળવડું, કરવું. સામો બીજો કોઈ કદર કરે કે ન કરે તો પણ પોતાનું કર્તવ્ય પોતે કરવું એ પોતાના હિતમાં છે. સામાના દોષથી કર્તવ્યથી ચૂકી જનાર સામાનું નુકસાન કરે કે ન કરે પણ પોતાનું તો નુકસાન કરે છે.

ફરજ અદા કરવામાં જ્યારે મનમાં શિથિલતા આવે ત્યારે નદીને યાદ કરવી. સરિતા-નદી પાણીનો પ્રવાહ ખેંચી જાય છે, તે તેનું કાર્ય કરે છે, તેને કોઈ વખાણું કે વખોડે તેની જરી પણ પરવા નહીં કરતી નથી. વૃક્ષોને સંભારવા કે વૃક્ષો ટાઢ-તડકો સહન કરીને પણ બીજને છાંયો આપે છે. તેને કોઈએ ફરિયાદ કરતાં જોયું નથી કે તમે મારી કદર કેમ કરતા નથી. સૂર્ય-ચંદ્ર પ્રકાશ પાથરે છે, જગતને અજવાળે ભરી દે છે, વરસાદ વરસી વરસીને વિશ્વને ભીંજવી દે છે, એ બધા ક્યાં સામાની કદરની આશા રાખે છે. તેઓ તો પોતાની ફરજ અદા કરતાં શિખવું એમાં મહત્તા માને છે. એથી લાલ છે, એમ સમજાવે છે, ફરજ અદા કરનારની કદર ન કરનારા અને તેને વખોડનારા મૂર્ખ દુર્જન ગણાય છે. અને ફરજ અદા કરનારા સુર સજ્જન ગણાય છે એ જ મોટો લાલ છે અને તેમાં શ્રેય છે

कर्तव्यं कुरु निष्कामो, भूत्वा निजं यथोचितम् ।

सूर्याचन्द्रमसाम्भोद-नदीपादपवृत्ततः ॥ ७१ ॥

(૭૨) જીભને જાળવજો

તા. ૭-૩-૫૪

જાળવવા જેવી-સંભાળીને રાખવા જેવી ધણી ચીજો છે તેમાં જીભ એ વિશેષે જાળવવા જેવી છે, તે બહુ ઘૂટી મૂકવા જેવી નથી તેમ બાંધી રાખવા જેવી પણ નથી. તેના ઉપર બળ તકાર કરવાથીયે નુકશાન થાય છે અને કાલે તેમ કરવાથીયે કાયદો નથી. બત્રીશ બત્રીશ મજબૂત ચોકીદારોની રાતદિવસ એક સરખી ચોકી હોવા છતાં તે સખણી રહેતી નથી. એટલી એ વિચિત્ર છે ચોકીદારો મજબૂત છે છતાં તેનાથી ડરતા રહે છે.

એક વખત જીભ ઉપર દાબ બેસાડવા માટે તે બત્રીસે ચોકીદારોએ તેને કહ્યું કે તું બહુ લવારો કરવાનું છાડી દે નહિ તો અમે બળવાન બત્રીશ છીએ એટલે તને હેરાન કરીશું. જવાબમાં જીભે કહ્યું કે તમે બધા જડ છો; મજબૂરી કરવા જનમ્યા છો, ચાવી ચાવીને તૈયાર કરો છો ને હું તેનો સ્વાદ લઉં છું. બત્રીશે સામે જવાબ આપ્યો કે રાંડ પાછું બોલી. અમે તને કચરી નાંખીશું, ત્યારે સ્વાદ લેવા ક્યાં જઈશ ? માટે ચૂપ રહે, જીભે કહ્યું કે આવો તો ખરા મને કચરવા, તમે કચરવા આવો એ પહેલાં હું એક વચન એવું બોલીશ કે કોઈના ડાબા હાથની થપ્પડ લેગા તમે બત્રીશે બહાર નીકળી પડશો. જીભની વાત સંભાળીને બત્રીશે ડરી ગયા ને કહેવા લાગ્યા કે માતા, એવું કંઈ બોલતી નહિ કે જેથી અમારું સ્થાન ટળી જાય. આ બત્રીશ ચોકીદારો એ દાંત છે. આ દાંત અને જીભસંવાદ કવિતામાં નીચે પ્રમાણે છે.

દાંત કહે સૂણ જીભ રાંડ, તું મ કરીશ લવારો;

અમે ઘણાં છું સખલ, ઠામ તો ટાળીશું તારો. ૧

મજૂરી કરવા કાજ, સખલ તો સરન્યા તમો;
 ચાવું અળગા થાવ, સ્વાદ તો લેત્યો અમો. ૨
 મ કરીશ વાદ વેલજી કહે, દાંત જીલ તુજને ચાંપશે;
 પણ એક બોલ એવો કહું, દાંત બત્રીશે પાડશે. ૩
 બીના બત્રીશે બાપડા, બોલે બે કર જોડ;
 માતા એહવું બોલજે, દાંત નાવે બોડ ૪

માટે જીલ જાળવવા જેવી છે, જાળવશે તો સુખી થશે.
 અને નહિ જાળવે તો દુઃખી.

सर्वदा मननं नीत्वा, संवादं दन्तजिह्वयोः ।

रसना कोपनीया नो, विज्ञाय दुबलां मृदुम् ॥ ७२ ॥

(૭૩) સોય અને ચારણી તા. ૭-૩-૫૪

સોય જે સાંધવાનું કામ કરે છે, તેમાં દોરો પડેવવા માટે માથે કાણું છે અને ચારણી કે જે ચાળવાનું કામ કરે છે. તેમાં અનેક છિદ્રો છે. એક વખત સોય અને ચારણી બન્ને ભેગા થઈ ગયા. ચારણી સોયને જોઈને તેની ચિંતા કરવા લાગી અને સોયને કહેવા લાગી કે ખડેન ! જોને તારે માથે કાણું છે. માથે કાણું કેટલું ભૂંડુ લાગે છે. સોયે તે હકીકત સાંભળીને ચારણીને કહ્યું કે ખડેન, જોને મારે માથે તો એક જ કાણું છે પણ તારે આખે શરીરે કાણું છે. તેનો તો તું કાંઈ ઉપાય કરતી નથી અને મારા એક કાણાની ચિંતા કરે છે. આ વાત સાંભળીને ચારણી ચૂપ થઈ ગઈ.

ચારણીના જેવા કેટલાક લોકો પોતાના સેંકડો છિદ્રો જોતા નથી અને સોય જેવા ખીજના નાના નાના એકાદ છિદ્રને જોયા કરે છે. છેવટે એવા છિદ્ર જોનારા છિદ્રાન્વેષી લોકો પાછા પડે છે. છિદ્રો જોવા હોય તો પોતાના જોવા અને પૂરવા માટે પ્રયત્ન કરવો પણ ચારણીની જેમ પારકા છિદ્રો જોતાં શીખવું નહિ.

શિરસ્યેવાહિતચ્છિદ્રાં, સૂચીમાક્ષિપતી મુહુઃ ।

ચાલતી સ્વાં શતચ્છિદ્રાં, તનું નનુ ન પશ્યતિ ॥ ૭૩ ॥

(૭૪) નાક કપાવતાં પહેલાં વિચાર કરજો

તા. ૯-૩-૫૪

તમે જો નાક ન કપાવ્યું હોય તો ચેતી જજો; કપાવા માટે તમને ઘણા કહેશે પણ કપાવતાં પહેલાં વિચાર કરજો. વાત એમ છે કે એક મહાન રાજ્યમાં એક આલાક બધી વાતે પૂરો બદમાસ માણસ હતો તે બે ત્રણ વખત ગુન્ડો કરતાં પકડાઈ ગયો. છેવટે તેને બધા ઓળખે તે માટે રાજ્યએ તેનું નાક કપાવીને કાઢી મૂક્યો. મનમાં ડંખ રાખીને તે દૂર દેશ આવ્યો ગયો. ભગવા કપડા પહેરીને પોતાને મોટો સંન્યાસી કહેવરાવવા લાગ્યો. લોકો ધર્મ સાંભળવા આવે. કોઈ પૂછે કે આપના નાકને શાથી ઇન્ન થઈ? તો કહે કે ઇન્ન નથી થઈ પણ મેં તે જાણી જોઈને કપાવી નાંખ્યું છે. કારણ કે વચમાં ડુંગરા જેવું તે ઈશ્વરના દર્શન કરવામાં આડું આવતું હતું. એ કઢાવી નાંખ્યું એટલે હવે સાક્ષાત્ વિષ્ણુના દર્શન થાય છે. તેની બોલવાની

વિષ્ણુના દર્શન થાય છે તેની બોલવાની અને સમજાવવાની તાકાત એટલે તેના ચેલા થવા માટે પણ ઘણા તૈયાર થયા. જે ચેલો થાય તેને નાક કપાવવું પડે, એમ તેનો પરિવાર વધ્યો. તેના પંથનું નામ સાક્ષાત્ વિષ્ણુદર્શન પંથ ” રાખવામાં આવ્યું એમ વધતા વધતા ૫૦૦ ચેલા થયા એટલે તે જે રાજાએ તેને શિક્ષા કરી હતી ત્યાં આવ્યો. ત્યાં તેનો ખૂબ પ્રભાવ વધ્યો, રાજા પોતે પણ દર્શન કરવા આવવા લાગ્યો. પોતાની છેલ્લી ઉંમરમાં રાજાને પણ સાક્ષાત્ વિષ્ણુદર્શન કરવાનું મન થયું. રાજાનું નાક કપાવાનો અવસર પણ પેલો મહંત કેમ જતો કરે ? તેને પણ મનમાં ખૂબ હર્ષ થયો. રાજાએ મંત્રીને વાત કરી મંત્રી બુદ્ધિમાન હતો. તેણે વિચાર કર્યો કે રાજા નાક કપાવશે તો હું પણ પાકી ઉંમરનો છું એટલે મારે પણ નાક કપાવવું પડશે. એટલે મંત્રીએ રાજાને કહ્યું કે આપ હમણાં ઉતાવળ ન કરો. પહેલાં હું નાક કપાવીને જોઉં કે સાક્ષાત્ ભગવાન દેખાય છે કે નહિ, પછી આપનો વારો. રાજાએ તે કબૂલ કર્યું. બીજે દિવસે મંત્રીને નાક કપાવવાનું પણ આગલા દિવસની સાંજે તેમાંથી એકને પકડીને મંત્રીએ ખૂબ માર મરાવીને બધી વાત કઠાવી. પેલાએ જેટલું જાણતો હતો તેટલું કહી દીધું તે ઉપરથી મંત્રીએ આ મહંત કોણ છે ? તેની કલ્પના કરી લીધી. બીજે દિવસે મહંતના રહેઠાણની આજુબાજુ પોલીસો ગોઠવી દીધા ને બધાની વચ્ચે તેને બુલ્લો પાડ્યો. બધા નકટાએ નાસી ગયા. રાજાને મંત્રીએ બચાવી લીધો. પેલા બદમાશને શિક્ષા કરી. આ વાત છે. દુનિયામાં આવા નાક કપાવવા જેવા સાક્ષાત્ વિષ્ણુદર્શન પંથો ઘણા ચાલે છે, તેવા પંથોના સભ્ય બનતા પહેલાં ખૂબ વિચાર કરજો. વીતરાગ પરમાત્મા સિવાય બીજા કોઈ

પણ પ્રત્યે દષ્ટિરાગ કેળવવો એ નાક કપાવવા જેવું છે, માટે તેથી બચશો તો સુખી થશો.

સાક્ષાદ્વિષ્ણોર્દર્શનં કર્તુકામો,

માયાપાશે પાપિભઃ પાતિતસ્ત્વમ્ ।

તૂર્ણનાસાં છેદયેન્નૈવ રાજન્ !

નિર્ણાસાનાં યન્ન લજ્જા ન હાનિઃ ॥ ૭૩ ॥

(૭૫) શંકા

તા. ૧૧-૩-૫૪

શંકા એ ભયંકર ચીજ છે. શંકાથી સંબંધ બગડે છે શંકા મનના નબળા માણસોને ખૂબ સતાવે છે શંકા બહાર માણસોને બહુ થાય છે. જ્યારે શંકા મનમાં ભરાઈ જાય છે ત્યારે તે પાતાનું સ્થાન ધીરે ધીરે એવું જમાવી દે છે કે પછી તેને કાઢવી ભારે પડે છે, માટે શંકા પ્રથમથી જ મનમાં પેસવા ન દેવી. તે મનમાં ન પેસે તે માટે શંકા જે કારણે થી થતી હોય તે કારણોને દૂર કરવા, તે દૂર કરવાના ઉપાય આ પ્રમાણે છે. જે બાબતની અને જેના પ્રત્યે શંકા હોય તે બાબત તેને રૂબરૂ જઈને પૂછી લેવી. કેટલોક બાબતો પૂછી શકાય એવી ન લાગતી હોય તો પણ શંકા દૂર કરવા માટે પૂછી લેવી પણ શંકાને એક ક્ષણ પણ ટકવા દેવી નહિ. શંકા દૂર કરવા માટે પોતે નિષ્પાપ બનવું, નિર્દોષ બનવું, પાપી દંભી અને સ્વાર્થીને શંકા થયા જ કરે છે. ધર્મ કરનારાઓને ધર્મ પ્રત્યે જ શંકા થાય છે તેમાં પણ સ્વાર્થ ધર્મના કળની ઈચ્છા પ્રબળ કારણ છે. કેઈ પણ જાતના કળની કામના વગર કરેલો ધર્મ અવશ્ય રૂખે છે. ધર્મને વિષે શંકા થાય ત્યારે થોડી

ધીરજ કેળવવી અને ધર્મનું પોતે આચરણ કરતા હોય તેમાં કાંઈ ભૂલ તો થતી નથી તેનો ખૂબ વિચાર કરવો. ભૂલો દૂર કરવી પણ શંકા કરોકરીને મનને ડાળવું નહિ. શંકાથી પોતાને અને પરને ઘણું નુકશાન પહોંચે છે. શંકા તે ભયંકર ચીજ છે.

શઙ્ખાવટે પતનમાચરિતં ન ચેન,
નૂનં પરં સુખમનૂનમવાપિ તેન ।

યઃ સંશયામયમિતો યમિતો નિતાન્તં,
સોઽયં સદા વિકલતાં કલયન્નકાન્તઃ ॥૭૫॥

(૭૬) ઉપકાર

તા. ૧૨-૩-૫૪

ઉપકાર કરવો એ સહેલું છે. પણ તે કરતાં ઉપકાર કર્યા પછી એ ઉપકાર કર્યાનું ભૂલી જવું ઘણું જ મુશ્કેલ છે. એમાં પણ જેના ઉપર ઉપકાર કર્યો હોય છે તે કોઈક વખત અપકાર કરે ત્યારે તો ઉપકાર કરનાર પોતાના મનને વશ રાખી શકતો નથી. બીજું બીજાએ કરેલા ઉપકારને પણ યાદ રાખવાનું કામ પણ સહેલું નથી. પોતે જે બીજા ઉપર ઉપકાર જેવું કાંઈક કરે છે તેને જે કાયથી જોવામાં આવે છે તે અને બીજા પોતા ઉપર જે ઉપકાર કરે છે તે જે કાયથી જોવામાં આવે છે તે બન્ને ઠાચો જુદા હોય છે. પહેલામાં નાનાને મોટા દેખાડવાની શક્તિ છે અને બીજામાં મોટાને નાના દેખાડવાની શક્તિ છે. વસ્તુસ્થિતિ આવી છે એટલે ઉપકારને માટે નીચેના કેટલાક સૂત્રો હૃદયમાં કેતરી રાખવા જરૂરી છે.

૧. જો ઉપકાર ગાવાની ભયંકર આદત છોડી શકાતી ન હોય તો ઉપકાર કરવા કરતાં ન કરવો એ ઇચ્છનીય છે.
૨. ઉપકાર કરીને તેને ભૂલી જવો. પોતે પોતાની ફરજ માત્ર અદા કરી છે એમ માનવું.
૩. પોતે કરેલા ઉપકારને બહુ મોટા કાર્ય તરીકે ન ગણવો.
૪. બીજાના ઉપકારને યાદ કરવો.
૫. બદલા વગર ઉપકાર કરનારા મહાન આત્માઓને દૃષ્ટિ સમક્ષ રાખવા.
૬. અપકારી ઉપર ઉપકાર કરનારા જીવનનું ચિંતન-મનન કરવું.
૭. પોતે કરેલા ઉપકારોના ભાર નીચે દબાયેલ છે તે વિચારવું.
૮. ઉપકારનું ઋણ પ્રત્યુપકારથી જ નથી વળતું પણ જેઓએ બદલાની ઇચ્છા વગર ઉપકાર કર્યા છે તે જીવનમાં ઉતારવાથી કાંઈક વળે છે આ સૂત્રો હૃદયમાં કેતરીને ઉપકાર કરવામાં આવશે તો તેના પરિણામ ઉત્તમોત્તમ છે.

વિસ્મરેત્ સત્ત્વરં ધીમા-નુપકૃત્યાપ્યનેકશઃ ।

વિસ્મરેન્નૈવ તં યેનો-પકૃતોઽપિ કિલૈકશઃ ॥ ૭૬ ॥

(૭૭) મનની સાહસુફી

૧૪--૩--૫૪

મનમાં નકામી વસ્તુઓનો ઘણો સંગ્રહ જાણે અજાણે થઈ જાય છે. કેટલીક નુકશાન કરનારી વસ્તુઓ પણ મનની

જગ્યાને રોકી રાખે છે. ખરાબ અને નકામી એ બન્ને વસ્તુઓ એકંદર નુકશાન કરનારી છે, તેને લીધે બીજી સારી વસ્તુઓ મનમાં ટકતી નથી. સારી ચીજોને માટે સ્થાન ખાલી હોતું નથી એટલે તે ચીજોને પાછું ફરવું પડે છે, એટલે મનને હંમેશાં સાફ કરવાની જરૂર છે. કામ, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, રાગ, દ્વેષ, ઈર્ષા, અસૂયા, ઈત્યાદિ દુષ્ટ વસ્તુઓ છે. નકામી વાતો શેખચંદ્રી જેવા ભૌતિક વિચારો વગેરે નકામી ચીજો છે એ સર્વને મનમાં પેસવા દેવી નહિ. આવી ગઈ હોય તો તુરત કાઢી નાખવી ને છેવટે એકાદ વખત રોજ કાઢવા માટે પ્રયત્ન કરવો. એ પ્રયત્ન એવી રીતે કરવો કે ખરાબ ચીજો નીકળી જાય અને સારી ચીજો રહે, મજબૂતપણે રહે. થોડો થોડો પણ રોજ પ્રયત્ન થશે તો વખત જતાં તેના સારા પરિણામો મળશે. પછી તો તમને એ સાફ કર્યા સિવાય ચેન નહિ પડે. બસ, આજથી અને અત્યારથી જ એ પ્રયત્ન શરૂ કરી દો અને મળ અનુભવો.

कार्यं ते कलुषं चेतः कामक्रोधादिपांशुभिः ।

तस्य शुद्धिविधातव्या, चिन्तनादिजलैरलम् ॥ ७७ ॥

(૭૮) પ્રતિજ્ઞા

તા. ૧૪--૩--૫૪

પ્રતિજ્ઞા એટલે બાધા-નિયમ, પ્રતિજ્ઞા-બાધા લેવી કે નહિ એ વિચાર ઘણી વખત ઘણાંને મૂંઝવે છે તે માટે ઘણા વિચારો ચાલતા હોય છે, તેમાં કેટલાક સાચા હોય છે ને કેટલાક ખોટા હોય છે.

૧. પ્રતિજ્ઞા લેવી એ સારું છે એમ ઘણાખરા માને છે.
૨. પ્રતિજ્ઞા લઈને અણિશુદ્ધ પાળે તે ઉત્તમોત્તમ છે.
૩. પ્રતિજ્ઞા લઈને તોડવી એ ખરાબ છે.
૪. પ્રતિજ્ઞા લઈને જાણી જોઈને તોડવી એ ઘણું જ ખરાબ છે.
૫. ખારી-ખારણાવાળી પ્રતિજ્ઞા લેવી એ અદ્ય ક્ષણ આપે છે.
૬. તૂટી જવાને ભયે પ્રતિજ્ઞા ન લેવી એ ખરાબર નથી.
૭. પ્રતિજ્ઞા લઈને તોડે એ કરતાં ન લે એ સારું એમ કેટલાક માને છે.
૮. છેતરવા માટે પ્રતિજ્ઞા લેવી એ વ્યાજબી નથી.
૯. જેનું મન મજબૂત છે તેને પ્રતિજ્ઞાની શી જરૂર છે? એવી પણ માન્યતા છે.
૧૦. પ્રતિજ્ઞા ન લે તો લાભ ન મળે પણ નુકશાન તો નથી એવા પણ વિચારો કેટલાક કહે છે.

ઉપરના દશમાંથી છ વિચારો ખરાબર છે. સાતમા વિચારમાં જો પ્રતિજ્ઞા લેનાર પ્રતિજ્ઞાને જાણી જોઈને તોડતો ન હોય તો તેને લાભ મળે છે. બૂલથી પ્રતિજ્ઞા તૂટે તો તેનું વાળણ થાય છે, પણ પ્રતિજ્ઞા ન લે એ ખરાબર નથી આઠમો વિચાર ખરાબર છે. નવમા વિચારમાં મન વિશ્વાસ કરવા જેવું નથી. મજબૂત મન દગો દે છે. પ્રતિજ્ઞાથી બાંધેલું મન દગો દેતું નથી. જેનું મન મજબૂત છે તેઓએ પણ પ્રતિજ્ઞા જરૂર કરવી જોઈએ. દશમા વિચારમાં પ્રતિજ્ઞા લે તો લાભ છે અને ન લે તો નુકશાન છે. પ્રતિજ્ઞા એ વેપાર જેવી નથી કે વેપાર કરે તો કમાય પણ ન કરે તો ન

કમાય એવું પ્રતિજ્ઞામાં નથી. પ્રતિજ્ઞા લે તો પાપથી અટકે અને પુણ્ય વધારે અને ન લે તો પાપ બાંધે માટે પ્રતિજ્ઞા લેવી જ જોઈએ મનને મજબૂત કરીને પ્રતિજ્ઞા લેતાં શિખવું અને યાવત્ દરેક પ્રકારની પ્રતિજ્ઞા લઈને પાપથી સર્વાથા છૂટા થવું. નાની પણ પ્રતિજ્ઞા એવા સુંદર ઉત્તમ ફળો આપે છે તે તો અનુભવે સમજાય.

મુક્તં મનો દુરન્તાનાં દુર્વૃતાનાં નિબન્ધનમ્ ।
તદેવ નિયમૈર્દાન્તં, ચેતનં ચેતયત્યહો ॥ ૭૮ ॥

(૭૯) પાછળથી લોકો રોવે એવું કાંઈક કરજો.

૧૪-૩-૫૪

વાત વાતમાં જીવન પૂરું થશે. જીવન પૂરું થશે એટલે આ જીવ ચાલ્યો જશે—એવો એકે ઉપાય નથી કે એકક્ષણ પણ વધુ તે રહે. જીવને એક વખત જવાનું છે એ ચોક્કસ છે પણ તેને કઈ રીતે જવું એ વિચારણીય છે. જીવ જાય છે ને પાછળ ઘણાને મૂકી જાય છે કેટલાક જીવો જાય છે ત્યારે પાછળ રહેલા લોકો રાજી થાય છે, તેના નજીકના સંબંધીઓ પણ મનમાં રાજી થાય છે. પાછળના લોકો કહે છે કે સારું થયું. ઘણા ખરાબ હતા એ ગયો એ સારું થયું, શાંતિ થશે. જેણે આવું જીવન જીવ્યું છે તે દુર્ગતિમાં જાય છે. બીજા કેટલાક જીવો જાય છે ત્યારે દુનિયાને કાંઈ લાગતું વળગતું નથી, ફક્ત તેના સગા-સંબંધીઓને દુઃખ થાય છે. જનારની પાછળ તેઓ શોક કરે છે, રોવે છે. તેમાં જનાર એકંદરે સારો હોય છે પણ તે સંબંધીઓ પૂરતો. સંબંધીઓમાં રોનારા માટે ભાગે જનારાથી સઘાતા બાહ્ય

સ્વાર્થને રાવે છે એવા જીવોની ગતિ નથી એવી ખરાબ કે નથી એવી સારી, મધ્યમ ગતિમાં તેઓ જાય છે. અમુક આત્માઓ દુનિયાના લોકોને રાતા મૂકીને હસતાહસતા મૃત્યુ જાય છે. પરમાર્થ માટે તેઓ જીવ્યા હોય છે. જીવન એવું તેઓ જીવ્યા હોય છે કે તે આદર્શભૂત ગણાય છે. તેઓ ઉત્તમ ગતિમાં જાય છે. એવું જીવવું કે પાછળના લોકો રાવે ભલે રાવે.

આયુઃ પૂર્ણં ભવત્યેવ, પ્રાયસ્તૂર્ણં શરીરિણામ્ ।

ગુણિનાં કેવલં તેષાં, નામ ગૃહ્ણન્તિ સજ્જનાઃ ॥ ૭૧ ॥

૨૬૪

(૮૦) પાણી અને દૂધ

તા. ૧૬-૩-૫૪

પાણી અને દૂધ એક બીજા એવા મળી જાય છે કે પછીથી તે છૂટાછૂટા ઓળખી પણ શકાતા નથી એક બીજા પરસ્પર ગુણોનું સમર્પણ વિના ભેદભાવે કરે છે અને અભેદ-ભાવને પામી જાય છે. પછી તો એકને સુખે સુખી અને એકને દુઃખે દુઃખી બીજા થાય છે.

દૂધને ગરમ કરવા માટે ચૂલે ચડાવ્યું. દૂધ ઉપર કષ્ટ આવ્યું એટલે તેનું કષ્ટ પોતે માથે લઈ લીધું ને પાણી પોતે પહેલાં જ બળવા માંડ્યું. દૂધે જોયું કે મારે માટે પાણી દુઃખ સહન કરે છે એટલે તે ઉછળી ઉછળી અગ્નિમાં પડવા તૈયાર થયું ઉભરાવા માંડ્યું. દૂધને શાંત પાઠવાનો બીજા કોઈ ઉપાય ન હતો. ઉપર મૂકેલું ઢાંકણ પણ તે ટકવા દેતું નહિ છેવટે દૂધ ગરમ કરનારાએ તેનામાં પાણી નાખ્યું. પાણીનો સમાગમ થયો એટલે દૂધ શાંત પડ્યું.

કોઈની પણ સાથે મૈત્રી કરવી નહિ અને કોઈને પણ મિત્ર બનાવવા નહિ. કરવા તો દૂધ પાણીની માફક અંતર રાખવું નહિ. એકમેક થઈ જવું. એવી એકતા સાધનારને છેવટે સુખ ને યશ મળે છે. સિદ્ધના જીવો પરસ્પર કેવા એકમેક થઈને રહ્યા છે. છે કોઈ તેમને છૂટા પાડનારા ? આ પુદ્ગલોની દોસ્તી તદ્દન જૂઠ્ઠી-બનાવનારી છે. ઘડીક ઘડીકમાં છોડી દે છે. એની ભાઈબંધીનો ત્યાગ કરીને છૂટી પડી ન શકે એવી મિત્રતા માટે યત્ન કરવો શ્રેયસ્કર છે.

प्रशस्तं पयसोर्यद्वत्, सख्यमयुतसिद्धयोः ।

विघातव्यं तथा सद्भि-र्हातव्यमन्यथा वृथा ॥૮૦॥

(૮૧) ધર રૂંટે ધર જાય તા. ૧૬-૩-૫૪

એક વન હતું. જરા બાબુએ પડી ગયેલું એટલે ત્યાં વૃક્ષો ખૂબ વધ્યા હતા. એક દિવસ એક નવો સુતાર ત્યાં જઈ ચડ્યો. સુતારની સાથે તેનો એક ભાઈબંધ હતો. તેને સુતારે વાત કરી કે અહિં વૃક્ષો ઘણા છે માટે કોઈક વખત વાત, લાકડાં કાપીને લઈ જઈશું. વૃક્ષો વાત સાંભળીને ફફડી ઉઠ્યા કે આપણું આવી બન્યું. પણ એક અનુભવી ઝાડ હતું તેણે કહ્યું કે જો આપણામાં સંપ હોય તો ડરવાનું કાંઈ કારણ નથી. સુતાર કુહાડી લઈને એક દિવસ આંચો પણ એકલી કુહાડી શું કરે? તે અણધર હતો. કુહાડીથી વૃક્ષો કાપી શકાય નહિ. એમ ને એમ આવે ને જાય પણ કાંઈ વળે નહિ. છેવટે એણે એક અનુભવીને પૂછ્યું. તેણે કહ્યું કે એકલી કુહાડીથી કાંઈ ન થાય, તેમાં લાકડાનો હાથો ભેઈએ. સુતારે લાકડાનો હાથો નાખ્યો ને પછી ઝાડને

કાપવા માંડ્યા. ઘર ફૂટે ઘર જાય એ એનું નામ. આ સમજવા જેવું છે. કર્મને તોડવા હોય તો તેનું ઘર ફેંડવાની જરૂર છે. તેને આત્માના પક્ષમાં લઈને પછી કર્મને તોડવા માંડવા. બાકી એમાંથી કોઈ નહિ ફૂટે ત્યાં સુધી આત્મા કાંઈ કરી શકશે નહિ.

स्वजनं भेदयित्वैव, प्रवेशः प्राप्यते परैः।

ભેદનાત્ પ્રાક્ તુ તત્ત્વેવ પરોઽકિચ્ચિકરો ન કિમ્ ? ॥ ૮૧ ॥

(૮૨) વક્રોક્તિ : આડા બોલ તા. ૧૭-૩--૫૪

કેટલાકને આડું બોલવાની આદત હોય છે. કેટલીક વખત મજાકમાં આડું બોલાય છે. અને કેટલીક વખત જુદી રીતે આડું બોલાય છે. મજાકમાં આડું બોલાય તે રંગના છાંટણાની જેમ ગમે છે. તેને સંસ્કૃતમાં વક્રોક્તિ કહેવામાં આવે છે. આ વક્રોક્તિ-આડું બોલવું એ એક ભાષાનો અલંકાર છે, ભૂષણ છે. કાવ્યમાં એ કોઈ કોઈ સમય સુંદર દીપી ઊઠે છે. નીચેનો એક સંવાદ તેનું સુંદર ઉદાહરણ છે.

એક પતિ પત્ની હતા. બન્ને ધર્મિષ્ઠ હતા ને ગમ્મતી હતા. તેઓ રહેતા હતા ત્યાં સત્તરમા શ્રીકૃંથુનાથજીનું મંદિર હતું એક વખત તેઓ ગમ્મતે ચઢ્યા.

પત્નીએ કહ્યું—સ્વામીનાથ ! કૃંથુને નમસ્કાર કરો.

પતિએ કહ્યું—નાના જંતુ-કૃંથુને કોણ નમે ?

પત્ની—ના ના. હું નાના જંતુની વાત નથી કરતી. હું તો શ્રીદેવીના પુત્રને નમસ્કાર કરવાનું કહું છું.

પતિ—શ્રીદેવીનો પુત્ર તો પ્રધુમ્ન કામદેવ, તેને આપણે નમસ્કાર કરવાનો ન હોય.

પત્ની—અરે પ્રધુમ્નની કોણ વાત કરે છે? હું તો સૂરના સુતની વાત કરું છું.

પતિ—કોણ સૂરનો સુત? શનિ? તે આપણને ન નડે.

પત્ની—શ્રીદેવી માતાના અને સૂર રાજાના પુત્ર સત્તરમ્ કુંથુનાથ ભગવાન છે. તેને નમન કરવાની વાત છે.

પતિ—હા. હા. એને તો આપણે રોજ નમસ્કાર કરીએ. આ આડા બોલો કેવા સુંદર લાગે છે. આડું બોલવાનું મન થાય તો તેમાં પણ તત્ત્વ નીકળે એવું બોલવું. પણ તુરંચ બોલીને સમય ખગાડવો નહિ. કેમ આનંદમાં છો? એમ કોઈ પૂછે ને સામો જવાબ આપે કે ના, આનંદમાં નથી, મુંબઈમાં છીએ. કેમ ચાલે છે? એના જવાબમાં ચા નથી લેતા પણ દૂધ લઈએ છીએ એ બધું તુરંચ છે. એમાં કાંઈ તત્ત્વ નથી. એ બધા અલંકારમાં આવે પણ અણુધડ ઠારીગરના ઘડેલા એ ભારભૂત, એ ગમે નહિ. સારા અલંકાર દીપાવે છે. અલંકાર તે અલંકાર.

વિનોદાર્યાપિ વક્રોક્તિઃ, પ્રૌઢભાવેન યોજિતા ।

અલઙ્કારિર્મતા સઙ્ગિરન્યથા ત્વનલઙ્કરિતિઃ ॥૮૨॥

(૮૩) સુખ અને તેના સાધનો તા. ૨૦-૩--૫૪

સુખની શોધમાં કોણ નથી? કર્મથી જેઓ નથી છૂટ્યા તેઓ સર્વનું મધ્યબિંદુ એક જ છે. સુખ : સુખ માટે સર્વ

પ્રવૃત્તિઓ કરાય છે. તે વસ્તુ શું છે. તે પ્રવૃત્તિઓ કરનારાઓમાંથી મોટે ભાગે કોઈ જાણતું નથી, જાણે છે તો તે કોઈ વિરલા જ, સુખને જાણ્યા પછી તે મેળવવાના સાધનો કયા છે? તેમાં પણ ઘણો ગોટાળો છે. એ ગોટાળામાં ફસાએલા જીવોએ તે સાધનો નક્કી કરવાની ખાસ જરૂર છે.

૧. આત્માની સ્વતંત્રતા એ સાચું સુખ છે.

૨. આત્માની કર્મ અધીનતા એ દુઃખ છે.

૩. આત્માને કર્મે કરી આપેલી સગવડ એ જનાવટી સુખ છે.

૪. આત્માને જનાવટી સુખમાં ઊભી થતી અડચણો એ જનાવટી દુઃખ છે.

૫. કર્મથી હળવો કરવા મોટે આત્મા જે સાધનો સેવે છે તે સુખના સાચા સાધનો છે. તેમાં આત્માની અંદરની શુદ્ધ પરિણતિ એ મુખ્ય છે.

૬. આત્મા કર્મથી ભારે જને એવા જે સાધનો તે સુખના નથી પણ દુઃખના છે. આ છે સુખ અને તેના સાધનોનું રહસ્ય.

સુખ કર્માધીનં ભવતિ ભવચક્રે વિચરતાં,
 ન સૌરવ્યં તદ્ યસ્માદ્વિકલયતિ ચૈતન્યમભિતઃ ।
 યદેવસ્વાધોનં નિરવધિ નિરન્તં નિરુપમં,
 યતન્તે ધીમન્તસ્તદિહ સુખમાપ્તું પ્રતિપલમ્ ॥ ૮૩ ॥

(૮૪) બધું છે પણ એ એક નથી તા. ૨૧--૩--૫૪

શરીર સુંદર અને સશક્ત છે. ઇન્દ્રિયો સાજી અને નરવી છે. પરિવાર વફાદાર છે, સ્નેહાળ છે. સગાસંજાંધીઓ મીઠો સંજાંધ રાખે છે. મિત્રો માયાળુ અને વિશ્વાસુ છે. મન મજબૂત અને સમજી છે પણ જીવન જીવવું ભારે થઈ પડ્યું છે. બીજને અળખામણા જેવા લાગીએ છીએ. દેખીને આમો પાસે નથી આવતો પણ દૂર ભાગે છે. પરાણે જઈએ છીએ તો આવકાર નથી મળતો પણ જાકારો મળે છે. આ બધું કેમ થાય છે. જીવનમાં શેની ખામી છે કે આમ ઊલટું થાય છે. ખામી એ છે કે પાસે વસુ નથી, લક્ષ્મી નથી, ધન નથી, પૈસા નથી. એ હોય તો બગડતો મામલો સુધરી જાય. વસુ આવે એટલે પશુ મટી માનવ, દાનવ બની જવાય પણ એ આવે શી રીતે? લક્ષ્મી કેમ નથી મળતી? શું ઉદ્યમની ખામી છે? સાચા વ્યાપારો કર્યા પણ સફળતા ન મળી ત્યારે ખામી શી છે? નથો સમજાતું. કેમ ન સમજાય? એ રટન છૂટે ત્યારે સમજાય કે ખરી ખામી લક્ષ્મીની નથી પણ ખામી છે ધર્મની, ગમે તેટલી લક્ષ્મી અને બધું હોવા છતાં જો ધર્મ નથી તો કાંઈ નથી. થોડું જે દેખાય છે તે થોડા વખત માટે. લક્ષ્મી કે તેના જેવું બીજું આજુ ડશે, નહિ હોય તો ચાલશે. જો ધર્મ હશે તો ધર્મના બધા દાસ છે. ધર્મથી બધા ખેંચાઈ આવે છે. બધું છે પણ એક નથી-ધર્મ નથી તો કાંઈ નથી. ધર્મ છે તો બધું છે.

अस्ति सर्वं, धनं नास्ति, नास्ति किमपि विष्टपे ।

धर्माधीनं धनं तस्मा-द्धर्मे सर्वं समस्यति ॥ ૮૪ ॥

(૮૫) ધ્યેય

તા. ૨૨-૩-૫૪

જે કાંઈ કરવામાં આવે છે તેની પાછળ કોઈ ને કોઈ ધ્યેય તો હોય છે, પણ તે ધ્યેય બરાબર છે કે નહિ અને જે કરવામાં આવે છે તેથી તે ધ્યેય સિદ્ધ થાય છે કે નહિ તેનો વિચાર ઓછો થાય છે. એ વિચાર ઘણો જરૂરી છે. એ વિચાર વગરની પ્રવૃત્તિઓ મૂઠ છે. ધ્યેય સામાન્ય-પણે રાખી શકાય છે અને વિશેષતાથી સમજીને રાખી શકાય છે પણ ધ્યેય નક્કી કરવું જરૂરી છે. ધ્યેય ઊભું રાખવું. મુખ્ય ધ્યેય પરમ પદનું કે જે પરમોચ્ચ છે તેનું રાખવું, તેને અનુરૂપ બીજા વચલા ધ્યેયો અનેક રાખી શકાય છે પણ આખરી છેવટનું તો પરમ પદ-મોક્ષનું ધ્યેય હોય કારણ કે તે કરતાં બીજું કોઈ ઉચ્ચ નથી એટલે જ્યાં સુધી તે સિદ્ધ ન થાય ત્યાં સુધી ચિત્ત ડામાડોળ થતું નથી. ધ્યેય સ્થિર હોય એટલે ધ્યાન પણ સ્થિર થાય છે.

તે ધ્યેયને સિદ્ધ કરનારા આત્માઓને આદર્શ રાખવા એટલે ધ્યેયના સંબંધમાં ચિત્તની ચંચળતા દૂર થાય. વિશિષ્ટ આત્માઓનું પણ એ જ ધ્યેય હતું. એટલે એ ધ્યેય રાખવાથી આત્મા વિશિષ્ટ બને છે. ધ્યેય ઊંચું રાખો અને તેની સિદ્ધિ માટે સતત યતન કરો.

ધ્યેયં यस્ય भवेच्छुद्धं, शुद्धं सर्वं तदीयकम् ।

ध्येयेन विकलो लोके, कर्मठोऽपि विनश्यति ॥ ૮૫ ॥

(૮૬) એને વધતા વાર નથી લાગતી તા. ૨૩-૩-૫૪

મનગમતી વસ્તુ હોય કે ન હોય પણ કેટલીક વસ્તુઓ એવી છે કે તે એમ ને એમ વધતી જાય છે. થોરની માફક એ વધે છે. વધી ગયા પછી તેમાંથી છૂટવું સહેલું નથી પણ ઘણું જ મુશ્કેલ છે. કૂદકે ને ભૂસકે વધી જતી એવી ચાર ચીજ્જી આસ ચેતવા જેવું છે પ્રથમ જ ચેતી જનાર બચી જાય છે અને બેદરકાર રહેનાર મરે છે. તે ચાર આ છે.

૧. દેવું. ૨. ગુમડું. ૩. અગ્નિ. ૪. કષાય.

૧. દેવું થોડું છે. કાંઈ ચિંતા જેવું નથી એમ વિચારી કાળજી વગરના માણસો આખા ને આખા દેવામાં ડૂબી જાય છે. પછી તો સંપત્તિ ગુમાવે નહિં તો આબરૂ ગૂમાવે. ફક્ત એક રૂપિયાનું દેવું વ્યાજ સહિત સો વર્ષે કેટલું થાય એ ગણવાથી બળર પડે કે દેવું કેમ વધે છે.

૨. નાની ફાડલી થઈ હોય. મટી જશે એમ માની લેવાય પણ એ વધતાં એવી વધી જાય છે કે અંગ આખું કપાવી નાખવું પડે છે. સેંકડો એવા પ્રસંગો બન્યા છે ને બને છે

૩. અગ્નિના એક તણખામાંથી મોટી મોટી આગ સર્જાના બનાવો અજણ્યા નથી.

૪. કષાય શરૂમાં નજીવો લાગે. ક્રોધ કે માન, માયા કે લોભ પણ તે વચના વચતા ભયંકર નીવડે છે. શરૂમાં જ એને દાબી દેવાં જોઈએ. ઘરમાં પેસીને તેઓ ઘરનો કબજો મેળવી લે છે. એટલું જ નહિ ઘર ખેદાનમેદાન કરી મૂકે છે મશ્કરીમાંથી રાજ્યના રાજ્ય કષાયને કારણે નાશ પામી ગયા છે.

ચારેથી ચેતયું અને પહેલેથી જ તેને વધવા ન દેવા
પણ હાખી દેવા.

અણયોવં વળયોવં, કસાયથોવં ચ અગ્નિયોવં ચ ।
ન હુ મે વીસસિયન્વં, થોવં પિ સે વહું હોઈ ॥

ઋણં વ્રણં કષાયોઽગ્નિ-ર્લધ્વપિ ચિરમેધતે ।
તસ્માસ્તદ્વિલમ્બેન, વિધ્વંસયતિ સાત્વિકઃ ॥૮૬॥

(૮૭) વિશ્વાસ કરતા નહિં તા, ૨૬--૩--૫૪

કોઈની પાસે કામ લેવું એ જુદી વાત છે અને વિશ્વાસ
મૂકવો એ જુદી વાત છે. પોતાનું કામ કરાવવા માટે જુદા
અનેકની સહાય લેવી પડે પણ તેથી જેની પાસે કામ લેતા
હોઈએ કે જેઓ પોતાના સ્વાર્થની ખાતર આપણું કામ
કરી આપતા હોય તેમના ઉપર વિશ્વાસ મૂકી દેવો નહિ. જે
વિશ્વાસ મૂક્યો તો મરાયા સમજાશે. વિશ્વાસ ન રાખવા
જેવા. ૧. કાયા. ૨. યૌવન. ૩. સગાસંબંધીઓ ૪. ધન-
દોલત એ ચારને ખાસ ઓળખી લેવા ને તેના ઉપર ખરા-
બર તકેદારી રાખવી. તેનો ભરોસો રાખશો તો ભલીવાર
તો નહિ આવે પણ પૂરા નુકશાનીમાં ઉતરી જશો.

૧. કાયાની પાછળ કેટલું કરવું પડે છે અને તે પોતાની
થતી નથી.

૨. યૌવન જોતજોતામાં આદ્યું જાય છે, તેના ઉપર
દેખરેખ ન હોય તો ઉન્માદો કરાવી બાજી બંધી વાળી દે છે.

૩. સગા બહાલાઓ સ્વાર્થ સધાતો હોય તો સારા;
નહિતો કડવા ઝેર જેવા છે.

૪. ધન, દોલત કેટલાં અનર્થ કરાવે છે, એ જુવું નર્થી માટે જો બચવું હોય તો આ ચારથી ચેતતા રહેવું.

તેઓની પાસેથી કામ લેવું પણ તેને રવાડે ન ચડી જવું. તેને નોકર બનાવવા પણ શેઠ નહિ. આપણું કહ્યું તે કરે એવા કરવા પણ તેઓનું કહ્યું આપણે કરીએ એ વાત નહિ. પૂરી તકેદારી હશે, પોતપોતાના કાળુમાં હશે તો ઉપરના ચાર લાભ કરશે. નહિ તો તેઓ જેવા છે તેવું કરશે.

શરીરં ન વિશ્વાસપાત્રં કયશ્ચિદ્,

નવા વૈભવઃ સંભવેદ્યવ્યભાવઃ ।

તથા ચિન્તયિત્વા સ્વસાધ્યે વિશેષાત્,

સતા તત્પરેણાશુ માન્યં સમન્તાત્ ॥૮૭॥

(૮૮) કાળજી કેકાણે રાખજો. તા. ૨૭-૩-૫૪

સમુદ્રને કાંઠે નાનું એવું વન હતું. તેમાં ઘણા વાંદરાઓ રહે અને કિલ્લોલ કરે. કાંઠે જાંબૂના ઘણા ઝાડ, તેના ફળો વાનરો ખાય. તેમાં એક જાંબૂનું ઝાડ બરાબર સમુદ્રના કાંઠાની લગોલગ હતું. તેના ઉપર વાંદરાઓનો નાયક મોટો વાંદરો રહે. બીજા કોઈની તાકાત નહિ કે તે ઝાડ ઉપર આવી શકે. તે વાંદરાને એક મોટા મગરમંછ સાથે સાથે દોસ્તી થઈ. વાંદરો જાંબૂડાના ફળ મગરને આપે. એક વખત મગર થોડા ફળો પોતાની સ્ત્રી પાસે લઈ ગયો ને વાંદરાની બધી વાત કરી. મગરની સ્ત્રીએ મગરને કહ્યું કે જે વાંદરો આવા મીઠા ફળો હંમેશ ખાય છે. તેનું કાળજી કેટલું મીઠું હશે? માટે તમે તેને અહિં લઈ આવો. આપણે તેનું કાળજી ખાઈએ. મગરે તેને ઘણી સમજાવી પણ તે

માની નહિ. ખજી તો મગર કાંઠે આવ્યો અને વાનરને પોતાને ઘેર આવવા કહ્યું. વાનર ભોળવાઈ ગયો. ને મગરની પીઠ ઉપર ચડી ગયો. સમુદ્રમાં કેટલેક દૂર ગયા એટલે મગરે બધી સાચી વાત કરી. તારું કાળજી ખાવાની ઈચ્છા મારી સ્ત્રીને થઈ છે માટે તને લઈ જાઉં છું. વાનર ચેતી ગયો અને કહ્યું કે એમાં શું મોટી વાત છે મને પહેલેથી જ કહેવું હતું. હું મારું કાળજી એ આડ ઉપર લટકાવી રાખું છું. જો કહ્યું હોત તો લઈ લેત. ચાલો હજી ક્યાં મોડું થયું છે લઈ આવીએ. મગરે વાત સાચી માની અને પાછો કાંઠે આવ્યો. વાનર ફૂંદીને આડ ઉપર ચડી ગયો. મગરે કહ્યું હવે ચાલ. વાનર કહે મૂર્ખ ! કાળજી તે ક્યાંય જીજે મૂકાતું હશે? તને જાંખૂ ખવરાવ્યા તેનું આ ફળ? જા હવે.

જીવ વાનર છે. સંસાર સમુદ્ર છે. મોડ મગર છે. વાસના મગરની સ્ત્રી છે. સુખ એ જાંખૂ છે. ધર્મ તે વાનરનું કાળજી છે. ચેતે તો બચે નહિ તો વાસના ધર્મને ખાઈ જાય.

जीवा वानरसन्निमोऽथ मकरो मोहः पयोधिर्भवा,

जम्बूवृक्षफलं सुखं च हृदयं शाखामृगीयं वृषः ।

मत्सीदारुणवासना तदुदितां वार्तां निशम्यादराद्,

धर्मारोધनतत्પરોચ્છમનસઃ સન્તોઽનિશં જાગ્રતિ ॥૮૮॥

(૮૯) વિવેક

વિવેક એ એક ગુણ છે. એ ગુણ જેમ જેમ ખીલતો જાય છે, તેમ તેમ દોષ દૂર થતા જાય છે. વિવેક એટલે વહેંચણું, ખરાખોટાની સમજણ. આ કાર્યમાં આટલો લાભ છે ને આટલું નુકસાન છે તેનો યથાર્થ બોધ. આ દોષ

ગણાય અને આ ગુણ કહેવાય. આનો સંસર્ગ સમાગમ કરવા લાયક છે અને આનો સંસર્ગ છોડી દેવા જેવો છે એ સર્વ વિવેક જણાવે છે.

જે એક વિવેક ગુણ જીવ રાખી લે, ખરાબર ખીલવે તો ભલે તેનામાં સેંકડો દોષો રહ્યા હોય પણ તેનાથી ડરવાની જરૂર નથી. દોષો ખીલ કોઈથી ડરતા નથી. ક્રૂર ડરે છે એક વિવેકથી. જે વિવેક જાગૃત હોય તો દોષો ધીરે ધીરે વિદાય લે છે અને ગુણો આવીને સ્થિર થઈ જાય છે.

વિવેક જીવમાં આવે અને ખીલે તે માટે હંમેશાં સાંજે, રાતે અને સવારે પોતાની પ્રવૃત્તિઓના સાચા નફા નુકશાન વિચારવા. એ વિચારવાની ટેવ વધારવી. એ એટલે સુધી વધારવી કે પ્રવૃત્તિ કરતી વખતે પણ એ જાગૃતિ હોય. એવી સાચી જાગૃતિ ક્ષણે ક્ષણે રહે એ વિવેકનું ટોચનું સ્વરૂપ છે. ભલે પ્રવૃત્તિમાં ભૂલ આવી જાય પણ તેનો વિવેક કરવામાં ભૂલ ન આવવી જોઈએ. કદાચ અણસમજથી કે ગેરસમજથી. કોઈક વખત પ્રવૃત્તિઓનો વિવેક કરવામાં જીવ ભૂલ કરી ખેડો હોય તો ખીલ વિવેકી આત્માઓને પોતે કરેલો વિવેક જણાવવો. જે તે વિશિષ્ટ વિવેકી આત્માઓ તેને ખરાબર કહે તો ખરાબર, નહિ તો તેઓ સમજાવે તે પ્રમાણે સુધારા કરતા જવું. જે એક વિવેકચક્ષુ મળી જાય તો અનાદિનો અંધાપો દૂરી જાય.

विवेकनयनं यस्य स एव पटुलोचनः ।

यस्य तन्नास्ति सोऽक्षिभ्यां नेत्राभ्यां, पश्यन्नपि न यद्वति ॥૯૧॥

(૬૦) શત્રુ અને મિત્ર તા. ૨૮-૩-૫૪

આપણું ખરાબ કરે તેને આપણે શત્રુ કહીએ છીએ અને આપણું સારું કરે તેને આપણે મિત્ર કહીએ છીએ. જીવ પોતાનું ખરાબ કોણે કોણે ક્યું છે તેની જેટલી ગણતરી કરે છે તેટલી પોતાનું લહું કોણે કોણે ક્યું છે તેની ગણતરી કરતો નથી. ખરાબ કરનારને ઘઠમાં રાખીને તેનો બદલો લેવાના અવસરની રાહ જોયા કરે છે. અને પ્રમંજ આવે સામાનો ઘાટ ઘડી નાખે છે. પરિણામ પોતાની તરફેણમાં આવે છે ત્યારે ફૂલાય છે. જો બાજી ઊંધી વળી જાય, સામો માથાનો મળે તો અંદરને અંદર સમસમી જાય છે. આમને આમ તેનું પરિબ્રમણ ચાલ્યા કરે છે. પણ જીવની મોટામાં મોટી ભૂલ, અણસમજ અને ગેરસમજ એ છે કે તે બીજાં મારું ખરાબ કરે છે. એમ માને છે. ખરી રીતે એમ નથી. પોતાનું ખરાબ કરનાર પોતે જ છે પોતે ખરાબ કર્યો કર્યા છે, પાપથી ભારે બન્યો છે. તેના કૃણ તેને ભોગવવા પડે છે. બીજો તો તેમાં ક્ષત નિમિત્ત બને છે. એ જ પ્રમાણે લલાઇમાં પણ બીજો નિમિત્ત છે. પોતે જ પોતાનો શત્રુ છે અને પોતે જ પોતાનો મિત્ર છે. ઊંધા કર્મો કરનાર આત્મા પોતાનો શત્રુ છે. અને સવળા કર્મો કરનાર આત્મા પોતાનો મિત્ર છે. કુછંદે ચડી જઈને લાખો અને કરોડોની સંપત્તિ ગુમાવી બેસે ને લિખારી બને તેમાં બીજો શું કરે. કુછંદે ચડેલો જીવ પુરુષ પોતે જ પોતાનું તુકશાન કરે છે. અને સારા ઉદ્યમે કરનાર કમાઈને શ્રીમંત બને છે. લલેને કોઈની પણ સહાય ન હોય. એ જ પ્રમાણે જીવ માત્રનું છે. નિમિત્ત વશ ઠપાયો જાય છે પણ ખરા શત્રુ એ છે ને તેની સામી બાજી મિત્ર છે. આટલું મજબુત હૃદયમાં કેતરી રાખવું.

कुर्वन् दुष्कर्म निःशक-मात्मैव रिपुरात्मनः ।

स एव स्वात्मनो मित्रं धर्मं सम्बद्धं चरन् वरम् ॥૧૦॥

(૬૧) જે રાતદિવસો જાય છે તે પાછા આવતા નથી

તા. ૨૯-૩-૫૪

દિવસ પુરો થાય છે ને રાત પડે છે અને રાત પૂરી થાય છે ને દિવસ ઉગે છે. દિવસ અને રાતનું એમ ચક્ર અટક્યા વગર ચાલ્યા જ કરે છે. વીતી ગયેલા દિવસો અને રાત્રિઓ પાછી ફરતી નથી પણ તે ગયેલા દિવસો અને રાત્રિઓમાંથી કોઈ કોઈ દિવસ અને કોઈ કોઈ રાત જીવનભર ન ભૂલી શકાય એવા બની જાય છે. એ દિવસ અને એ રાત ગમે ત્યારે આંખેહૂળ નજર સામે તરવર્યા કરે છે

જે યાદ આવી જાય છે એવા દિવસ અને રાત છે. તેમાં બે પ્રકાર છે. એક સુખના દિવસ અને રાત, બીજા દુઃખના દિવસ અને રાત. સુખના દિવસ-રાત, જીવને સંભારતા આનંદ આવે છે. અને દુઃખના દિવસ-રાત સંભારતા જીવને દુઃખ થાય છે. ભલે પછી તે સુખ અને દુઃખ પોતાના મનના માન્યા હોય પણ આ સુખ અને દુઃખના દિવસ-રાત કરતાં પણ જીવને માટે વારંવાર યાદ કરવા લાયક દિવસ-રાત એ છે કે જે દિવસરાતમાં આત્માને અજવાળે એવો પ્રસંગ મળી ગયો હોય, બની ગયો હોય. આત્મા જેમાં પોતાનું દર્શન કરે એવા દિવસરાત દુર્લભ છે. ગયેલા દિવસરાત પાછા ફરવાના નથી. એટલે તે ગયેલા દિવસ

અને રાત્રીઓમાંથી જે દિવસરાત એવા ગયા હોય તે વારંવાર યાદ કરવા અને આવતા દરેક દિવસ રાતને તેવા ચિરમ્મરણીય કરવા તત્પર રહેવું. લાખો નિઃકુળ દિવસ રાતમાં એક ક્ષણ જ એવી સાંપડે છે અને નથી પણ સાંપડતી. નથી સાંપડતી ઘણાને અને સાંપડે છે કોઈક સામ્ય-શાલીને જ. એટલે ગયેલાનો અકસોસ કરીને ખેસી ન રહેતાં આવતા દિવસરાતને સફળ કરવા માટે સજાગ બનવું.

सत्वरं बासरो याति, प्रवात्येवं विभावरी ।

नायान्ति ते पुनर्याता, बिभाव्यैवं हितं चरेत् ॥ ૧૬ ॥

(૯૨) વાવેતર

તા. ૩૧-૩-૫૪

વાવેતર એટલે ખેતરમાં ખી વાવવામાં આવે છે તે એ ખી વાવવાની ક્રિયા જેવી તેવી નથી. ખેતરમાં એમને એમ ખી નાખી દેવાથી કાંઈ ફળ મળતું નથી. તેને માટે ખેતરને પ્રથમ સાફ કરવું પડે. તેમાંથી કાંટા કાંકરા પથ્થર વગેરે જે પાકને નુકશાન કરનાર છે, તે દૂર કરવાં પડે. ખેતરમાં પાકને યોગ્ય સારું ખાતર નાંખવું પડે વખત આવે એટલે ખેતરને ખેડવું પડે. પછી જે પ્રકારના ખી વાવવાના હોય તેની રીત જાણવી જોઈએ કોઈ ખી ઊંડું વવાય તો સારું ઊગે. કોઈને માટે ક્યારા કરવા જોઈએ તો કોઈ એમને એમ ખીલે.

આ સર્વનો પૂરો ખ્યાલ રાખીને ખીજકોની વાવણી થાય છે. જેવા આ ધાન્ય ખીજકો છે તેવા ગુણરૂપી ખીજકો છે. એ ખીયારણુ ઘણું મોંઘું મળે છે એના વાવેતરમાં

ખૂબજ કાળજી રાખતી પડે છે. વિશ્વ સુખી છે ને એ ગુણનો પાક ઉતારે છે. તેને લઈને તેમાં જુદા જુદા ગુણોનો પાક જુદે જુદે સ્થળે ઉપજે છે. એક બીજા દેશે જરૂર પૂરતો એ પાક બીજેથી ખરીદે છે. અને કાર્ય ચાલે છે. પણ તેથી આનંદિત થવાની કે સંતોષ માની લેવાની જરૂર નથી. જરૂરી પાક પોતાને ત્યાં ઉત્પન્ન થાય ત્યારે જ પરતંત્રતા ટળે. પણ જો બધા આગસુ થાય તો ભૂખે મરે. ગુણના વાવેતરના સંબંધમાં આ બેદરકારી બહુ જોવામાં આવે છે. જ્યાં થોડુંઘણું વાવેતર થાય છે તે પણ રીત-પદ્ધતિ બહુયા વગર જ્યાં વાવેતર કરવાનું છે, ત્યાં બરાબર છે કે નહિ. પાકના વિરોધી તત્વો કેટલા છે, તે કેમ દૂર થાય વગેરે બાબતમાં વાવેતર કરનારા બેદરકાર રહે છે. અને ગુણનું વાવેતર કર્યાનો સંતોષ માને છે. પણ પાક બરાબર ઉતરતો નથી એ સ્પષ્ટ છે. તેથી તે ગુણનો દુકાળ વારંવાર પડે છે. ને પ્રબળ પીડાય છે. એ કાળજી નિર્વક દૂર કરીને હવે ગુણનું વાવેતર સારી રીતે કરવાની જરૂર છે.

દોષોત્કરમપાકૃત્ય, સંસ્કૃત્ય બહુયત્નતઃ ।

આત્મક્ષેત્રે વપેદ્ધર્મ-बीजं यथोत्तमं फलेत् ॥૧૨॥

❧

(૯૩) વાડ-રક્ષણ

તા. ૧-૪--૫૪

ખેતરને ફરતી પાકના રક્ષણને માટે વાડ કરવામાં આવે છે. વાડ જેટલી મજબૂત એટલું પાકનું રક્ષણ સારું થાય છે. વાડ વગર પાકને નુકશાન પહોંચે છે. જેટલો ઉંચી બતનો પાક હોય તેટલું તેનું રક્ષણ મજબૂત અને કાળજી લેવું કરવું જોઈએ.

સારા સારા ગુણોના રક્ષણને માટે પણ વાડની ખાસ જરૂર રહે છે. ગુણ મેળવ્યા પછી તેના રક્ષણની જો કાળજી કરવામાં ન આવે તો ગુણનો નાશ કરનારા ઘણા છે. ડગલે ને પગલે ગુણનો નાશ કરનારા છે. તે નાશક તત્વોથી ગુણને બચાવવા માટે ગુણને ફરતી વાડ કરવી જરૂરી છે. વાડના જુદા જુદા પ્રકારો હોય છે. અમુક જાતની વાડ અમુક પ્રકારના પાકને માટે કામ ન લાગે તેજ પ્રમાણે ગુણના રક્ષણને માટે જુદી જુદી વાડ થાય છે. બ્રહ્મચર્યના રક્ષણને માટે એક જ વાડ નહિ પણ નવ નવ વાડ છે. વાડને કેટલાક અણુસમજી માણુસો બંધન માને છે પણ એ તેમની ખંભીર ભૂલ છે. સોનું, રૂપું, હીરા, માણુક વગેરે કિંમતી પદાર્થો તિજોરીમાં રક્ષણ કરવા માટે મૂકવા એ બંધન નથી પણ સાચવણી છે. ગુણની સાચવણી માટે નિયમન રાખવા એ બંધન નથી પણ રક્ષણ છે. સ્વચ્છંદમાં આગળ વધતી પ્રજાએ ગુણોના રક્ષણ માટે કરવામાં આવેલા વાડ જેવા નિયમનો તોડવા માંડ્યા. તેનું પરિણામ આજે ગુણો ઘુંટાર્ધ ગયા છે ને ઘુંટાર્ધ રહ્યા છે તે ચોકખું દીવા જેવું દેખાય છે. ગુણો સાચવવા હોય તો મજબૂત નિયમનો વફાદાર રહો ને તેને વાડ સમજીને ગુણોને ખીલવો.

गोपायन्ति स्वमतुलमहा गुण्तिगुप्तं चरित्वा

धीरात्मानः कथमपि न तद् दुष्टसात् कारयन्ते ।

सम्यक् सत्त्वं समभिलषता मोहमायाप्रपञ्चाद्

दूरे भूत्वा नवविधमहागुप्तिसङ्गોपनीयम् ॥ ૧૩ ॥

(૯૪) વિજળી પડી

તા. ૧-૪-૫૪

એક નાનું ગામ હતું. તેને પાદર નાની પણ સજીવન નદી વહેતી હતી; નદીને કાંઠે કાંઠે થોડે દૂર એક મંદિર હતું. સાંજે નદીને કાંઠે ઘણા માણસો હરેફરે ને આનંદ કરે, ગામમાં ભણેલા ગણેલા પણ હતા; તેઓમાં સાત મિત્રો હતા. કોઈ વકીલ હતા તો કોઈ ડોક્ટર હતા તેમાં એક ક્રિયાકાંડી ચૂસ્ત બ્રાહ્મણ હતો, તે બધા સાંતે જણા સાંજે ફરવા નીકળે ને મંદિર સુધી જાય ત્યાં ઓટલે બેસીને વખત થતાં પાછા ફરે.

એક દિવસ સાંતે ત્યાં ગયા. ગયા ત્યારે વરસાદના કોઈ પણ ચિન્હ ન હતા, પણ પછી ધીરે ધીરે વરસાદ શરૂ થયો ને મૂશળધાર વરસાદ વરસવા લાગ્યો વિજળી શરૂ થઈ; સાંતે જણા મંદિરે પહોંચી ગયા ને વરસાદ શાંત થાય તેની રાહ જોવા લાગ્યા. પણ વિજળી ને વરસાદનું જોર વધતું ચાલ્યું. ને બરાબર ઠેઠ મંદિરની સામે ઠેઠ જમીન ઉપર વિજળી પડે ને ચાલી જાય, જોનારને લાગે કે વિજળીને મંદિર ઉપર પડવું છે પણ પડી શકતી નથી. બેઠેલા સાંતે જણને પણ એમ લાગવા માંડ્યું કે આપણા સાત-માંથી કોઈ એકને વિજળી લઈ જવા માગે છે પણ કોને લઈ જવા માંગે છે તે સમજતું નથી. ઓટલે આ સામે દસ ડગલા દૂર એક ઝાડ છે તેને આપણે વારાફરતી અડી આવીએ. એક પછી એક ઝાડને અડવા ગયા અને પાછા આવી ગયા. જેઓ જઈ આવ્યા તેઓ પોતાના મનમાં સંતોષ માનતા હતા કે આપણને વિજળી ભરખવાની નથી. છેવટે સાતમાં શાસ્ત્રી બાકી રહ્યા હતા, બધાએ ધાયું કે જરૂર શાસ્ત્રી ઉપર

વિજળી પડશે. શાસ્ત્રીજી ત્યાંથી ઈષ્ટદેવને યાદ કરતા કરતા
ઝાડ પાસે આવ્યા. ઝાડને અડીને પાછા ફરવાને બદલે સીધા
ગામ તરફ ચાલવા લાગ્યા. થોડે દૂર ગયા નહિ ત્યાં મંદિર
ઉપર વિજળી પડી અને બાકીના છએ જણને લઈ ગઈ. આ
બનેલી વાત છે. બને લાંબો સમય થયો નથી. સંયુક્ત કુટુંબ
અને વિશક્ત કુટુંબમાં શેમાં સુખ છે તેનું માર્ગદર્શન આ
વાત કરાવે છે; એકનાં પુણ્યે નાવ તરી જાય છે. ત્યાં કેાઈ
એકનું પાપ છે એમ માનવાની ભૂલ ન કરવી એથી અનર્થ
થાય. શ્રી વીર પરમાત્માના જીવનમાં પણ નદી ઉતરવાનો
પ્રસંગ એવો આવે છે માટે કેાનું પુણ્ય કામ કરે છે. એ
વિશિષ્ટ જ્ઞાન સિવાય ગહન કોયડો છે.

ભામ્યં ચેત્ પ્રબલં જનો નિજપરાન્ રક્ષત્યરં સાધ્વંસાત્,
સન્ધ્યામ્યાઙ્ગવતીહ ધાર્મિકમતિઃ સર્વેષ્ટિસમ્પદકઃ ।
દૌર્ભાગ્યં યદિ જાગૃત ભવતિ તદ્, રક્ષાઽપિ દૂરે મંવદ્,
મિત્રેર્યન્મુનિસમ્મિતૈરશનિકામાવોઽનુભૂતો દ્વિધા ॥ ૧૪ ॥

(૯૫) ત્રણ મિત્રો

૧-૪-૫૪

એક મંત્રી હતો; તેને બે સ્ત્રીઓ. રાજાના મંત્રી ઉપર
ચારે હાથ. મંત્રી સર્વ વાતે સુખી ગણાતો. તે બેમાંથી એક
સ્ત્રીનો પરિચય વધુ કરતો. બીજી સ્ત્રી પાસે તો કેાઈ કેાઈ
વખત જતો આવતો. બીજી સ્ત્રી સમજી હતી; ડાહી હતી;
તેને પેલી સ્ત્રી પર ઈર્ષા ન હતી પણ પોતાનો પતિ તેના

પરિચયથી દુઃખી થશે એમ તે માનતી હતી. એકવાર મંત્રી પોતાની પાસે આવી. ત્યારે તેણે કહ્યું કે-‘તમે કોઈક મિત્ર કરો.’ મંત્રીએ કહ્યું કે મારે મિત્ર છે. હંમેશા તે મારી સાથે રહે છે, તેનું નામ મેં નિત્ય મિત્ર રાખ્યું છે. સ્ત્રીએ કહ્યું કે એ નહિ બીજા કોઈ મિત્ર કરો. ત્યારે મંત્રીએ કહ્યું કે બીજા પણ મારે પર્વમિત્ર નામે મિત્ર છે, વાર તહેવારે તે મને મળે છે સ્ત્રીએ કહ્યું કે તમે કહ્યા તે બંને મિત્રો સ્વર્ગી છે. તમે એક ત્રીજા પ્રણામ મિત્ર કરો; એ ત્રીજા મિત્રને ભલે તમે કોઈક વખત મળજો; પણ મળે ત્યારે માયા ન કરતા ખરા હૃદયથી તેની સાથે મૈત્રી રાખજો. સ્ત્રીની વાત મંત્રીને રુચિ અને તેને ત્રીજા પ્રણામ મિત્ર કર્યો. મંત્રી એક વખત ગુન્હામાં આવી. અને રાજા તેના ઉપર કોપ્યો. મંત્રીએ પહેલા મિત્રને રાજાના કોપની વાત કરી. ત્યારે તે તો બહુ ઓળખતો જ ન હોય તેમ લાંબો થઈને સૂતો. બીજા મિત્રને ઓલાવીને વાત કરી ત્યારે તેણે કહ્યું કે બીજા કોઈ કામ બતાવો. પણ આ રાજાના દંડથી છોડાવી શકાય નેમ નથી છેવટે મંત્રી ત્રીજા મિત્ર પાસે ગયો. તેણે મંત્રીને આશ્વાસન આપ્યું, મંત્રીને દૂર દૂર લઈ ગયો ને છેવટે એની રીતે રાખ્યો કે રાજા તેને ઓળખી પણ ન શકે, એમ કરીને જ્યાં રાજાની બીલકુલ સત્તા ચાલતી ન હતી ત્યાં તેણે મંત્રીને મોકલી આપ્યો. જીવ એ મંત્રી છે. દુર્બુદ્ધિ અને સદ્બુદ્ધિ એ મંત્રીની સ્ત્રીઓ છે. ક્રમ એ રાજા છે, કાયા એ નિત્યમિત્ર છે, સગાસંબંધીઓ એ પર્વમિત્ર છે અને ધર્મ એ પ્રણામ મિત્ર છે. મૃત્યુ એ રાજદંડ છે. મૃત્યુ આવે છે ત્યારે કાયા કારમી થઈને લાંબી પડી રહે છે. સગાં બહાલાઓ શોક કરીને બેસી રહે છે. એક ધર્મમિત્ર તે વખતે આશ્વાસન આપે છે. જીવને દેવ-

ગતિ આદિમાં લઈ જાય છે. મનુષ્ય ગતિમાં લાવે છે. સાધુપણું અપાવે છે, કે જ્યાં કર્મનું ચાલતું નથી ને છેવટે કર્મની સત્તા વગરના મોક્ષમાં મોકલી આપે છે. ત્રીજો મિત્ર કરજો ને પરમ સુખને વરજો.

મિત્રાણાં ત્રિતયં વપુઃ પ્રથમકં વન્ધુર્દ્વિતીયં મતં,
સઘ્ધર્મો હિ તૃતીયમિત્રમમલં, યત્ સર્વતઃ-શંકરમ્ ।
સન્મત્યા પ્રિયયા હિતં નિગદિતો જીવઃ પ્રિયઃ સૌહૃદં,
ધર્મેણાશુ વિધાય શુદ્ધમનસા ત્રસ્તોઽપિ સુસ્થોઽભવત્ ॥ ૧૫ ॥

(૯૬) કડવાશ દૂર કરો

તા. ૪-૪-૫૪

મનમાંથી, વચનમાંથી અને વર્તનમાંથી કડવાશ દૂર કરવી જોઈએ એમ બધા માને છે. એ કડવાશનું પરિણામ બીજાને માટે ખરાબ આવે છે એમ નહિ પણ પોતાને માટે પણ ખરાબ આવે છે. કારણ તો કાકડી કડવાશ દૂર કરીને ખાવામાં આવે છે. તો મીઠા લાગે છે, એ કડવાશ દૂર કરી શકાય એવી છે. પણ કડવી તુંબડીની કડવાશ દૂર કરી શકાતી નથી. કારણ, કાકડી અને કડવી તુંબડીની માફક ધનમાં પણ કડવાશ ભરી છે એ કડવાશ દૂર કરીને તે વાપરવામાં આવે તો તે મીઠું લાગે. કેટલુંક ધન કડવી તુંબડી જેવું હોય છે; તેની કડવાશ દૂર કરી શકાતી નથી. જે ખાય તે મરે; એવા ધન તો ન ખાવા અને ન ખવરાવવામાં જ મળે છે. બાકી કડવાશ દૂર કરી શકાય એવા ધનની પણ કડવાશ દૂર કરીને વાપરવામાં મળે. એટલે મન, વચન,

વતન ને ધનની કડવાશ દૂર કરવાની રીતો શિખી લેવી ને કડવાશ દૂર કરવી.

મનસો વચસો વિધિતો વિભવા-

ત્રિચિલાં કટુતાં નયતાન્નિધનમ્ ।

યદિ કામયસે સકલં મધુરં,

કટુતાં પરિહર્તુમરં ત્વરતામ્ ॥ ૧૬ ॥

(૯૭) જુસ્સાનો ઉપયોગ કઈ તરફ તા. ૫-૪-૫૪

એક આરબ એક ગામડામાં એક શેઠને ત્યાં નોકરી કરે. રાત્રે જાગવું અને ચોકી કરી ધન માલ મિલકતનું રક્ષણ કરવું એ એનું કાર્ય. આરબ પૂરેપૂરો વફાદાર. એક વખત તે ગામથી એક જાન લગ્ન કરવા માટે થોડે દૂર ખીલે ગામ જવાની હતી; રસ્તો થોડો વિકટ હતો, માર્ગમાં ચાર લુટાડુઓનો ભય હતો એટલે જેની જાન હતી તેણે શેઠ પાસે આરબનો માગણી કરી ને શેઠે આરબને મોકલ્યો. એક આરબ એટલે કાંઈ ભય નહિ એવો એ બહાદૂર.

જાન ચાલીને ભયવાળા સ્થાને આવી પહોંચી. ત્યાં ચાર પાંચ બુકાની ખાંધીને બેઠા હતા. જાનવાળા શેઠે જોયું કે આગળ ભય છે એટલે તેણે આરબને કહ્યું કે ચોરો બેઠા છે, તમે તૈયાર થઈ જાવ, આરબ કહે શેઠ, જુસ્સા ઉતર ગયા હે અબ કયા હોગા ? વાણીયો વિચારમાં પડી ગયો કે આને ભરોસે તો ખીજ કોઈને સાથે લીધા નથી ને આ

કહે છે કે જુસ્સો નથી હવે શું કરવું? આરખને ઘણો સમજાવ્યો. કહ્યું કે તું આગળ થા, અમે બધા તને મદદ કરીશું, પણ તે કોઈ રીતે ઉઠ્યો નહિ. છેવટે વાણીએ બુદ્ધિ ચલાવી ને આરખને ગાળ દઈને તમારો મારીને કહ્યું કે માતા ! તને સાથે શા માટે લીધો છે. અત્યારે ખરે વખતે કહે છે કે જુસ્સો નથી આવનો વાણીએ એમ કહ્યું ને આરખે ખંજર કાઢ્યું ને વાણીયાને મારવા ઉઠ્યો. વાણીએ હળવે રહીને કહ્યું કે, અહિં નહીં, આ ચોરોને નસાઢવામાં આનો ઉપયોગ કરો. હવે જુસ્સો આવી ગયો છે; ને આરખે જુસ્સાથી ચોરોને ભગાડી મૂક્યા વાણીયાની બુદ્ધિના વખાણ કર્યા. એ પ્રમાણે પ્રજામાં બુદ્ધિ, વિચાર શક્તિ, જિજ્ઞાસા સ્ફૂર્તિ, અતુરાઈ વગેરે આપ્યા છે, વધ્યા છે પણ પણ તેનો ઉપયોગ ક્યાં કરવાનો છે તે નથી આવ્યું; એ એ સમજાઈ જાય તો ઘણો લાભ થાય.

शौर्यमतन्द्रमभूचेत्, कर्मध्वंसाय तर्हि संयोज्यम् ।

कथमपि धर्मविरुद्धं व्यापार्यं तन्न हि प्रधिया ॥ ९७ ॥

(૯૮) ભાગ્ય અને દેવ

તા. ૬-૪-૫૪

એ દેવો વચ્ચે એક વખત વાદ થયો. એક કહે કે આપણે ધારીએ તો કોઈને પણ સુખી ને ન્યાય કરી શકીએ. બીજો કહે કે સામાનું ભાગ્ય હોય તો આપણે આપણી શક્તિ પ્રમાણે સામાને સુખી કરીએ, નહિ તો નહિ. બંને ખૂબ વિવાદે ચડ્યા. તેમાં એક સમ્યગ્દષ્ટિ હતો. બીજો

મિથ્યાદષ્ટિ હતો. છેવટે સમ્યગ્દષ્ટિ દેવે કહ્યું કે, આમ વિવાહ કરવાથી અંત નહિ આવે; ચાલો પરીક્ષા કરીએ. પહેલા વારો તારો; બંને પૃથ્વી ઉપર આંચ્યા. એક ગામને પાદર એક ખેડુત રહે, તેના પરિવારમાં પે.તે તેની સ્ત્રી અને એક બુવાન દિકરો. ત્રણે જણ પોતાના ખેતરે બાય, મહેનત કરે ને પેટ ભરે. પહેલા દેવે એ ત્રણેને પૈસાદાર અને ખૂબ સુખી કરવાનું કહ્યું તેના ખેતરની પાસે ત્રણ મોટા રત્નના ઢગલા મૂક્યા. ધરેથી ત્રણે જણા નોકળ્યા. ત્યારે તેમને વિચાર આવ્યો કે આપણે આંધળા થઈશું. ત્યારે કેમ ચાલશે, વિચાર કરીને ત્રણે જણાએ આંખે પાટા બાંધ્યા ને ખેતરે પહોંચી ગયા. જોયું તો બરાબર પહોંચી ગયેલા. એટલે ખુશ થયા ને કહેવા લાગ્યા કે, આપણે આંધળા થઈશું તો પણ વાંધો નહિ આવે. દેવ નિબંધન ગયો; ફરી તે દેવે એક યોગીનું રૂપ લીધું. અને ખેતરની બાબુમાં એક સુંદર સરોવર હતું; તેને કાંઠે બેસીને ધ્યાન લગાવ્યું. બપોરે રાંઢા કરવા ત્રણે જણા બેઠા ને સ્ત્રી તળાવે પાણી ભરવા ગઈ. યોગીને નમસ્કાર કર્યો. યોગીએ પ્રસન્ન થઈને કહ્યું કે માંગ. માંગ, સ્ત્રીએ કહ્યું કે મને અપસરા જેવી બનાવી દો; ‘તથાસ્તુ’ યોગીએ કહ્યું. સ્ત્રી અપસરા થઈ ગઈ ને ખેતરે પાણી ભરીને આવી. ખેડુતે જોયું કે આ શું! સ્ત્રીએ બધી વાત કરી ત્યારે તે ઘણોજ ગુસ્સે થઈ ગયો ને તે પણ તળાવે ગયો. યોગીને પગે લાગ્યો. યોગીએ માંગવા કહ્યું; ત્યારે ક્રોધમાં ને ક્રોધમાં તેણે માગ્યું કે મારી સ્ત્રીને ગધેડી બનાવી દો, યોગીએ ‘તથાસ્તુ’ કહ્યું ને સ્ત્રી ગધેડી બનીને ભૂકવા લાગી. ખેડુત ખેતરે આવ્યો. આ નાટક જોઈને છોકરાને દુઃખ થયું તે પણ તળાવે ગયો ને યોગીને પગે લાગ્યો. યોગીએ કહ્યું કે

માંગ, માંગ, ઊંકરાએ માંગ્યું કે મારી માને હતી તેવી કરી ઘો. યોગીએ ‘તથાસ્તુ’ કહ્યું ને પેલી સ્ત્રી હતી એવી થઈ ગઈ દેવના ત્રણત્રણ આશીર્વાદ છતાં તેઓ હતા ત્યાંના ત્યાં રહ્યા. સમ્યગ્દષ્ટિ દેવે પેલા દેવને કહ્યું કે જોયુંને. આનું લાગ્ય ન હતું એટલે તારૂં કંઈ ન આપ્યું. પછી કહ્યું કે જો સામાનું લાગ્ય હોય તો બુદ્ધિ સૂઝે છે તે બતાવું. એમ કહીને એક વૃદ્ધ વીતરાગનો લકત હતો; આંખો ગઈ હતી; પૈસા કે પુત્રાદિ પરિવાર કંઈ ન હતું. ઘરમાં એક પોતાની સ્ત્રી હતી પણ આ વૃદ્ધ લકિત છોડતો ન હતો. દેવ ત્યાં ગયો. વૃદ્ધ પૂજા કરીને બહાર નીકળતો હતો ત્યારે દેવે કહ્યું કે માંગ, માંગ, પણ એક જ વાક્યમાં, વૃદ્ધે વિચાર કરીને માંગ્યું કે મારા ઊંકરાંના ઊંકરાંના ઊંકરાંને સાતમે માળે સોનાના પારણામાં બુલતો હું મારી આંખે જોઉં. દેવે ‘તથાસ્તુ’ કહ્યું. માટે લાગ્ય વધારવું.

दैवं चेत् प्रतिकूलं देवोऽपीशो न दुर्भगं त्रातुम् ।

चेदनुकूलं दैवं, पातुं सुभगं समेऽपीशाः ॥ ૧૮ ॥

(૬૬) જીલ જિતવાના નવ દિવસ તા. ૭-૪-૫૪

ઇન્દ્રિયો પાંચ છે કાન, આંખ, નાક, જીભ અને ચામડી. આ પાંચમાં પણ જીલની પરવશતા જીવને ખૂબ સતાવે છે. સંસારનું મોટું પરિબ્રમણ જે દેખાય છે તે તેને લઈને જ. પાંચે ઇન્દ્રિયો ઉપર જ્ય મેળવવા માટે જીવ જ્યારથી સમજણના ઘરમાં આંચો છે ત્યારથી તૈયારી કરી રહ્યો છે.

પણ સામા પક્ષના જોર પાસે ઘણી વખત દબાઈ જાય છે. એટલે જીવે બળ કેળવવું જરૂરી છે, જીવમાં બળ પૂરનારા જે છે તેની સેવના ઉપાસના કરવામાં આવે તો આત્મા બળીયો અને અને વાતવાતમાં જીત મેળવે.

પાંચ ઇંદ્રિયોમાં જીભ ઉપર જાય આવે એટલે જીભ ઉપર આવી ગયો છે એમ સમજવું. એ જાય મેળવવા માટે શ્રી સિદ્ધચક્ર-નવપદની ઓળીનું વિધિપૂર્વક આરાધન નવ દિવસ કરવું ખુબ જ આવશ્યક છે. એ આરાધન આત્માને સર્વ પ્રકારે લાભદાયી છે. આત્માના બાહ્ય અને અભ્યંતર બંને પ્રકારના હિત તેથી સધાય છે; જે દિવસોમાં એ આરાધના થાય છે. તે દિવસોમાં જો આયંબિલ આદિ તપ-શ્ર્ચર્યા અને અને આરાધના ન હોય તો જીવ ઉન્માદ થડે. અને હેરાન હેરાન થઈ જાય. નિયમવાળો આત્મા આનંદ અનુભવે સુખી થાય, નિરોગ રહે, શાંતિ પાળે, તેની ઉપાધિ માત્ર ટળી જાય. માટે મજબૂત નિશ્ચય કરવો કે ઓળીનું આયંબિલની ઓળીનું આરાધન કરવું જ છે. એક વખત આરાધન કરીને પછી તેનું પરિણામ જુઓ; ફરી નહિ કહેવું પડે.

जिह्वां वशे विधातुं, दिवसान्नव सिद्धचक्रमनुसरतात् ।

नो चेद्विबशा जिह्वा, व्याधीन् वितरात सदाकालम् ॥ ९९ ॥

(૧૦૦) અખંડ આંક

તા. ૮-૪-૫૪

અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય. સાધુ, દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપ એ નવપદ છે એ નવપદની વચમાં અરિહંત સ્થાપન કરીને ફરતા વિધિ પ્રમાણે સિદ્ધ આદિ

સ્થાપન કરવાથી ગોળ ચક્ર બને છે. તેથી તે સિદ્ધચક્ર કહેવાય છે. એ નવપદમાં નવની જે સંખ્યા છે તે અખંડ છે. નવની સંખ્યામાં સર્વ સંખ્યાનો સમાવેશ થઈ જાય જાય છે. નવના આંકની અદ્ભુતતા જેમ જેમ ગણિતનો અભ્યાસ વધે તેમ તેમ થાય, એનો પાર આવે નહિં એટલી એ આંકમાં ખૂબીઓ ભરી છે નવને ગમે તેટલા ગુણીએ ને તેનો સરવાળો કરીએ તો ય નવ જ આવે. એ તો તેની પહેલી ખુબી છે. એટલે જો નવનિધિઓ, નવ પ્રહ્લચર્યની ગુપ્તિઓ, નવ ભવ મુક્તિ, નવ ખંડ, નવ ઐવેચક, નવદ્વીપ, નવકાર, વગેરે ઉત્તમ નવ નવ જોઈતા હોય તો નવપદની વિધિપૂર્વક આરાધના કરો. શ્રીપાત્ર અને મયણાએ એ આરાધનાથી અમરપણું મેળવ્યું અખંડ નવનો આંક જો આરાધતા આવડે તો અખંડપણું સહેજેપણું મળે. ગમે તેવી વિષમતા દૂર કરવાનું એનામાં સામર્થ્ય છે. એટલે જો વિષમતાઓ દૂર કરવી હોય તો પણ નવપદની આરાધનામાં તત્પર બનવું.

સંખ્યૈકાદિનવાન્તા માન્યા સંખ્યાવતાં હિતાઽજસ્રમ્ ।

તત્રાપ્યલ્પાણિડતેયં, નવસંખ્યા સિદ્ધચક્રાત્મા ॥ ૧૦૦ ॥

(૧૦૧) કટિબદ્ધ બનેા

તા. ૯-૪-૫૪

ચુદ્ધની શરૂઆત થવાને હવે વાર નથી. શરૂઆત થશે તે વખતે તમે તમે તૈયાર નહિં રહો એ નહિં ચાલે, શત્રુ તમારા ઉપર ચઢી બેસશે. માટે તૈયાર થઈને રહો કેહ બાંધી દ્યો તમારે ડરવાની જરૂર નથી; વિજય તમારો છે કારણ કે તમે શ્રી સિદ્ધચક્રના આશ્રયે છો. ચક્રવર્તીના

ચક્ર સમું એ સિદ્ધચક્ર શત્રુનો સંહાર કરે છે ને સ્વપક્ષનું રક્ષણ કરે છે. યુદ્ધના દિવસો નવ છે. તેમાં તમારે તમારું મનોબળ બરાબર મજબૂત રાખવાનું છે સામે પક્ષ તમારા મનને ઢીલું કરવા ઘણું કરશે, પણ તમે ઢીલા પડતા નહિં. જો ઢીલા પડ્યા તો તમારી બાજુ બગડી જશે. માટે પૂરા ઉત્સાહથી સામનો કરો, સામનો કર્યા વગર છુટકો નથી. તમારે તમારું છે, એ મેળવવું છે; એટલે તમે ન્યાયી છો અને તમે ન્યાયી છો માટેજ શ્રી સિદ્ધચક્ર તમને સહાય કરે છે. કર્મ શત્રુને નસાડવા માટે શ્રી સિદ્ધચક્રની ઓળીનું આરાધના કરવા ઠટિબદ્ધ બનો.

મોહેન સમં વૈરં, જાગર્તિ સદાઽઽત્મનો જિનેશોક્તમ્ ।
જેતું મોહં સમરં, કર્તું સજ્જેન ભવિતવ્યમ્ ॥ ૧૦૧ ॥

(૧૦૨) અરિહંતની આરાધના તા. ૧૦-૪-૫૪

માર્ગના દેશક-દર્શાવનારા અરિહંત પરમાત્મા છે મહાન્ સાર્થવાહ છે; મહાન્ બ્રાહ્મણ, મહાન્ ગોપ, મહાન્ નિર્યામક એવા અદ્ભુત બિરૂદોને યથાર્થ ધારણ કરનારા પરમાત્મા અરિહંત છે. અરિહંત પદની આરાધનામાં ભૂત-ભાવિ ને વર્તમાન એમ ત્રણે કાળના સર્વ ક્ષેત્રના સર્વ અરિહંત ભગવંતોની આરાધના થાય છે.

ચોસઠ ઇંદ્રો જેમની સેવા કરે છે. કોડ દેવો જેમનો સાથ કદી પણ છોડતા નથી. આઠ મહા પ્રાતિહાર્યો ચાર મહા અતિશયો જેમનું સ્વરૂપ ઓળખાવે છે ચોત્રીસ અતિશયો જેમના આશ્ચર્યકારી છે. પાંત્રીસ ગુણ વાણીએ જેઓ ભવ્યાત્માને પ્રતિબોધે છે. તે અરિહંત પરમા-

તમાને વિધિપૂર્વક સાચે ભાવે કરેલો એક પણ નમસ્કાર સંસાર સમુદ્રનો પાર પામવા માટે સમર્થ છે.

અરિહંત પદ્મનું આરાધન ઉજવળ વર્ણું, ખાર લેદે, ખાર સાથીઆ, ખાર ખમાસમણા, ખાર લોગસનો કાઉસગ્ગ ઐં ફ્રીં નમો અરિહંતાણં પદની વીસ નવકારવાળી ને ખાકી પ્રતિકમણ, પડિલેહન, દેવ વંદન આદિ આવશ્યક વિધિથી થાય છે. એક ધાનથી આરાધન કરનાર ચોખાનું આંખીલ કરે.

નમોઽર્હતેઽર્હતે પૂજાં, મોક્ષમાર્ગોપદેશિને ।

દ્વાદશાનન્તશુદ્ધાત્મ-ગુણાય ધર્મદેશિને ॥ ૧૦૨ ॥

(૧૦૩) શ્રી સિદ્ધપદની સાધના તા. ૧૧-૪-૫૪

આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં સ્થિર રહેલા, અનંત ગુણના ધારક, શુદ્ધ સ્ફટિકમય, અર્જુન સુવર્ણમય શ્રી સિદ્ધ શીલાની ઉપર અલોકને અડકીને વિરાજેલા, વિશ્વના વિવિધ પ્રકારના નાચને નિરખતા, આદિ અનંત સ્થિતિના શાશ્વત અજોડ સુખને અનુભવતા શ્રી સિદ્ધ પરમાત્મા છે. સિદ્ધ-પદની યથાર્થ આરાધના કરીને યોગ્ય બનેલો આત્મા એક જ વખત બોલે કે સિદ્ધા સિદ્ધિં મમ દિસંતુ સિદ્ધ લગવંતો મને સિદ્ધિને આપો તો તેને સિદ્ધિ લેતાં અને સિદ્ધ પરમાત્માને આપતાં શી વાર !

મુક્તિ રમણીનું આકર્ષણ કરવા માટે રક્ત-લાલરૂપ બનેલા, આઠે કર્મના કાષ્ઠને દાવાનલનો જેમ દગ્ધ કરીને નિર્મળ થયેલા શ્રી સિદ્ધ પરમાત્માના અસંખ્યાત આત્મ પ્રદેશોમાંથી એક પ્રદેશમાં રહેલ ચૈતન્ય સુખના એક

અશની તુલના સંસારના સર્વ સુખો એકઠા થાય તો પણ કરી શકતા નથી. એ સુખ મેળવવા માટે શ્રી સિદ્ધ પદની સાધના આરાધનામાં-ઉજમાળ બનવું જોઈએ.

શ્રી સિદ્ધપદના આઠ ગુણ છે. આઠ સાથીયા, આઠ પ્રદક્ષિણા, આઠ ખમાસણા, આઠ લોગસ્સનો કાઉસ્સગ્ગ અને ખાકી ચાલુ વિધિથી આરાધાય છે. એક ધાનનું આંખોલ કરનારા ઘડેનું આંખોલ કરે.

વન્દે સિદ્ધાન્ મહાનન્દાન્, મહાનન્દપદસ્થિતાત્ ।

ગુણાષ્ટક સ્વરૂપાન્ તાન્, રક્તાન્ સિદ્ધિવધૂવરાન્ ॥ ૧૦૩ ॥

(૧૦૪) આચાર્યપદની પ્રતિષ્ઠા તા. ૧૨-૪-૫૪

જિનેશ્વર પરમાત્મા અને કેવલી ભગવંતના વિરહમાં શાસનનું સુકાન ચલાવનારા આચાર્ય મહારાજ છે. ગરબની જવાબદારી સૂરિ ભગવંતને શિરે છે. ત્રીજા આચાર્ય પદનો આરાધક અવિચ્છિન્ન પ્રભાવશાલી વીતરાગ પ્રભુના શાસનનો અનન્ય આરાધક છે. સૂરિ પદની આરાધનાથી જૈન શાસનનો પ્રભાવ વધે છે.

છત્રીશ છત્રીશીના ધારક, છત્રીશ ગુણુ ગિરુઆ, સુવર્ણ સમા ગુણાલંકારથી અલંકૃત, પીત વર્ણે દીપતા, ભીમકાંત ગુણે કરી જૈન શાસન-સામ્રાજ્યના સમ્રાટ, સ્થારણા, વારણ્ય, ચોયણા, પડીચોયણાપૂર્વક ગરબને મોક્ષમાર્ગમાં આગળ વધારનારા આચાર્ય ભગવંતને વારંવાર વંદન હો.

સાથીઆ, ખમાસમણ, પ્રદક્ષિણા, છત્રીશ, છત્રીશ, છત્રીશ લોગસ્સનો કાઉસ્સગ્ગ. વીશ નવકારવાળી આચાર્ય

પદની ને બાકી ચાલુ વિધિથી આચાર્ય પદની આરાધના થાય છે. એક ધ્યાનવાળા ચણાનું આંબીલ કરે. આ પદનો વર્ણ પીળો છે. આરાધક આત્માને આચાર્ય પદ પામવું સુલભ છે.

આચાર્યાન્ પીતવર્ણમાન્, પ્રોતવર્ણાન્ પ્રદીપવત્ ।

પશ્ચાચારપ્રતિષ્ઠાન-પ્રતિષ્ઠાનવધારયેત્ ॥ ૧૦૪ ॥

(૧૦૫) ઉપાધ્યાયની ઉપાસના તા. ૩-૪-૫૪

ગચ્છના બેલી, સંસારના સળગતા તાપે તપેલા બળ્યા બળ્યા લબ્ય આત્માઓને શાન્તિ આપનારા, લીલાધમ ઉપવન બગીચા સમા શ્રુતસાધનામાં સતત તત્પર શ્રી ઉપાધ્યાયજી મહારાજ છે. યુવરાજ સમા તેઓ આચાર્ય પદને યોગ્ય છે એમની આરાધના આત્માને ખુબ લાભ આપનારી છે.

પરચીશ ગુણે બુદ્ધિવાંતા શ્રી ઉપાધ્યાયજી મહારાજ એ શ્રી જિન શાસનના મંત્રી છે. શાસનના ઉત્સર્ગ અને અપવાદના સર્વ નિયમોને તેઓ જાણે છે અને શાંતિથી સમજાવે છે. ગમે તેવા પત્થર સમા શિષ્ય પણ તેમની ઉપાસનાથી નવપદ્મવિત બની જાય છે. નીલ વર્ણના એ ઉપાધ્યાય ભગવાંતની આરાધના શ્રુતજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ માટે અવશ્ય કરવી જોઈએ.

ઉપાધ્યાય પદની આરાધના રૂપ ભેદે કરવાની છે. એટલે સાથીઆ, ખમાસમણ, પ્રદક્ષિણા વગેરે પરચીશ. પરચીશ લોગરસનો કાઉરસગ્ગ બાકી બધી ચાલુ વિધિ ઉપાધ્યાયની

વીસ નવકારવાળી એક ધાન્યના આંબીલવાળા મગનું આંબીલ કરે.

દ્વાદશાઙ્ગશ્રુતાધ્યાય-પ્રવૃત્તાન્ વૃત્તસંવૃતાન્ ।

નોલવર્ણાન્ સદાધ્યાયે-દુષાધ્યાયાન્ શ્રુતે શ્રુતાન્ ॥ ૧૦૫ ॥

(૧૦૬) સાધુ પદની સેવના તા. ૧૪-૪-૫૪

જિન શાસનના ઐનિક સમાન અને પોતાના આત્માનું હિત સાધતા સાધુ ભગવાંત છે. સાધુ પદનું આરાધન આત્માને મોક્ષમાર્ગની સાધનામાં પ્રબલ પ્રેરણા આપનાર છે. જુદા જુદા ગુણોની અપેક્ષાએ વ્યક્તિગત અને સર્વ ગુણોની અપેક્ષાએ સાધુપદ એ અદ્ભુત છે. સાધુપદનો આરાધક સાધુમાત્રનો આરાધક છે.

સત્તાવીશ ગુણના ધારક મુનિવરો મોક્ષમાર્ગમાં ખુબજ વેગે આગળ વધતા હોય છે. મુનિપદ શ્યામવર્ણ કસોટીના પાષાણની જેમ અપૂર્વ શોભી રહ્યો છે. નવપદમાં સાધુપદ વચમાં છે. એટલે ચાર પદ થયા છે ને ચાર પદ બાકી છે. મધ્યવર્તિ એ પદ બધા પદોની એક રીતે આવીરૂપ છે. આ પદના આરાધનથી આગળ વધતો આત્મા ઉપરના ચારપદ મેળવે છે. અને પછીના ચાર પદનો તો આ પદ આધાર છે. આવા અપૂર્વ પદની આરાધનાથી ભવ્ય આત્માને હર્ષ અને ઉદ્દાસ વધે તેમાં આશ્ચર્ય શું ?

સત્તાવીશ ખમાસમણ, પ્રદક્ષિણા, સાથીઆ વગેરે સત્તાવીશ. સત્તાવીશ લોગસસનો કાઉસગ્ગ, વીસ નવકારવાળી સાધુપદની અને બાકી ચાલુ વિધિથી આ પદ આરાધાય છે. એક ધાન્યના આંબીલવાળા અડદનું આંબીલ કરે.

સાધૂન્ સાધયતો માર્ગં, 'મોક્ષસ્યૈવાપ્રમાદતઃ ।

મેઘવચ્છયામલાનચ્છા-નન્તઃ પ્રણમ્ય માદ્યત ॥ ૧૦૬ ॥

(૧૦૭) સમ્યગ્દર્શન પદની આરાધના

તા. ૧૫-૪-૫૪

મોક્ષમાર્ગના મહેલનો પાયો. આત્માના સદ્ભૂત ગુણો પ્રાપ્ત કરવાનું બીજ. સંસારનો નિસ્તાર કરવાનું પ્રથમ પગથિયું સમ્યગ્દર્શન છે. સમ્યગ્દર્શન પદની આરાધનાથી સ્ફટિક જેવી નિર્મળતા પ્રાપ્ત થાય છે. એકડો લખાઈ જાય છે. આત્મા ગણત્રીમાં આવે છે.

સડસઠ પ્રકારે ઉજ્જવળતા આપીને આત્માને-અનંતા આત્માને ઉજ્જવળ બનાવતું સમ્યગ્દર્શન અપૂર્વ ઉજ્જવળ છે. એની ઉજ્જવળતા અથાગ છે. જો એ એકજ મળી જાય-સ્થિર થઈ જાય તો બીજું બધું મળતા વાર લાગતી નથી. શૂન્ય મીંડા સમા બીજા બધા ગુણો છે. આ સમ્યગ્દર્શન હોય તો બીજાની કિંમત છે ને ન હોય તો કાંઈ કિંમત નથી. એ પ્રાપ્ત કરવા-સ્થિર કરવા, અક્ષય કરવા માટે એનું આરાધન કરવું જરૂરી છે. ખમાસમણ, સાથિયા, પ્રદક્ષિણા, સડસઠ કાઉત્સગ્ગ, સડસઠ લોગસ્સનો, વીસ નવકારવાળી દર્શનપદની અને બીજી ચાલુ વિધિથી આ પદ આરાધાય છે. એક ધાન્યનું આયંબિલ ચોખ્ખાનું થાય છે.

દદાતિ દર્શનં સમ્યગ્, આત્માનં પરમાત્મને ।

તેનૈકેન વિના આન્તિઃ, શાન્તિશ્ચ તદવાપ્તિતઃ ॥ ૧૦૭ ॥

(૧૦૮) શ્રીજ્ઞાનપદની સાધના

તા. ૧૬-૪-૧૯૫૪

જ્ઞાન એ પ્રકાશ છે. સમ્યગ્ જ્ઞાનના પ્રકાશ વગરના જીવોને સાચું સ્વરૂપ દેખાતું નથી. અજ્ઞાનનું અંધારું ભયંકર છે. એ અંધકાર કાંઈને બદલે કાંઈ દેખાડે છે. જ્ઞાનપદના આરાધકને અજ્ઞાનનું અંધારું નડતું નથી. એટલે એ સાતમા પદના આરાધનમાં ઉજમાળ બનવું એ મહાલાભને માટે છે.

એકાવન લેદે જયવંત વર્તીતું સમ્યગ્ જ્ઞાન નિર્મળ છે. એ જ્ઞાનજ્યોત્સ્ના-ચાંદનીમાં રમતા આત્માને અપૂર્વહંડકનો અનુભવ થાય છે. સમ્યગ્ જ્ઞાન આત્માની જડતાને ખંખેરી નાંખે છે. જડ પણ જ્ઞાનપદને આરાધતો ચેતન બની જાય એવું આ પદની આરાધનામાં સામર્થ્ય છે. એ સામર્થ્ય પ્રકટ કરવાનો અવસર ન ચૂકવામાં જ ચાલાકી છે.

એકાવન સાથીયા-ખમાસમણ ને પ્રદક્ષિણા, એકાવન લોગસનો કાઉસગ્ગ, બાકી સર્વ ચાલુ વિધિ. જ્ઞાનપદની વીશ નવકાર વાળીથી આ પદ આરાધાય છે.

એક ધાન્યનું આયંબિલ ચોખાનું કરવાનું છે. આ પદનો વર્ણ ઉજ્જવળ એટલે શ્વૈ છે,

જ્ઞાનં સમ્યગ્ વિવેકાય, જ્ઞાનં શુદ્ધાર્થબોધકમ્ ।

જ્ઞાનેનર્તે જડો જીવો, જડોઽપિ ચેતનઃ શ્રુતાત્ ॥ ૧૦૯ ॥

(૧૦૯) ચારિત્રપદની આરાધના

તા. ૧૭-૪-૧૯૫૪

ચારિત્ર વગર મોક્ષમાર્ગમાં કોઈ પણ આત્મા ગતિ કરી

શકતો નથી. ચારિત્ર મહારાજના ચરણની સેવા કરતો રંક પણ ચક્રવર્તીઓ અને ઈન્દ્રોને પૂજ્ય બને છે. ચારિત્રપદનું આરાધન કરતાં એવો ઉદ્ધાસ જાગે છે કે મોહનીય કર્મ મૂળમાંથી ખસી જાય - નાશ પામે. આરાધક એવી દૃઢ વિચારણા કરે કે - ‘સંયમ કામ મીલે સસનેહી’ને એ વિચારણાને અમલમાં મૂકે એટલે બેડો પાર!

સંયમ ચારિત્ર સિત્તેર પ્રકારે વિશ્વને અજવાળી રહ્યું છે. અસંયમના ભારે ભારે થયેલા જીવોને સંયમ હળવો ફૂલ જેવો બનાવીને ઝાંચે ને ઝાંચે લઈ જાય છે. ચારિત્ર પદની શુભ્રતા-ઉજ્જવળતા કાળજીની કાળજીને ક્ષણવારમાં ઘોઈ નાંખે છે એ પદનું આરાધન મળે એટલે આત્માના રોમે રોમે જાગૃતિ આવે, અણુએ અણુમાં ચેતના સ્ફુરે.

૭૦ ખમાસમણ, સાથીયા, પ્રદક્ષિણા, ૭૦ લોગસ્સનો કાઉસગ્ગ. બાકી ચાલુ વિધિ અને વીસ નવકારવાળી ચારિત્રપદની. એ રીતે આ પદ આરાધાય છે.

એક ધાન્યનું આયંબિલ કરનાર ચોખ્ખાનું આયંબિલ કરે. ચારિત્રપદનો વર્ણ ઉજ્જવળ-શુકલ છે.

પવિત્રં यस્ય ચારિત્રં, ચરિત્રં તસ્ય ચિત્રકૃત્ ।

નિર્ગ્રન્થમપિ તં દેવા, માનવા સમુપાસતે ॥ ૧૦૯ ॥

(૧૧૦) તપપદનો અદ્ભુત પ્રભાવ

તા. ૧૭-૪-૧૯૫૪.

ચીકણાં-ચોટી ગયેલા કોઈ પણ રીતે નહિ ઉખડતા જેનો ભોગવ્યા વગર છૂટકો નથી. એવા નિકાચિત ખાંધેલાં કર્મોને

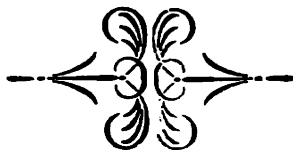
પણ બાળીને ભસ્મીભૂત કરીને હવામાં ઉડાડી દેનારું તપઃ છે કોઈ પણ કાર્યસિદ્ધિ કરવી હોય તો તેમાં તપ કરવું જ પડે છે. તપ વગર કોઈ આગળ વધી શકતું નથી. તેની આરાધના કરતો આત્મા એવી તો તપ સાથે મિત્રતા બાંધે કે જ્યારે તપ મળે ત્યારે તેને આનંદ થાય ને તપ ન મળે ત્યારે તે કરમાય.

તપના મુખ્ય બે લેદ છે. બાહ્ય અને અભ્યન્તર. તેના પેટાલેદો પચાસ છે તે તપના પાસા સેવતો આત્મા આત્મા નિષ્કલંક બને છે. ઋદ્ધિ-સિદ્ધિ અને સમૃદ્ધિ તપની આરાધના કરતા આત્માના ચરણમાં આળોટે છે. તપ તપતા આત્માને લબ્ધિઓ શોધતી આવે છે. તપ કરવાનો અવસર સાંપડે ત્યારે એવો કોણ મૂખ હોય કે જે કંટાળે. સમગ્ર આત્માના આનંદની તો સીમા ન હોય ! એ તો કહે કે ‘તપસ્યા કરતા હો કે ડંકા જોર બજાયા હો !’ એ ડંકાના અવાજથી શત્રુઓ ધ્રૂજીને નાસી જાય.

૫૦ ખમાસમણ, સાથીયા, પ્રદક્ષિણા, ૫૦ લોગસ્સનો કાઉસ્સગ્ગ બાકી ચાલુ વિધિ. તપપદની વીસ નવકારવાળી. એ રીતે તપપદ આરાધાય છે. એક ધાન્યનું આયંબિલ ચોખાનું થાય છે. તપપદનો વર્ણ શ્વેત છે.

विना तपो न सिद्धिः स्यात्, क्वाप्यत्र जगतीतले ।

स्यात् सम्यक्तपसा सिद्धिः, परमा चरमा रमा ॥ ૧૧૦ ॥

શાસન સમ્રાટ આ.ભ. શ્રી વિજય નેમિસૂરિશ્વરજી મ.સા. નાં શિષ્યરત્ન પ.પૂ.આ.ભ. શ્રી પદ્મસૂરિ ગ્રંથાલય દાદા સાહેબ, ભાવનગર		

